

*Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων του
Συμβουλίου της Ευρώπης*

***Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του
Ανθρώπου (ΙΜΔΑ) κατά Ελλάδας***

Προσφυγή Αρ. 30/2005

Έκθεση προς την Επιτροπή των Υπουργών

Στρασβούργο, 6 Φεβρουαρίου 2007

Εισαγωγή

1. Σε εφαρμογή του άρθρου 8 παρ. 2 του Πρωτοκόλλου που θεμελιώνει έναν μηχανισμό συλλογικών προσφυγών («Το Πρωτόκολλο»), η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων, μια επιτροπή ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων του Κοινωνικού Χάρτη («Η Επιτροπή») διαβιβάζει στην Επιτροπή των Υπουργών την έκθεσή¹ της σχετικά με τη συλλογική προσφυγή 30/2005. Η έκθεση περιέχει την απόφαση της Επιτροπής επί της ουσίας της προσφυγής (υιοθετήθηκε την 6^η Δεκεμβρίου 2006). Η απόφαση επί του παραδεκτού (υιοθετήθηκε την 10^η Οκτωβρίου 2005) βρίσκεται σε παράρτημα.

2. Το Πρωτόκολλο τέθηκε σε εφαρμογή την 1^η Ιουλίου 1998. Κυρώθηκε από το Βέλγιο, την Κροατία, την Κύπρο, τη Φινλανδία, την Ελλάδα, την Ιρλανδία, την Ιταλία, τις Κάτω Χώρες, τη Νορβηγία, την Πορτογαλία και τη Σουηδία. Εξ άλλου, η Βουλγαρία και η Σλοβενία δεσμεύονται επίσης από αυτή τη διαδικασία σύμφωνα με το άρθρο Δ του Αναθεωρημένου Κοινωνικού Χάρτη του 1996.

3. Η Επιτροπή στήριξε τη διαδικασία που ακολούθησε στις διατάξεις του Κανονισμού της 29^{ης} Μαρτίου 2004 που υιοθετήθηκε από την Επιτροπή κατά την 20^η σύσκεψή της και αναθεωρήθηκε την 12^η Μαΐου 2005 στα πλαίσια της 207^{ης} σύσκεψής της.

4. Υπενθυμίζεται ότι σε εφαρμογή του άρθρου 8 παρ. 2 του Πρωτοκόλλου, η παρούσα έκθεση δεν θα δημοσιευθεί παρά μόνον μετά την έκδοση ψηφίσματος από την Επιτροπή των Υπουργών ή μετά την πάροδο τεσσάρων μηνών από την διαβίβασή της στην Επιτροπή Υπουργών, δηλαδή την 7^η Ιουνίου 2007.

Απόφαση επί της ουσίας

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων, επιτροπή ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων που έχει ιδρυθεί βάσει του άρθρου 25 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη («η Επιτροπή»), κατά τη διάρκεια της 219^{ης} συνεδρίας της, με την ακόλουθη σύνθεση:

κος Jean-Michel BELORGEY, Πρόεδρος,
κα Polonca KONCAR, Πρώτη Αντιπρόεδρος.

---

¹ Αυτή η έκθεση μπορεί να υποστεί τροποποιήσεις ως προς τη μορφή της.

κκ. Andrzej SWIATKOWSKI, Δεύτερος Αντιπρόεδρος,
Stein EVJU, Γενικός Εισηγητής,
Rolf BIRK
Nikitas ALIPRANTIS,
Alfredo BRUTO DA COSTA,
Tekin AKILLIOGLU,
κα Csilla KOLLONAY LEHOCZKY,
κος Lauri LEPPIK,

Με τη συνδρομή του κ. Regis BRILLAT, εκτελεστικού Γραμματέα του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη

Αφού συσκέφθηκε στις 17 Οκτωβρίου και 6 Δεκεμβρίου 2006,

Βάσει της έκθεσης που παρουσιάστηκε από τον κύριο Jean-Michel BELORGEY,

Κηρύσσει την ακόλουθη απόφαση ειλημμένη στην τελευταία ως άνω ημερομηνία:

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

1. Προσφυγή που κατατέθηκε από τη διεθνή Μη-Κυβερνητική Οργάνωση *Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου* («ΙΜΔΑ») αποσκοπεί στη διαπίστωση ότι η Ελλάδα δεν σεβάστηκε το άρθρο 11 του Χάρτη, διότι στις κυριότερες περιοχές εκμετάλλευσης του λιγνίτη δεν προέβλεψε τις επιπτώσεις αυτής στο περιβάλλον, ούτε ανέπτυξε μια κατάλληλη στρατηγική ούτως ώστε να προλάβει και να καταπολεμήσει τους κινδύνους για την υγεία του πληθυσμού. Το ΙΜΔΑ υποστηρίζει επίσης ότι τα άρθρα 2 παρ. 4 και 3 του Χάρτη παραβιάστηκαν επειδή δεν υπάρχει νομικό πλαίσιο που να εγγυάται την υγεία και την ασφάλεια των προσώπων που εργάζονται στα ορυχεία λιγνίτη, και επειδή οι εργαζόμενοι δεν απολαμβάνουν ούτε μειωμένου ωραρίου ούτε επιπρόσθετων αδειών.

2. Το άρθρο 2 παρ. 4 του Χάρτη, έχει συνταχθεί ως ακολούθως :

Άρθρο 2 – Δικαίωμα για δίκαιες συνθήκες εργασίας

Μέρος I : «Όλοι οι εργαζόμενοι έχουν δικαίωμα σε δίκαιες συνθήκες εργασίας».

Μέρος II : «Για εξασφάλιση της αποτελεσματικής άσκησης του δικαιώματος για δίκαιες συνθήκες εργασίας, τα συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση :

[...]

4. Να εξασφαλίζουν στους εργαζόμενους που απασχολούνται σε ορισμένες επικίνδυνες ή ανθυγιεινές εργασίες είτε μείωση της διάρκειας της εργασίας είτε συμπληρωματική άδεια με αποδοχές».

3. Το άρθρο 3 παρ. 1 και 2 του Χάρτη έχει ως ακολούθως :

Άρθρο 3 – Δικαίωμα για ασφαλείς και υγιεινές συνθήκες εργασίας

Μέρος I : «Όλοι οι εργαζόμενοι έχουν δικαίωμα σε ασφάλεια και υγιεινή στην εργασία τους».

Μέρος II : «Για εξασφάλιση της αποτελεσματικής άσκησης του δικαιώματος για ασφαλείς και υγιεινές συνθήκες εργασίας, τα Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση :

1. Να εκδίδουν κανονισμούς ασφάλειας και υγιεινής
2. Να καθορίζουν μέτρα ελέγχου της εφαρμογής των κανονισμών αυτών [...]

4. Το άρθρο 11 του Χάρτη έχει ως ακολούθως :

Άρθρο 11 – Δικαίωμα για την προστασία της υγείας

Μέρος I : «Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να απολαμβάνει κάθε μέτρο που του επιτρέπει να έχει την καλύτερη δυνατή κατάσταση υγείας».

Μέρος II : «Για εξασφάλιση της αποτελεσματικής άσκησης του δικαιώματος για προστασία της υγείας, τα Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να λαμβάνουν, είτε απευθείας, είτε με τη συνεργασία δημόσιων και ιδιωτικών οργανώσεων, κατάλληλα μέτρα που θα αποσκοπούν ιδίως :

1. Να εξαφανίζουν κατά το δυνατό τα αίτια μη ικανοποιητικής υγείας.
2. Να προβλέπουν συμβουλευτικές υπηρεσίες και υπηρεσίες διαφώτισης σε ό,τι αφορά τη βελτίωση της υγείας και την ανάπτυξη της συναίσθησης ατομικής ευθύνης στον τομέα της υγείας.
3. Να προλαβαίνουν κατά το δυνατό, τις επιδημικές, ενδημικές και άλλες ασθένειες».

5. Η προσφυγή κατατέθηκε στις 4 Απριλίου 2005. Στις 10 Οκτωβρίου 2005, η Επιτροπή την έκρινε παραδεκτή.

6. Σε εφαρμογή του άρθρου 7§§1 και 2 του Πρωτοκόλλου που καθιερώνει μηχανισμό συλλογικών προσφυγών, και της με ημερομηνία 10 Οκτωβρίου 2005 απόφασης της Επιτροπής επί του παραδεκτού της προσφυγής, ο εκτελεστικός Γραμματέας γνωστοποίησε στις 14 Οκτωβρίου 2005 το κείμενο της απόφασης για το παραδεκτό στην ελληνική Κυβέρνηση («η Κυβέρνηση») και στην προσφεύγουσα οργάνωση, στα Κράτη που έχουν κάνει δήλωση βάσει του άρθρου Δ§2 του αναθεωρημένου Κοινωνικού Χάρτη, και στην Ευρωπαϊκή Συνομοσπονδία Συνδικάτων (ΕΣΣ), στην

Ένωση των Συνομοσπονδιών Βιομηχανίας και Εργοδοτών της Ευρώπης (ΕΣΒΕΕ) και στην Παγκόσμια Οργάνωση Εργοδοτών (ΠΟΕ) καλώντας τους να της υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους επί της ουσίας της προσφυγής το αργότερο ως την 13^η Ιανουαρίου 2006.

7. Την 12^η Ιανουαρίου 2006 η Κυβέρνηση υπέβαλε το υπόμνημά της επί της ουσίας της προσφυγής. Ζητά από την Επιτροπή να απορρίψει την προσφυγή ως αβάσιμη

8. Σύμφωνα με το άρθρο 31§2 του Κανονισμού της Επιτροπής, ο Πρόεδρος όρισε την 10η Μαρτίου 2006 ως καταληκτική ημερομηνία κατά την οποία το ΙΜΔΑ μπορούσε να παρουσιάσει την απάντησή του στο υπόμνημα της Κυβέρνησης. Η απάντηση του ΙΜΔΑ κατατέθηκε επισήμως στις 10 Μαρτίου 2006.

9. Σύμφωνα με το άρθρο 31§3 του Κανονισμού της Επιτροπής, ο Πρόεδρος όρισε την 15η Μαΐου 2006 ως καταληκτική ημερομηνία κατά την οποία η ελληνική Κυβέρνηση μπορούσε να παρουσιάσει την ανταπάντησή της στην απάντηση του ΙΜΔΑ. Κατόπιν αίτησης της Κυβέρνησης, η προθεσμία παρατάθηκε μια πρώτη φορά ως τις 15 Ιουλίου 2006 και μια δεύτερη ως τις 15 Αυγούστου 2006. Η νέα απάντηση της Κυβέρνησης κατατέθηκε επισήμως στις 2 Αυγούστου 2006.

10. Σύμφωνα με το άρθρο 31§4 του Κανονισμού της Επιτροπής, ο Πρόεδρος εξουσιοδότησε το ΙΜΔΑ να προβεί σε δεύτερη απάντηση, η οποία κατατέθηκε επισήμως στις 13 Σεπτεμβρίου 2006. Όρισε την 9^η Οκτωβρίου 2006 ως προθεσμία εντός της οποίας η Κυβέρνηση θα μπορούσε να παρουσιάσει, αν το επιθυμούσε, μια τελευταία απάντηση. Κατόπιν αίτησης της Κυβέρνησης, η προθεσμία παρατάθηκε ως την 25^η Νοεμβρίου 2006. Η τελευταία απάντηση της Κυβέρνησης κατατέθηκε επισήμως στις 24 Νοεμβρίου 2006.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΕΡΩΝ ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Σχετικά με τη ρύπανση της ατμόσφαιρας

Αναφορικά με τα επιχειρήματα περί παράβασης του άρθρου 11§1:

A – Η προσφεύγουσα οργάνωση

11. Το ΙΜΔΑ υποστηρίζει ότι η Ελλάδα δεν σεβάστηκε την υποχρέωσή της να προστατεύσει τη δημόσια υγεία από την ατμοσφαιρική ρύπανση, σύμφωνα με το

άρθρο 11§1 του Χάρτη, διότι επέτρεψε την εκμετάλλευση από την Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ) ορυχείων λιγνίτη καθώς και ηλεκτρικών σταθμών που τροφοδοτούνται με λιγνίτη, δεν έλαβε επαρκώς υπόψη της τις επιπτώσεις αυτής της εκμετάλλευσης στο περιβάλλον ούτε έλαβε όλα τα μέτρα για να ελαττώσει τις συνέπειές της.

12. Προς επίρρωση των ισχυρισμών του, το ΙΜΔΑ παρέχει πληροφορίες για το επίπεδο της ρύπανσης της οφειλόμενης στον λιγνίτη στην περιοχή της Κοζάνης-Πτολεμαΐδας (κοιλιάδα της Εορδαίας, νομαρχία Κοζάνης και Φλώρινας) στη Δυτική Μακεδονία και στην περιοχή της Μεγαλόπολης (νομαρχία Αρκαδίας) στην Πελοπόννησο, όπως επίσης και για τις επιπτώσεις της ρύπανσης αυτής στην υγεία των κατοίκων. Το ΙΜΔΑ υποστηρίζει ότι η ρύπανση αυτή και οι επιπτώσεις της στην υγεία του πληθυσμού είναι αποτέλεσμα πολυάριθμων ενεργειών και παραλείψεων του ελληνικού Κράτους, κατά παράβαση του άρθρου 11.

i. Ρύπανση οφειλόμενη στο λιγνίτη

13. Σχετικά με την περιοχή Κοζάνης-Πτολεμαΐδας, το ΙΜΔΑ κάνει αναφορά σε πολυάριθμες μελέτες που διενεργήθηκαν από ανεξάρτητους ερευνητές. Πρόκειται κυρίως για μελέτες που διεξήχθησαν από ή σε συνεργασία με τον Καθηγητή Α.Γ. Τριανταφύλλου του Τμήματος Γεωτεχνικής και Περιβαλλοντικής Μηχανικής του Ινστιτούτου Τεχνολογικής Εκπαίδευσης της Δυτικής Μακεδονίας και Διευθυντή του Εργαστηρίου Περιβαλλοντικής Φυσικής και Τεχνολογίας². Απαντώντας στην Κυβέρνηση, το ΙΜΔΑ κάνει εξίσου αναφορά σε μελέτες που διενεργήθηκαν με την συμμετοχή της Επίκουρης Καθηγήτριας Κ. Σαμαρά³ και της Καθηγήτριας Κ. Πεταλωτή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Τμήμα Χημείας, Εργαστήριο Ελέγχου της Περιβαλλοντικής Ρύπανσης)⁴.

---

² Τριανταφύλλου, Α.Γ. (2000) "Patterns and Concentrations of PM₁₀ in a Mountainous Basin Region", *J. Air & Waste Management Assoc.*, 50: 1017-1022. Τριανταφύλλου, Α.Γ. (2002), "Respirable Particulate Matter at an Urban and Nearby Industrial Location: Concentrations and Variability and Synoptic Weather Conditions during High Pollution Episodes", *Journal of the Air & Waste Management Association*, τόμος 52, 289, Τριανταφύλλου, Α.Γ. (2003), "Levels and trend of suspended particles around large lignite power stations", *Environmental Monitoring and Assessment*, 89, 15-34. Τριανταφύλλου, Α.Γ. (2005), "Particulate matter over a seven year period in urban and rural areas within, proximal and far from mining and power station operations in Greece", *Environmental Monitoring and Assessment*, 159-165.

³ Σαμαρά, Κ. (2005), "Chemical mass balance source apportionment of TSP in a lignite-burning area of Western Macedonia, Greece", *Atmospheric Environment* 39: 6430-6443.

⁴ Πεταλωτή, Κ. (2006) "Trace elements in atmospheric particulate matter over a coal burning power production area of western Macedonia, Greece", *Chemosphere*, 2006.

14. Τα στοιχεία που παρατίθενται στον παρακάτω πίνακα επιλέχθηκαν από το ΙΜΔΑ ως αποδεικνύοντα ότι η συνολική ποσότητα των αιωρούμενων σωματιδίων (TSP)⁵ και οι συγκεντρώσεις μικροσωματιδίων (PM) έχουν ξεπεράσει σε τακτά χρονικά διαστήματα και, σε μερικές περιπτώσεις, επαναλαμβανόμενα και κατά τη διάρκεια πολλών ετών, τις οριακές τιμές έκθεσης που έχουν τεθεί σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) καθώς επίσης και σε διεθνές επίπεδο από την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (ΠΟΥ). Σύμφωνα με τα εφαρμοζόμενα μέτρα, αυτή η ρύπανση θα αποδιδόταν κυρίως στην εκμετάλλευση του λιγνίτη και στην κυκλοφορία οχημάτων που οφείλεται σε αυτήν.

Τριανταφύλλου (2000)	<p>Σύμφωνα με την μελέτη αυτή – την πρώτη που δημοσίευσε τα επίπεδα PM₁₀ που μετρήθηκαν στην Κοζάνη μεταξύ των ετών 1991 και 1994:</p> <ul style="list-style-type: none"> • «Μεταξύ των ετών 1991 και 1993, η μέση ετήσια συγκέντρωση PM₁₀ στον νότο [ορεινή λεκάνη της Εορδαίας] ξεπέρασε τα όρια της Αμερικανικής Υπηρεσίας Προστασίας Περιβάλλοντος για την ποιότητα της ατμόσφαιρας, και τα πλησίασε την επόμενη χρονιά(...). Σε μια συνολική διάρκεια 24 ωρών, οι ελάχιστες συγκεντρώσεις κυμαίνονταν μεταξύ 50 και 70 μγρ/ κυβικό μέτρο, ανάλογα με την εποχή του έτους». • Αναφορικά με τη μέση μηνιαία συγκέντρωση PM₁₀ από τον Ιανουάριο του 1991 ως το Δεκέμβριο του 1994, η μέση μηνιαία τιμή δεν ήταν κατώτερη από την οριακή τιμή των 50 μγρ/κ.μ., η οποία υπολογίζεται για έκθεση μικρής διάρκειας, παρά μόνο για τους 17 από τους 48 μήνες (ενώ αυτό το όριο δεν έπρεπε φυσιολογικά να έχει ξεπεραστεί για περισσότερες από 35 μέρες το χρόνο). Η μέση ημερήσια τιμή δεν ήταν κάτω από το όριο των 40 μγρ/κ.μ., το οποίο προβλέπεται για την μακροπρόθεσμη έκθεση, παρά μόνον για 4 από τους 48 μήνες. • Την άνοιξη, οι μέσες συγκεντρώσεις των PM₁₀ ήταν μικρότερες εξαιτίας των φυσικών υδατοπτώσεων. Ο συντάκτης της μελέτης καταδεικνύει επίσης ότι το καλοκαίρι, η «αυξημένη συγκέντρωση οφείλεται στην εκμετάλλευση των ακάλυπτων λιγνιτωρυχείων και των ανθρακωρυχείων, καθώς και στην απουσία διαδικασίας εξάλειψής τους».
---------------------------------	--

⁵ Τα αιωρούμενα σωματίδια αποτελούνται από ένα πολύπλοκο μείγμα οργανικών και μεταλλικών ουσιών, σε υγρή ή στερεή μορφή. Κατατάσσονται ανάλογα με την αεροδυναμική τους διάμετρο: PM₁₀ (με διάμετρο μικρότερη από 10 μμ), PM_{2.5} (με διάμετρο μικρότερη από 2,5 μμ). Οι ανθρωπογενείς εκπομπές σωματιδίων οφείλονται εν μέρει στη διαδικασία καύσης.

<p style="text-align: center;">Τριανταφύλλου (2003)</p>	<p>Η μελέτη ανέλυσε τις αυξημένες τιμές των συνολικών αιωρούμενων σωματιδίων (TSP) που συλλέχθηκαν σε οκτώ σταθμούς (και των εισπνεύσιμων αιωρούμενων σωματιδίων – PM₁₀ – σε ένα σταθμό) μεταξύ των ετών 1983 και 1998, και δείχνει ότι η οριακή τιμή της μακρόχρονης έκθεσης σε TSP που έχει οριστεί στα 150 μγρ/μ³ από την ΕΕ ξεπεράστηκε σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Κ. Σπορ (στοιχεία συγκεντρωμένα από το 1986 ως το 1996) μεταξύ 1985 και 1987 • Χωριό ΔΕΗ (στοιχεία συγκεντρωμένα από το 1986 ως το 1998) μεταξύ 1986 και 1994, και το έτος 1996 • Κόμανο (στοιχεία συγκεντρωμένα από το 1985 ως το 1997) μεταξύ 1983 και 1986, 1988 και 1990 και 1993 με 1996 • Ακρινή (στοιχεία συγκεντρωμένα από το 1985 ως το 1997) μεταξύ 1985 και 1990 <p>Επιπλέον, η οριακή τιμή της βραχύχρονης έκθεσης σε TSP, ορισμένη στα 300 μγρ/μ³ από την ΕΕ, ξεπεράστηκε σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Κ. Σπορ μεταξύ 1985 και 1987 • Χωριό ΔΕΗ από το 1986 ως το 1994 και το 1996 • Κόμανο από το 1984 ως το 1986 και από το 1994 ως το 1996 <p>Τέλος, στην Κοζάνη, οι οριακές τιμές βραχύχρονης και μακρόχρονης έκθεσης σε PM₁₀ (40 και 50 μγρ/μ³ αντιστοίχως) ξεπεράστηκαν κατά τη διάρκεια των τριών χρόνων κατά τα οποία πραγματοποιούνταν οι έρευνες για τη συγκέντρωση των στοιχείων (1996-1998).</p>
<p style="text-align: center;">Τριανταφύλλου (2005)</p>	<p>Αυτή η μελέτη, που βασίστηκε στο σύνολο των δεδομένων για τους ρύπους TSP και PM₁₀ που καταγράφηκαν από το 1997 ως το 2003, κατέληξε στα παρακάτω συμπεράσματα:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 80% των σωματιδίων που διαφεύγουν από τα ηλεκτροστατικά φίλτρα (ESP) ήταν μεγέθους μικρότερου από 10 μμ, εκ των οποίων το 25% μικρότερου από 2,5 μμ, γεγονός που είναι κρίσιμης σημασίας για τις επιπτώσεις στην ανθρώπινη υγεία. • Οι οριακές τιμές της μακρόχρονης έκθεσης σε TSP δεν ξεπεράστηκαν παρά μόνον στον Κλείτο. Ως προς τις οριακές τιμές της βραχύχρονης έκθεσης, κανένα συμπέρασμα δε μπορεί να εξαχθεί. • Οι οριακές τιμές της μακρόχρονης έκθεσης σε PM₁₀ δεν ξεπεράστηκαν παρά μόνον στον Κλείτο και την Κοζάνη. • Οι οριακές τιμές της βραχύχρονης έκθεσης σε PM₁₀ ξεπεράστηκαν κατά τη διάρκεια τουλάχιστον μιας στις τέσσερις μέρες στον Οικισμό και την Πεντάβρυσο (P8, P9), μια μέρα στις δέκα στη Φλώρινα (P11) και ίσως μια μέρα στις δέκα στην Κοιλάδα και την Ποντοκόμη (P5, P7). Με άλλα λόγια, πέντε με επτά από τους εννιά σταθμούς κατέγραψαν υπερβάσεις οριακών τιμών αυτής της παραμέτρου.
<p style="text-align: center;">Σαμαρά (2005)</p>	<p>Αυτή η μελέτη για την ανακατανομή των πηγών εκπομπών μεταξύ 2000 και 2001 κατέδειξε ότι οι οριακές τιμές της μακρόχρονης έκθεσης σε TSP ξεπεράστηκαν μόνο στον Κλείτο. Επίσης διαπίστωσε ότι οι οριακές τιμές του αρσενικού (As), κυρίως συνδεδεμένου με τα σωματίδια από την καύση ντίζελ, ξεπεράστηκαν στην Ποντοκόμη, στην κοινότητα της ΔΕΗ, στην Κοζάνη, τον Κλείτο, τη Φλώρινα, την Πτολεμαΐδα και τη Βεγορίτιδα.</p>

Πεταλωτή (2006)	<p>Η ανάλυση της επίδρασης του ανέμου στη συγκέντρωση TSP επέτρεψε να αποδειχθεί σε έξι από τους εννιά σταθμούς ο βαθμός στον οποίο οι αυξήσεις των επιπέδων TSP στην ατμόσφαιρα συνδέονταν με την εκμετάλλευση των ορυχείων της ΔΕΗ και τις δραστηριότητες καύσης. Εξ άλλου, οι οριακές τιμές της μακρόχρονης έκθεσης για το κάδμιο (5 νανογραμμάρια/κυβικό χιλιοστό), το αρσενικό (6 νανογραμμάρια/κυβικό χιλιοστό) και το νικέλιο (20 νανογραμμάρια/κυβικό χιλιοστό) που σχετίζονται με τα εισπνεύσιμα αιωρούμενα σωματίδια (PM₁₀) ξεπεράστηκαν στον Κλείτο (Cd, As, Ni), την Κοζάνη (As), την Πτολεμαΐδα (As) και τη Φλώρινα (As). Το κάδμιο και το αρσενικό σχετίζονται στενά με την καύση του ντίζελ, πηγή εκπομπών σε μεγάλο βαθμό αποδιδόμενη στις δραστηριότητες της ΔΕΗ.</p>
----------------------------	---

15. Αναφορικά με την περιοχή της Μεγαλόπολης, στην οποία βρίσκονται κάποιοι από τους πιο παλιούς λιγνιτικούς σταθμούς παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας της Ελλάδας, το ΙΜΔΑ υποδεικνύει ότι δεν έχει λάβει γνώση καμίας ειδικής μελέτης για την περιοχή αυτή, γεγονός που κατά τη γνώμη του αποτελεί από μόνο του πρόβλημα.

16. Το ΙΜΔΑ εκτιμά επίσης ότι οι παράγοντες εκπομπής – μάζα ρυπογόνων ουσιών που εκπέμπεται ανά μονάδα παραγόμενης ενέργειας – είναι, για το διοξείδιο του θείου (SO₂)⁶ και τα οξείδια του αζώτου (NO_x)⁷, εδώ και πολλά χρόνια, σε μεγάλη αύξηση για την πλειοψηφία των λιγνιτικών σταθμών, κατάσταση που είναι ιδιαίτερα ανησυχητική στη Μεγαλόπολη, η οποία αντιπροσωπεύει 7% της ισχύος σε εθνικό επίπεδο αλλά 57% των εκπομπών SO₂, και η οποία δε διαθέτει παρά μία μονάδα από-θειοποίησης.

17. Το ΙΜΔΑ αντλεί ένα ακόμη επιχείρημα από το γεγονός ότι το Κράτος δεν παρέχει έναν σαφή πίνακα για την ποιότητα του ατμοσφαιρικού αέρα στις δύο περιοχές όπου ο λιγνίτης χρησιμοποιείται για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Έτσι, στην

⁶ Ο θειικός ανυδρίτης ή το διοξείδιο του θείου (SO₂) είναι επίσης αέριο, άχρωμο, με οξεία οσμή. Η ανθρωπογενής πηγή αυτού του ρύπου είναι η καύση ορυκτών πηγών ενέργειας που περιέχουν θείο. Εκτός από την καύση, αυτά τα θειούχα υπολείμματα οξειδώνονται σε διοξείδιο του θείου. Αυτός ο ρύπος εκπέμπεται από σταθερές πηγές (θερμικούς σταθμούς, βιομηχανικούς φούρνους, αστική θέρμανση), που χρησιμοποιούν καύσιμα ή ακόμη και από πολλαπλές μικρές πηγές (οχήματα με κινητήρα ντίζελ).

⁷ Το μονοξείδιο του αζώτου (NO) και το διοξείδιο του αζώτου (NO₂) είναι αέρια. Οι ανθρωπογενείς εκπομπές αυτών των αερίων προέρχονται κυρίως από τις διαδικασίες καύσης (βιομηχανίες και οδική μεταφορά). Αυτά τα αέρια είναι αποτέλεσμα των αντιδράσεων μεταξύ ατμοσφαιρικού οξυγόνου (O₂) και αζώτου (N₂) σε συνθήκες υψηλής θερμοκρασίας κατά τη διαδικασία της καύσης. Το άζωτο υφίσταται οξείδωση που εξαρτάται από τη θερμοκρασία. Η ποσότητα του παραγόμενου μονοξειδίου του αζώτου (NO) αυξάνεται με την επίδραση της θερμοκρασίας από την καύση. Όταν έρχεται σε επαφή με τον ατμοσφαιρικό αέρα, το NO γρήγορα οξειδώνεται σε NO₂. Η συγκέντρωση NO είναι σημαντικότερη σε σχέση με αυτή του NO₂ από τη στιγμή που βρισκόμαστε κοντά σε μια πηγή εκπομπής.

περιοχή της Πτολεμαΐδας κανενός είδους δεδομένα δεν φαίνεται να έχουν συλλεγεί από το κράτος σχετικά με τη μακρόχρονη έκθεση σε NO_x, αλλά ούτε και με τη βραχύχρονη έκθεση σε PM₁₀, SO₂ και NO_x πριν το 2003. Όσον αφορά τη Μεγαλόπολη, δεν υπήρξε μέτρηση της ρύπανσης από τα TSP πριν το 1996 και από τα PM₁₀ πριν το 2003 και κανένα στοιχείο δε φαίνεται να έχει συγκεντρωθεί από το κράτος για τη βραχύχρονη έκθεση σε SO₂. Όσον αφορά την μακρόχρονη έκθεση στο διοξείδιο του θείου, αυτό το κενό υφίσταται ως το 1996, και για την μακρόχρονη έκθεση σε NO_x έως το 2003.

ii. Συνέπειες της ρύπανσης στην υγεία

18. Το ΙΜΔΑ υποστηρίζει ότι έχει εδραιωθεί, βάσει των μελετών που εκτέθηκαν παραπάνω, ο δεσμός ανάμεσα στην περιβαλλοντική έκθεση στην ατμοσφαιρική ρύπανση και ένα ποσοστό αφύσικα υψηλό αναπνευστικών ασθενειών, και πιο συγκεκριμένα ρινίτιδων, ατροφικών ρινίτιδων, χρόνιων βρογχίτιδων και χρόνιων εμφρακτικών βρογχο-πνευμονοπαθειών, στους κατοίκους των ζωνών εκμετάλλευσης της Δυτικής Μακεδονίας. Αυτό το ποσοστό ήταν συγκρίσιμο προς το ποσοστό που παρατηρείται στις πολύ μολυσμένες αστικές ζώνες. Οι μελέτες τις οποίες επικαλείται το ΙΜΔΑ, φανερώνουν ότι οι προεκτεθείσες επιδράσεις θα μπορούσαν να είναι η αιτία άλλων καρδιαγγειακών και αναπνευστικών ασθενειών, όπως το άσθμα και ο καρκίνος του πνεύμονα. Αυτές οι μελέτες αποκαλύπτουν επίσης την ύπαρξη στην Μεγαλόπολη ποσοστού θνησιμότητας, οφειλόμενης σε καρδιαγγειακές ασθένειες, αυξημένο σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο, καθώς και μια σημαντική και ταχεία αύξηση των ποσοστών θνησιμότητας λόγω καρδιαγγειακών ασθενειών στην Κοζάνη. Υποδεικνύουν, στον Κόμανο, μια στατιστική συσχέτιση μεταξύ των μηνιαίων ποσοστών των ανθρωπίνων θανάτων και των μέσων μηνιαίων τιμών των σωματιδιακών συγκεντρώσεων.

iii. Πράξεις και παραλείψεις του Κράτους

Όσον αφορά στην εκμετάλλευση των ορυχείων λιγνίτη :

19. Το ΙΜΔΑ διαμαρτύρεται κατά κύριο λόγο – σχετικά με την άμεση επίδραση στην ποιότητα του ατμοσφαιρικού αέρα, που είναι και το κύριο αντικείμενο της προσφυγής – για την χρησιμοποίηση ταινιοδρόμων και άλλων μέσων μεταφοράς δίχως η σκόνη του λιγνίτη να έχει ποτέ σκεπαστεί ή υγρανθεί καταλλήλως, γεγονός που προκαλεί την διασκόρπιση μικροσωματιδίων. Συγκεκριμένα, το ΙΜΔΑ καταγγέλλει το γεγονός

ότι οι ταινιοδρόμοι που λειτουργούν στον κεντρικό σταθμό του Αγίου Δημητρίου δεν έχουν καλυφθεί εδώ και τουλάχιστον δέκα χρόνια και είναι ακόμη και σήμερα μόνο εν μέρει καλυμμένοι, μολονότι βρίσκονται κοντά σε ένα χωριό 1.300 κατοίκων (Κλείτος), σε μια περιοχή όπου το ίδιο το Κράτος αναγνωρίζει ότι τα ποσοστά συγκέντρωσης TSP και PM₁₀ ήταν πάντοτε αυξημένα και υπερβαίνουν αισθητά τις οριακές τιμές που έχει καθορίσει η ΕΕ.

20. Το ΙΜΔΑ υποστηρίζει ότι η αρνητική επίδραση από την εκμετάλλευση των ορυχείων στο περιβάλλον προκύπτει από την ανεπαρκή απόθεση της αιωρούμενης στάχτης, την αποθήκευση του λιγνίτη χωρίς τη λήψη κατάλληλων μέτρων για την αποφυγή της διασκόρπισής του, καθώς και τη χρησιμοποίηση των ανενεργών πλέον (λόγω εξάντλησης των υλών τους) ορυχείων, όπως το ορυχείο Καρδιάς, ως χωματερές για επικίνδυνα βιομηχανικά απορρίμματα, κατά παράβαση των κανονισμών για τη διαχείριση απορριμμάτων.

21. Επικουρικά, το ΙΜΔΑ ισχυρίζεται ότι αυτές οι πρακτικές προκαλούν και άλλες μορφές ρύπανσης, μεταξύ άλλων του εδάφους, του υπεδάφους και του ύδατος.

Αναφορικά με την εκμετάλλευση των κεντρικών σταθμών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας που τροφοδοτούνται με λιγνίτη:

22. Κατά πρώτον, το ΙΜΔΑ καταγγέλλει τη διοικητική διαδικασία που ακολουθείται από το Κράτος για την ίδρυση των σταθμών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας.

23. [Το ΙΜΔΑ] διαμαρτύρεται ότι, μέσω μιας *sui generis* διαδικασίας, παρασχέθηκε με νόμο μια ενιαία, προσωρινή άδεια λειτουργίας για τους ατμοηλεκτρικούς σταθμούς της Καρδιάς, του Αγίου Δημητρίου και της Πτολεμαΐδας, και αυτό, σε πρώτη φάση, έως τον Ιούλιο του 2005. Αυτή η άδεια παραχωρήθηκε χωρίς εξατομικευμένη περιβαλλοντική αξιολόγηση ειδικά για κάθε μονάδα. Πράγματι, η ισχύς των υπουργικών αποφάσεων που είχαν εγκρίνει τα περιβαλλοντικά κριτήρια για αυτούς τους σταθμούς εξέπνευσε το 2002. Ο έλληνας Συνήγορος του Πολίτη κλήθηκε να εξετάσει τις υπογεγραμμένες από τους κατοίκους της περιοχής αιτήσεις που κατήγγειλαν κατά κύριο λόγο την έλλειψη έγκρισης περιβαλλοντικών όρων, την επικείμενη λήξη των αδειών και την περιβαλλοντική ρύπανση που προκλήθηκε εξαιτίας των σταθμών. Στο πόρισμά του που δημοσιεύθηκε τον Οκτώβριο του 2005⁸, ο Συνήγορος υπογράμμισε ότι αυτές οι πρακτικές δεν σέβονταν το άρθρο 24 του

---

⁸ Αναφορές ν. 6536 και 6537/2004.

ελληνικού Συντάγματος, όπως αυτό ερμηνεύεται από το Συμβούλιο της Επικρατείας. Το τελευταίο έχει στην πραγματικότητα αποφανθεί ότι εάν, για οποιονδήποτε λόγο, μια ενιαία άδεια λειτουργίας πρέπει να παραχωρηθεί, αυτή οφείλει να βασίζεται σε μια εξατομικευμένη και εξειδικευμένη περιβαλλοντική αξιολόγηση κάθε μονάδας. Υπογράμμισε επίσης ότι η ακολουθούμενη διαδικασία στην προκείμενη περίπτωση είχε ως συνέπεια τον de facto αποκλεισμό κάθε δυνατότητας δικαστικής προσφυγής, γιατί ο νόμος δεν μπορεί να ακυρωθεί από τον αρμόδιο για την εκδίκαση τέτοιων υποθέσεων δικαστή – δηλαδή το Συμβούλιο της Επικρατείας – σε αντίθεση με τις υπουργικές αποφάσεις που αποτελούν τη νόμιμη βάση τέτοιων αποφάσεων. Συμπερασματικά, ο Συνήγορος κάλεσε την Κυβέρνηση να ακολουθήσει άμεσα διαδικασίες πιο συμβατές με το σεβασμό της δικαστικής τάξης. Η Κυβέρνηση δεν απάντησε στο Συνήγορο και η προσωρινή άδεια λειτουργίας παρατάθηκε ως την 31^η Δεκεμβρίου 2008.

24. Δεύτερον, το ΙΜΔΑ καταγγέλλει τη συνεχιζόμενη χρησιμοποίηση παλαιών, εξαιρετικά ρυπογόνων τεχνικών, ασύμβατων με τα κριτήρια των «βέλτιστων διαθέσιμων τεχνικών» που έχουν καθιερωθεί σε επίπεδο ΕΕ στο έγγραφο αναφοράς για τις βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές στα μεγάλα κέντρα καύσης (BREF LPC), το οποίο δημοσιεύθηκε το 2005. Υποστηρίζει ότι αυτή η πολιτική μη εφαρμογής των «βέλτιστων διαθέσιμων τεχνικών» δεν είναι καινούργια, όπως αποδεικνύει και η απόφαση C-364/03 του ΔΕΚ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Ελλάδα, απόφαση της 7^{ης} Ιουλίου 2005), που καταδικάζει την απουσία πολιτικής αποσκοπούσας στη σταδιακή εφαρμογή των «βέλτιστων διαθέσιμων τεχνικών» σύμφωνα με την Οδηγία 84/360/ΕΚ για την καταπολέμηση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης που προκαλείται από βιομηχανικές εγκαταστάσεις (στη συνέχεια αντικαταστάθηκε από την Οδηγία 96/61/CE, για την πρόληψη και μείωση της ρύπανσης, Οδηγία IPPC).

25. Ως προς τις τεχνικές μείωσης των εκπομπών σωματιδίων, το ΙΜΔΑ υποστηρίζει ότι στις 3 από τις 4 μονάδες του σταθμού του Αγίου Δημητρίου, τα χρησιμοποιούμενα ηλεκτροστατικά φίλτρα είναι πολύ παλαιά και αναποτελεσματικά, κυρίως επειδή, αντίθετα με τις απαιτήσεις των «βέλτιστων διαθέσιμων τεχνικών», δεν συνδυάζονται με ένα σύστημα αποθείωσης των αερίων.

26. Σχετικά με τη μείωση των εκπομπών SO₂, το ΙΜΔΑ θεωρεί ότι η ΔΕΗ δεν εφάρμοσε τις «βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές» διότι βασίστηκε σχεδόν αποκλειστικά στη φυσική αποθείωση και δεν εξόπλισε τη μεγάλη πλειοψηφία των μονάδων των κεντρικών σταθμών με συστήματα αποθείωσης αερίων, μολονότι οι «καλύτερες

διαθέσιμες τεχνικές» υπογραμμίζουν ότι η φυσική αποθειοποίηση δεν επαρκεί για τη μείωση των εκπομπών SO₂ και ότι μπορεί να συμβάλει στην εκπομπή πιο αυξημένων ποσοτήτων σωματιδίων.

27. Το ΙΜΔΑ ισχυρίζεται ότι σε κάθε περίπτωση, καμία διάταξη του εσωτερικού δικαίου δεν επιβάλλει τον έλεγχο της εξέλιξης και της εφαρμογή του κριτηρίου των «βέλτιστων διαθέσιμων τεχνικών» σύμφωνα με το άρθρο 10 της προαναφερθείσας Οδηγίας 96/61/CE σχετικά με την πρόληψη και μείωση της ρύπανσης (Οδηγία IPPC) και κατά συνέπεια ότι δεν ενσωματώθηκε πλήρως.

28. Τέλος, το ΙΜΔΑ κατηγορεί την Ελλάδα ότι είναι η μόνη ευρωπαϊκή χώρα που «απέκτησε» το δικαίωμα να αυξήσει τις εκπομπές της SO₂ στα πλαίσια της Οδηγίας 2001/81/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23^{ης} Οκτωβρίου 2001, η οποία καθορίζει τα ανώτατα όρια των εθνικών εκπομπών για κάποιους ατμοσφαιρικούς ρύπους. Καταγγέλλει επίσης την επίκληση του επιχειρήματος του εθνικού συμφέροντος για τη δικαιολόγηση της υπέρβασης των οριακών τιμών στον τομέα του λιγνίτη στα πλαίσια της Οδηγίας 2001/80/CE του ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23^{ης} Οκτωβρίου 2001 σχετικά με τον περιορισμό των εκπομπών ορισμένων ρύπων στην ατμόσφαιρα με προέλευση μεγάλες εγκαταστάσεις καύσης.

Αναφορικά με την αποτελεσματικότητα των περιβαλλοντικών κανόνων :

29. Το ΙΜΔΑ διαμαρτύρεται για την ανεπαρκή παροχή κεφαλαίου, εξοπλισμού και προσωπικού στις υπηρεσίες επιθεώρησης περιβάλλοντος. Έτσι, μολονότι το Προεδρικό Διάταγμα 165/2003 δημιούργησε 78 θέσεις εργασίας για την επιθεώρηση του περιβάλλοντος, δεν προβλέφθηκαν παρά 28 θέσεις στην νότια Ελλάδα και 4 στη βόρεια.

30. Το ΙΜΔΑ ισχυρίζεται εξ άλλου ότι τα επιβαλλόμενα ποσά των χρηματικών προστίμων δεν είναι αρκετά αποθαρρυντικά για να μεταβληθεί η συμπεριφορά των παραβατών. Παραθέτει πολλαπλά παραδείγματα χρηματικών προστίμων που επιβλήθηκαν στη ΔΕΗ από τη Νομαρχία Κοζάνης για υπέρβαση των ορίων εκπομπών του ατμοηλεκτρικού σταθμού του Αγίου Δημητρίου: μεταξύ των προστίμων 5.000 € το Μάιο του 2003 και 60.000 € τον Ιανουάριο του 2001, το τελευταίο ήταν το μεγαλύτερο ποσό στην κλίμακα των προστίμων. Το ΙΜΔΑ

υποστηρίζει ότι αυτά τα ποσά είναι κατάφωρα εξευτελιστικά σε σχέση με τον ετήσιο τζίρο της ΔΕΗ (4,1 δις € το 2004).

31. Το ΙΜΔΑ καταγγέλλει τον μικρό αριθμό, ή μάλλον την ανυπαρξία διοικητικών προσφυγών βασισμένων στις καταγγελίες κατοίκων των περιοχών που βρίσκονται κοντά στα ορυχεία και τους ατμοηλεκτρικούς σταθμούς. Προς ενίσχυση του επιχειρήματός του, το ΙΜΔΑ κάνει αναφορά σε μια αίτηση για τη διεξαγωγή έρευνας, η οποία κατατέθηκε στην Νομαρχία Αρκαδίας από την Κίνηση Πολιτών της Μεγαλόπολης το 2004, για τον έλεγχο των επιπέδων ρύπανσης, τη συντήρηση και αντικατάσταση του εξοπλισμού, τις συνέπειες που ακολούθησαν τις διαπιστώσεις της επιθεώρησης ότι υπήρξε υποβάθμιση αρχαιολογικών χώρων, για την πρόσβαση σε πληροφορίες σχετικές με τις οριακές τιμές των ατμοσφαιρικών ρύπων και τη μέτρηση των επιπέδων ρύπανσης, κλπ. Το αποτέλεσμα αυτών των ενεργειών δεν ήταν παρά μια νέα επίσκεψη της επιθεώρησης του ορυχείου και ένα πρόστιμο 10.000 € για ελάχιστον παραβάσεις.

32. Το ΙΜΔΑ δηλώνει εξάλλου ότι, ακόμη και όταν τα δικαστήρια ή οι ανώτερες αρχές εκτιμούν ότι υπήρξε μη συμμόρφωση με το νόμο εις βάρος της ανθρώπινης υγείας, οι αποφάσεις τους δεν εκτελούνται από τη διοίκηση. Συγκεκριμένα, το ΙΜΔΑ κάνει αναφορά στην αγωγή, στα πλαίσια της υπόθεσης του ορυχείου του «Δυτικού Πεδίου», που κατατέθηκε από τους κατοίκους της Μαυροπηγής και του δήμου Πτολεμαΐδας και εκδικάστηκε το 2005 από το ΣτΕ⁹, στην οποία η Διοίκηση, με διάφορα τεχνάσματα, διατήρησε σε ισχύ τις εγκυκλίους που ενέκριναν τους περιβαλλοντικούς όρους, παρά την ακύρωση ή την αναστολή τους από το ΣτΕ. Επίσης γίνεται αναφορά σε υπόθεση που παρουσιάστηκε ενώπιον του Συνηγόρου του Πολίτη από το ΙΜΔΑ με αφορμή την επίπτωση στο περιβάλλον από την εκμετάλλευση του ατμοηλεκτρικού σταθμού στο Κοκκάρι, στο νησί της Σάμου. Το ζήτημα τότε αφορούσε κυρίως τη μη εκτέλεση της απόφασης 4577/1998¹⁰ του ΣτΕ, καθώς η ΔΕΗ συνέχισε τις εργασίες της για εκτροπή της κοίτης ενός ποταμού, σε αντίθεση με την απόφαση αυτή. Πράγματι, ο Συνήγορος του Πολίτη αναφέρθηκε στα πορίσματα του Μαΐου 2000¹¹ σχετικά με αυτή την υπόθεση, στις παρατηρήσεις που παρατίθενται στην ετήσια αναφορά του για την ανεπάρκεια της διοίκησης, το

⁹ Συμβούλιο της Επικρατείας, απόφαση 998/2005 της 1^{ης} Απριλίου 2005· Συμβούλιο της Επικρατείας, Επιτροπή Αναστολών, απόφαση 519/2005 της 14^{ης} Ιουλίου 2005.

¹⁰ Απόφαση 4577/1998 της 18^{ης} Ιανουαρίου 1998 του Συμβουλίου της Επικρατείας.

¹¹ Αναφορές 1114/1998 και 894/1999.

αυθαίρετο των αποφάσεών της, και γενικότερα, την έλλειψη διαφάνειας των διαδικασιών που ακολουθούνται.

Αναφορικά με την περιβαλλοντική πολιτική στον ενεργειακό τομέα:

33. Το ΙΜΔΑ δεν αμφισβητεί τη ζωτική σημασία του ενεργειακού τομέα γενικά και της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας με βάση το λιγνίτη ειδικότερα, για την ενεργειακή ανεξαρτησία της Ελλάδας.

34. Το ΙΜΔΑ καταγγέλλει σε κάθε περίπτωση τη μαζική χρησιμοποίηση του λιγνίτη ως αντιβαίνουσα στους στόχους του Πρωτοκόλλου του Κιότο και την συνακόλουθη απουσία απτής προόδου προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί. Το ΙΜΔΑ θεωρεί σχετικά με το ζήτημα αυτό ότι η έγκριση από την ευρωπαϊκή Επιτροπή του πρώτου Εθνικού Σχεδίου Κατανομής Δικαιωμάτων Εκπομπών (ΕΣΚΔΕ1), που υιοθετήθηκε το 2004, καθώς και του καταμερισμού των ανωτάτων ορίων εκπομπών δεν είναι σημαντική σε σχέση με τις υποχρεώσεις τις οποίες πρέπει να ικανοποιήσει η χώρα σε θέματα περιβάλλοντος. Το ΙΜΔΑ κατά τα λοιπά αμφισβητεί την ικανότητα της Ελλάδας να επιτύχει τους στόχους που εκτέθηκαν και να συγκεκριμενοποιήσει τις προβλέψεις της. Σύμφωνα με το «σενάριο αναμενόμενης εξέλιξης» που περιλαμβάνεται στο ΕΣΚΔΕ1, οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου θα αυξηθούν για το σύνολο της χώρας και όλους τους συγχωνευμένους τομείς, κατά 39,2% από σήμερα ως το 2010, ενώ η Ελλάδα, στα πλαίσια της θέσης σε εφαρμογή του Πρωτοκόλλου του Κιότο, δεσμεύεται να μην αυξήσει τις εκπομπές των αερίων αυτών περισσότερο από 25% το 2010 σε σχέση με τη χρονιά αναφοράς (το 1990 για τα CO₂, CH₄ και N₂O, και το 1995 για τα φθοριούχα αέρια). Το γεγονός αυτό αποτελεί μια πρώτη ομολογία άρνησης εκπλήρωσης από τη χώρα των δεσμεύσεων που έχει αναλάβει. Αυτές οι αμφιβολίες επαληθεύτηκαν, σύμφωνα με το ΙΜΔΑ, από την τρίτη αναφορά της Ελλάδας, η οποία υποβλήθηκε στη Γραμματεία της Συνθήκης-Πλαισίου των Ηνωμένων Εθνών για τις Κλιματικές Αλλαγές (ΣΠΗΕΚΑ) την 14^η Φεβρουαρίου 2003, και από την αναφορά του 2005 της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας για το περιβάλλον σχετικά με την κατάσταση του περιβάλλοντος στην Ευρώπη. Το ΙΜΔΑ σημειώνει ότι οι εκτιμήσεις σχετικά με την ικανότητα της χώρας να πραγματοποιεί τους στόχους της είναι ανησυχητικές, είτε πρόκειται για τους στόχους του Κιότο, είτε για αυτούς του ΕΣΚΔΕ1.

35. Το ΙΜΔΑ υπογραμμίζει εξάλλου ότι όχι μόνο το ΕΣΚΔΕ1 κατένειμε στον ενεργειακό τομέα ποσοστά μεγαλύτερα (52 198 137 τόνοι CO₂) σε σχέση με τις

πραγματικές εκπομπές (52 626 207 τόνοι CO₂), γεγονός το οποίο το ΙΜΔΑ θεωρεί ότι δεν προτρέπει τις εγκαταστάσεις να μειώσουν τις εκπομπές τους, αλλά επιπλέον το 2005 η συμβολή του ενεργειακού τομέα στη συνολική ισορροπία των εκπομπών ήταν σχεδόν αρνητική. Ο ενεργειακός τομέας εξέπεμψε στην πραγματικότητα, σε απόλυτες τιμές λαμβάνοντας υπόψη τα ποσοστά που εξοικονομήθηκαν στην εθνική ενεργειακή ισορροπία, 1,13% περισσότερο CO₂ από αυτό που προέβλεπε το ΕΣΚΔΕ1 (0,64% για το λιγνίτη, που οφείλονται κυρίως στις εκπομπές των σταθμών του Αγίου Δημητρίου και της Μεγαλόπολης) και οι εν λόγω εγκαταστάσεις χρειάστηκε κατά συνέπεια να αγοράσουν ποσοστά από άλλες εγκαταστάσεις οι οποίες, από την πλευρά τους, μείωσαν πραγματικά τις εκπομπές τους.

36. Το ΙΜΔΑ θεωρεί ότι η βασική αιτία αυτών των κακών αποτελεσμάτων συνίσταται στην ελάχιστη φιλόδοξη και «καθ' υποχώρηση» πολιτική της Ελλάδας στον ενεργειακό τομέα, ιδιαίτερα στη βραδύτητα της εισαγωγής των εναλλακτικών πηγών ενέργειας στην ελληνική ενεργειακή αγορά. Έτσι, όσον αφορά το φυσικό αέριο, κύρια εναλλακτική ενεργειακή πηγή στην οποία καταφεύγουν οι χώρες, η πρώτη ιδιωτική εγκατάσταση δε θα μπορούσε να λειτουργήσει πριν το 2007, μολονότι το ίδιο το ΕΣΚΔΕ1 προβλέπει την κάλυψη της αύξησης της ζήτησης για ηλεκτρική ενέργεια από το φυσικό αέριο.

B- Η Κυβέρνηση

37. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η χρησιμοποίηση λιγνίτη και η εξακολούθηση της εκμετάλλευσής του δικαιολογούνται από το δημόσιο συμφέρον, διότι ο λιγνίτης εξασφαλίζει την ενεργειακή ανεξαρτησία της χώρας, και επιτρέπει σε κάθε μέλος του πληθυσμού να έχει πρόσβαση σε ηλεκτρική ενέργεια σε λογικό κόστος, συμβάλλοντας έτσι στην οικονομική και βιομηχανική ανάπτυξη της Ελλάδας σε επίπεδα συγκρίσιμα με αυτά άλλων χωρών της ΕΕ.

ι. Ρύπανση οφειλόμενη στο λιγνίτη

38. Όσον αφορά τα περιστατικά ρύπανσης που επικαλείται το ΙΜΔΑ, η Κυβέρνηση παραδέχεται ότι υπήρξαν περιστασιακά υπερβάσεις των ορίων εκπομπής σωματιδίων στον Κλείτο, την Κοζάνη και τον Άγιο Δημήτριο.

39. Σε κάθε περίπτωση, θεωρεί αφενός ότι αυτές οι υπερβάσεις δεν αντικατοπτρίζουν την γενική κατάσταση, που χαρακτηρίζεται, σύμφωνα με την

Κυβέρνηση, από μια τάση μείωσης της ρύπανσης, ιδιαίτερα των εκπομπών σωματιδίων. Εκτιμά ότι ο γενικός πίνακας της κατάστασης, όπως παρουσιάστηκε από το ΙΜΔΑ, είναι παραμορφωμένος από την αυθαίρετη εκμετάλλευση των διαθέσιμων δεδομένων.

40. Αφετέρου, η Κυβέρνηση θεωρεί ότι αν υπήρξαν υπερβάσεις, αυτές δεν μπορούν να της αποδοθούν. Ισχυρίζεται έτσι ότι έλαβε όλα τα απαραίτητα μέτρα για να μειώσει τη ρύπανση στον κεντρικό σταθμό του Αγίου Δημητρίου, ότι, χάρις στα μέτρα αυτά η κατάσταση βελτιώθηκε αισθητά και ότι εκτός αυτού προηγήθηκε η μεταφορά του χωριού Κλείτος. Επιπροσθέτως, υποστηρίζει ότι η επικληθείσα ρύπανση δε μπορεί να αποδοθεί αποκλειστικά στην εκμετάλλευση του λιγνίτη, αλλά είναι επίσης αποτέλεσμα των μετεωρολογικών συνθηκών, άλλων πηγών ρύπανσης όπως η οδική κυκλοφορία, κλπ, όπως αποδεικνύουν, κατά τη γνώμη της Κυβέρνησης, πολλές μελέτες που διεξήχθησαν από ανεξάρτητους ερευνητές (βλ. παρακάτω).

41. Η Κυβέρνηση είναι της άποψης ότι πολλές τιμές αναφοράς που χρησιμοποιήθηκαν από το ΙΜΔΑ δεν είναι πρόσφορες, είτε γιατί δεν ήταν εφαρμοστέες τη χρονική περίοδο των γεγονότων (όπως η οριακή τιμή της συγκέντρωσης PM_{10} που είναι δεσμευτική από το 2005), είτε γιατί θα ισχύσουν στο μέλλον (όπως οι στόχοι του Κιότο που καθορίστηκαν για το 2012 ή οι στόχοι της Οδηγίας IPPC που πρέπει να ενσωματωθεί έως τον Νοέμβριο του 2007). Επιπλέον, η Κυβέρνηση αντλεί επιχείρημα από τη συμφωνία που επιτεύχθηκε στα πλαίσια του Συμβουλίου της ΕΕ για την πρόταση μίας Οδηγίας σχετικής με την ποιότητα του ατμοσφαιρικού αέρα (2757^η σύσκεψη [περιβάλλον], 23 Οκτωβρίου 2006) αναφορικά με τη δυνατότητα μετάθεσης των προθεσμιών που είχαν τεθεί για συμμόρφωση με τις ανώτατες τιμές PM_{10} .

42. Η Κυβέρνηση είναι επίσης της άποψης ότι τα δεδομένα που επέλεξε το ΙΜΔΑ πρέπει να σχετικοποιηθούν και να τοποθετηθούν στο κατάλληλο πλαίσιο. Αφενός, σε εθνική κλίμακα, τα επίπεδα των TSP στην περιοχή Κοζάνης-Πτολεμαΐδας είναι αντίστοιχα με τα επίπεδα που διαπιστώθηκαν σε άλλες κατοικημένες ζώνες στην Ελλάδα, στις οποίες δε λειτουργεί κανένας κεντρικός σταθμός. Αφετέρου, σε τοπική/περιφερειακή κλίμακα, η αυξημένη συγκέντρωση σωματιδίων δεν είναι ένα φαινόμενο που παρατηρείται μόνο στην Ελλάδα, αλλά αφορά ολόκληρη τη νότια Ευρώπη και οφείλεται σε πολλούς μετεωρολογικούς και τοπογραφικούς παράγοντες, όπως η μειωμένη ανανέωση των αερίων μαζών στην περιοχή της Μεσογείου, η ξηρότητα των εδαφών, η μικρή συχνότητα βροχοπτώσεων, κλπ.

43. Η Κυβέρνηση αμφισβητεί τέλος τον τρόπο που το ΙΜΔΑ ερμηνεύει τις μελέτες που πραγματοποιήθηκαν από διάφορους επιστήμονες και τονίζει τα ακόλουθα στοιχεία:

- Τριανταφύλλου (2000): πέρα από το γεγονός ότι αυτή η μελέτη δεν στοχεύει στην ταυτοποίηση της προέλευσης της ρύπανσης, αποδεικνύει ότι το 1994 η μέση ετήσια συγκέντρωση PM_{10} στην Κοζάνη μειώθηκε σε επίπεδο χαμηλότερο από την ελάχιστη ημερήσια τιμή των 50 $\mu g/m^3$ κυβικό χιλιοστό, και αποδίδει τη βελτίωση αυτή στον εξοπλισμό των κεντρικών σταθμών της Πτολεμαΐδας και της Καρδιάς με ηλεκτροστατικά φίλτρα.

- Τριανταφύλλου (2003): αυτή η μελέτη καταγράφει μια γενική τάση μείωσης των συγκεντρώσεων TSP μεταξύ του 1983 και του 1998 σε οκτώ σταθμούς μέτρησης (Αμύνταιο, Καπνοχώρι, Πολύμυλος, Πετρανά, κοινότητα ΔΕΗ, Κόμανος, Ακρινή, Κ. Σπορ), δηλαδή κατά μέσο όρο 45,5% ανάμεσα στα έτη 1983 και 1998 και αποδίδει αυτή τη βελτίωση στα αντιρρυπαντικά μέτρα της ΔΕΗ.

- Τριανταφύλλου (2005): αυτή η μελέτη καταδεικνύει τις υπερβάσεις των οριακών τιμών της μακρόχρονης έκθεσης σε πολύ μικρά σωματίδια (<10 μm). Σύμφωνα με την Κυβέρνηση, πρέπει σε κάθε περίπτωση να ληφθεί υπόψη ότι εκπέμπονται σε ένα ύψος 200μέτρων, και ότι, εκ του γεγονότος αυτού, η διασκόρπισή τους είναι πολύ καλή και οι επιπτώσεις στην αναπνευστική υγεία πολύ αδύναμες.

- Σαμαρά (2005): Αυτή η μελέτη δείχνει ότι το σύννηθες κυκλοφοριακό είναι η κύρια πηγή εκπομπών TSP στην Κοζάνη, κάτι που παγιώνεται, σύμφωνα με την Κυβέρνηση από το γεγονός ότι η μέση ετήσια τιμή TSP στα Πετρανά, που βρίσκονται δίπλα στην Κοζάνη, είναι περισσότερο από δύο φορές πιο χαμηλή. Αντίθετα, στον Κλείτο η κυκλοφοριακή κίνηση που σχετίζεται με δραστηριότητες εκμετάλλευσης του λιγνίτη είναι πιθανώς μια σημαντική πηγή ρύπανσης. Η συμβολή της ιπτάμενης τέφρας στην ρύπανση αυτή κυμάνθηκε από ποσοστό μικρότερο του 2% στη Φλώρινα σε 16% στον Κλείτο σε ζεστή περίοδο και, λιγότερο από 15% κατά μέσο όρο σε όλα τα πεδία (εκτός από 21% στον Κλείτο σε ψυχρή περίοδο).

- Πεταλωτή και άλλοι (2006): αυτή η μελέτη δείχνει ότι οι υπερβάσεις των μέγιστων τιμών TSP (150 $\mu g/m^3$ κυβικό μέτρο) παρατηρήθηκαν μόνον στην περιοχή πιο κοντά στους σταθμούς και τους ταινιόδρομους μεταφοράς λιγνίτη (Κλείτος). Επιπλέον, στην πλειονότητα των άλλων περιοχών, οι πιο υψηλές συγκεντρώσεις TSP συνδέονται με ιδιαίτερες μετεωρολογικές συνθήκες.

44. Όσον αφορά τη ρύπανση από σωματίδια στην περιοχή της Μεγαλόπολης, η Κυβέρνηση παρέχει στοιχεία για την εξέλιξη των μέσων ετήσιων συγκεντρώσεων

TSP μεταξύ 1995 και 2005, τα οποία δείχνουν ότι αν και είχε γίνει υπέρβαση των ημερήσιων ορίων επί πολλά έτη, από το 2004 αυτά τα όρια δεν ξεπεράστηκαν πια και ούτε ποτέ έγινε υπέρβαση των ανώτατων ορίων μακρόχρονης έκθεσης.

45. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η ρύπανση από τα οξειδία του αζώτου (NO_x), τόσο στην περιοχή της Κοζάνης-Πτολεμαΐδας όσο και στη Μεγαλόπολη, είναι πολύ μικρή, γεγονός που οφείλεται στην πολύ μικρή θερμαντική αξία του ελληνικού λιγνίτη και τις χαμηλές θερμοκρασίες που είναι απαραίτητες για την καύση του. Όπως ακριβώς και για τις συγκεντρώσεις του διοξειδίου του αζώτου (NO_2), τα ημερήσια όρια που έχουν καθοριστεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο δεν έχουν ή έχουν σε μικρό βαθμό ξεπεραστεί, και οι εκπομπές είναι σήμερα μικρότερες από αυτές που καθορίζονται από ευρωπαϊκές διατάξεις. Η Κυβέρνηση παρέχει προς υποστήριξη των ισχυρισμών της στοιχεία για την εξέλιξη των μέσων ετήσιων συγκεντρώσεων διοξειδίου του αζώτου (NO_2) από το 1997 ως το 2006.

46. Η Κυβέρνηση παρέχει επίσης στοιχεία για την εξέλιξη των μέσων ετήσιων συγκεντρώσεων διοξειδίου του θείου (SO_2) από το 1985 ως το 2006, τα οποία δείχνουν ότι δεν έχουν γίνει ή έχουν γίνει σε μικρό βαθμό υπερβάσεις των ημερήσιων ορίων που έχουν καθοριστεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο και ότι οι εκπομπές είναι σήμερα χαμηλότερες από αυτές που καθορίζονται από ευρωπαϊκές διατάξεις.

47. Εξάλλου, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι ακολουθεί μια συνεκτική και προοδευτική στρατηγική μείωσης των εκπομπών, που αντικατοπτρίζει την απτή δέσμευση εκ μέρους της Ελλάδας να μειώσει τις ρυπογόνες εκπομπές. Υπογραμμίζει ότι από αυτήν τη στρατηγική έχει ήδη προκύψει και θα προκύψει στο μέλλον αισθητή βελτίωση της ποιότητας του ατμοσφαιρικού αέρα. Φέρει ως απόδειξη εν προκειμένω την εφαρμογή της Οδηγίας IPPC και την προσαρμογή του εξοπλισμού στις «βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές» (βλ. παρακάτω), καθώς επίσης και την εφαρμογή της Οδηγίας 2001/80/CE και την παρουσίαση του Εθνικού Σχεδίου Μείωσης Εκπομπών (ΕΣΜΕ) για τις υπάρχουσες εγκαταστάσεις καύσης, που καθορίζει τα ανώτατα όρια εκπομπών για το SO_2 , τα NO_x και τα σωματίδια, που πρέπει να επιτευχθούν το 2008 και το 2016.

48. Η Κυβέρνηση αμφισβητεί την ύπαρξη ελλείψεων στο σύστημα μέτρησης της ποιότητας του αέρα. Υποδεικνύει ότι από την αρχή της δεκαετίας 1980 – ακόμη και νωρίτερα για τα SO_2 και NO_2 – διεξάγονταν συστηματικές μετρήσεις της ποιότητας του αέρα στις εν λόγω περιοχές. Σήμερα λειτουργούν εννέα σταθμοί ελέγχου της

ποιότητας του αέρα στις νομαρχίες Κοζάνης και Φλώρινας και τρεις στη νομαρχία Αρκαδίας (Μεγαλόπολη). Καθορίζουν, κατά περίπτωση, τις συγκεντρώσεις SO₂, NO_x, NO₂, σωματιδίων και μετρούν τις μετεωρολογικές παραμέτρους όπως την ένταση και την κατεύθυνση του ανέμου, την υγρασία, κλπ. Τα αποτελέσματα των μετρήσεων της ποιότητας του αέρα κοινοποιούνται σε τακτά χρονικά διαστήματα στις αρμόδιες υπηρεσίες. Η Κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι αυτά τα δεδομένα είναι ακριβώς αυτά που τροφοδότησαν τις παραπάνω μελέτες που διεξήχθησαν από ανεξάρτητους ερευνητές.

ii. Επιπτώσεις της ρύπανσης στην υγεία

49. Η Κυβέρνηση παραδέχεται ότι έχει από καιρό θεμελιωθεί η αιτιώδης συνάφεια μεταξύ των αυξημένων επιπέδων ατμοσφαιρικής ρύπανσης σε συνδυασμό με κλιματικούς παράγοντες και ενός συγκεκριμένου προφίλ νοσηρότητας και θνησιμότητας. Τονίζει ωστόσο ότι συνεχίζουν να υφίστανται σημαντικές αβεβαιότητες σχετικά με τις ακριβείς επιπτώσεις της ρύπανσης στην υγεία και τα κατάλληλα μέτρα πρόληψης. Έτσι έχει η κατάσταση για τις μακροχρόνιες επιπτώσεις της ρύπανσης από τα σωματίδια, ιδιαίτερα τα πολύ μικρά σωματίδια, στην υγεία, όπως επίσης και για τον καθορισμό μιας οριακής τιμής που δεν θα θέτει σε κίνδυνο την υγεία, ζητήματα ακόμη διαφιλονικούμενα, που αποτελούν αντικείμενο ερευνών σε επίπεδο ΕΕ, όπως το πρόγραμμα έρευνας CLEAR που εγκαινιάστηκε το 2002 (Cluster of European Air Quality Research).

50. Η Κυβέρνηση υπογραμμίζει ακόμη τις μεθοδολογικές δυσκολίες διεξαγωγής επιδημιολογικών μελετών, με το επιχείρημα ότι αφενός προϋποθέτουν την επεξεργασία ενός ευρέως πληθυσμιακού δείγματος, γεγονός που καθίσταται δυσχερές λόγω της κινητικότητας των εργατών στην Ελλάδα, αφετέρου τα αίτια συγκεκριμένων ασθενειών οφείλονται σε πολλούς παράγοντες. Αυτό συμβαίνει, για παράδειγμα, με την περίπτωση του καρκίνου, του οποίου η επικράτηση σε κάποιες περιοχές εξηγείται επίσης από τις κακές βιοτικές συνήθειες όπως το κάπνισμα, που είναι αυξημένο στην Ελλάδα, καθώς και από τα αποτελέσματα του ατυχήματος του Τσερνομπίλ. Καταδεικνύει επίσης τον επιστημονικό κίνδυνο που υφίσταται κατά την απόπειρα εδραίωσης αιτιώδους συνάφειας μεταξύ των ποσοστών νοσηρότητας και θνησιμότητας και των περιβαλλοντικών φαινομένων.

51. Ούτως εχόντων των πραγμάτων, δεχόμενη ότι η εκμετάλλευση του λιγνίτη είναι γενεσιουργός αιτία της ρύπανσης, η Κυβέρνηση αμφισβητεί ότι οι δραστηριότητες της

ΔΕΗ έχουν ιδιαίτερη επίπτωση στην υγεία των κατοίκων των εν λόγω περιοχών. Προς επίρρωση των δηλώσεών της, η Κυβέρνηση υποδεικνύει ότι τη δεκαετία του 1990 διεξήχθησαν δύο μελέτες που δεν έδειξαν ότι η ρύπανση έχει κάποιου είδους επιπτώσεις στα επίπεδα θνησιμότητας ή νοσηρότητας των περιών ο λόγος πληθυσμών. [Η Κυβέρνηση] παραθέτει, για την περιοχή της Μεγαλόπολης, μια επιδημιολογική μελέτη του Καθηγητή Κονδάκη του Εργαστηρίου Υγιεινής της Ιατρικής Σχολής Πατρών σχετικά με την ενδεχόμενη επίπτωση των ενεργειακών δραστηριοτήτων της Μεγαλόπολης στην υγεία των πληθυσμών της περιοχής,¹² και για την περιοχή της Πτολεμαΐδας, επιδημιολογικές έρευνες που πραγματοποιήθηκαν από το Εργαστήριο Υγιεινής της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης υπό τη διεύθυνση του Καθηγητή Β. Κουτσογιαννόπουλου.¹³ Επίσης, τα πρώτα αποτελέσματα της επιδημιολογικής μελέτης που επί του παρόντος διεξάγεται στην Μεγαλόπολη από το Ελληνικό Ινστιτούτο Υγείας και Ασφάλειας δεν επιτρέπουν να εξαχθεί κανένα συμπέρασμα σχετικά με την αύξηση των κρουσμάτων καρκίνου.

ii. Πράξεις και παραλείψεις του Κράτους

52. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι έχει σεβαστεί πλήρως τις υποχρεώσεις της βάσει του άρθρου 11 του Χάρτη και ότι οι συνέπειες στο περιβάλλον από την εκμετάλλευση των ορυχείων λιγνίτη και των ηλεκτροπαραγωγικών σταθμών που λειτουργούν με λιγνίτη έχουν επαρκώς ληφθεί υπόψη. Διατείνεται ότι λαμβάνονταν διαρκώς μέτρα προκειμένου να βελτιωθεί σταδιακά η κατάσταση.

Όσον αφορά την εκμετάλλευση των ορυχείων λιγνίτη :

53. Αναφορικά με την μεταφορά και την αποθήκευση του λιγνίτη, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι τα ανοιχτά τμήματα των ταινιοδρόμων που τον μεταφέρουν δεν ήταν καλυμμένα ή βρεγμένα στην έξοδο από το ορυχείο λόγω των υψηλών ποσοστών υγρασίας και το μέγεθος των μεταφερόμενων τεμαχίων λιγνίτη. Αντίθετα, αναφορικά με τη μεταφορά του κονιορτοποιημένου λιγνίτη και της αιωρούμενης τέφρας, [η Κυβέρνηση] υποστηρίζει ότι τέτοια μέτρα προστασίας είτε έχουν ήδη ληφθεί (κάλυψη των ταινιοδρόμων κοντά στην Πτολεμαΐδα και τη Μεγαλόπολη) είτε έχουν προβλεφθεί (κάλυψή τους κοντά στις κατοικήσιμες ζώνες όπως το χωριό Κλείτος).

¹² Καθηγητής κ. Ξ. Κονδάκης, Εργαστήριο Υγιεινής και Επιδημιολογίας, Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Πατρών, Μελέτη της επίδρασης της ατμοσφαιρικής ρύπανσης στην υγεία των κατοίκων του Κόμανου, Νομαρχία Κοζάνης, Πάτρα 1990.

¹³ Καθηγητής Β. Κατσογιαννόπουλος και άλλοι, 1^ο Μακεδονικό Περιβαλλοντικό Συνέδριο, Θεσσαλονίκη, «Περιβαλλοντικές Συνθήκες και Υγεία στον Νομό Κοζάνης», 2002.

54. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η απόθεση των απορριμμάτων αμιάντου έχει σχεδιαστεί και επιτραπεί μόνον στο εσωτερικό του ορυχείου της Καρδιάς (Κοζάνη) με την με αριθμό 124528/07.05.2004 υπουργική εγκύκλιο, λαμβάνοντας υπόψη όλες τις εθνικές και ευρωπαϊκές προϋποθέσεις. Θεωρεί ότι αυτή η πρωτοβουλία φανερώνει στην πραγματικότητα τη θέληση του Κράτους και της ΔΕΗ να καταφύγουν σε μια κατάλληλη και αποτελεσματική διαχείριση των απορριμμάτων.

55. Η Κυβέρνηση προσθέτει ότι σύμφωνα με τις περιβαλλοντικές άδειες IPPC (βλ. παρακάτω), η ΔΕΗ έχει συστηματικά θέσει σε εφαρμογή, στη δυτική Μακεδονία και τη Μεγαλόπολη, σχέδια αποκατάστασης του εδάφους καθώς αυτό εξαντλείται, ώστε να χρησιμεύσει στη γεωργία, τη δασοκομία και σε άλλες δραστηριότητες (δενδροφύτευση, αποκατάσταση χλωρίδας και πανίδας, δημιουργία καλλιεργειών, κλπ.). Αυτά τα σχέδια αφορούν επί του παρόντος 6.800 εκτάρια της επιφάνειας που καταλαμβάνουν τα ορυχεία (σε μια συνολική επιφάνεια 23.200 εκταρίων). Συγκεκριμένα, μετά την εξάντληση των ορυχείων, προβλέπεται η αποκατάσταση της συνολικής επιφάνειάς τους, ίσως και μεγαλύτερης.

Όσον αφορά στην εκμετάλλευση των κεντρικών σταθμών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας που τροφοδοτούνται με λιγνίτη:

56. Αναφορικά με τη διαδικασία αδειοδότησης των ατμοηλεκτρικών σταθμών, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι το ΙΜΔΑ συγχέει τη διαδικασία παροχής άδειας λειτουργίας των σταθμών και τη διαδικασία παροχής περιβαλλοντικής άδειας, η οποία προβλέπεται από την Οδηγία 96/61/ΕΚ σχετικά με την ολοκληρωμένη πρόληψη και τη μείωση της ρύπανσης (Οδηγία IPPC) παρ' όλο που επιδιώκουν διαφορετικούς σκοπούς και είναι απόλυτα διακριτές.

57. Η πρώτη, η οποία επέτρεψε την παροχή και την παράταση μιας ενιαίας προσωρινής άδειας λειτουργίας για τους σταθμούς της Καρδιάς, του Αγίου Δημητρίου και της Πτολεμαΐδας, αποσκοπεί, σύμφωνα με τις υποχρεώσεις της ΔΕΗ εκ του νόμου (νόμοι 1468/1950 και 2773/1999), να εξασφαλίσει τη συνέχεια της παραγωγής και της παροχής ηλεκτρικής ενέργειας στον πληθυσμό ανεξάρτητα από τη διάρκεια των διοικητικών διαδικασιών ή τη λήξη των περιβαλλοντικών όρων, για παράδειγμα. Η Κυβέρνηση επιμένει στις πολύ σημαντικές βλάβες που θα μπορούσαν να προκύψουν για το σύνολο του πληθυσμού από την μη παροχή σε εύλογο χρόνο αυτών των αδειών λειτουργίας

58. Η δεύτερη διαδικασία έχει αποσκοπεί να εξακριβώσει εάν κάθε μονάδα είναι συμβατή με όλους τους περιβαλλοντικούς όρους και ότι η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας επηρεάζει το λιγότερο δυνατό τον γειτονικό πληθυσμό. Αυτή η περίπλοκη διαδικασία είναι αργή στην Ελλάδα όπως και σε άλλες χώρες της ΕΕ. Η Κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι η έγκριση των περιβαλλοντικών όρων είναι προσωρινή και γίνεται μέσω υπουργικής απόφασης ακριβώς για να αναβαθμίζονται, λαμβάνοντας υπόψη τις τεχνολογικές και νομολογιακές εθνικές και ευρωπαϊκές εξελίξεις. Η Κυβέρνηση υποδεικνύει ότι η έγκριση περιβαλλοντικών όρων σύμφωνα με την Οδηγία IPPC πραγματοποιήθηκε για τους σταθμούς της Καρδιάς, της Πτολεμαΐδας και της Μεγαλόπολης Β, ενώ για τους υπόλοιπους σταθμούς (Μεγαλόπολη Α, Αμύνταιο και Άγιος Δημήτριος) οι διαδικασίες είναι εκκρεμείς.

59. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει επίσης ότι κάθε ατμοηλεκτρικός σταθμός έχει γίνει αντικείμενο αναλυτικής αξιολόγησης της επίπτωσής του στο περιβάλλον και γίνεται αντικείμενο ενός εξατομικευμένου προγράμματος διαχείρισης, ελέγχου και καταγραφής όλων των παραμέτρων όπως επίσης και παρακολούθησης από το επιστημονικό προσωπικό της ΔΕΗ και από τις αρμόδιες αρχές. Εξ άλλου, η ΔΕΗ προωθεί την πιστοποίηση ISO 14001 των συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης των ατμοηλεκτρικών σταθμών, πιστοποίηση που διεξήχθη επιτυχώς για τον κεντρικό σταθμό του Αγίου Δημητρίου.

60. Δεύτερον, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η ΔΕΗ έκανε επανειλημμένως χρήση των «βέλτιστων διαθέσιμων τεχνικών» τόσο στους καινούργιους ατμοηλεκτρικούς σταθμούς όσο και στους παλαιούς.

61. [Η Κυβέρνηση] υποδεικνύει ότι σύμφωνα με την Οδηγία IPPC, από σήμερα έως το τέλος του 2007, οι υπάρχουσες εγκαταστάσεις θα εξοπλιστούν με τις «βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές» που περιγράφονται στο έγγραφο αναφοράς για τις βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές στα μεγάλα κέντρα καύσης (BREF LCP), το οποίο δημοσιεύθηκε το 2005 (βλ. τον πίνακα παρακάτω). Η Κυβέρνηση εκτιμά ότι πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την αξιολόγηση της κατάστασης ότι η προθεσμία ενσωμάτωσης της Οδηγίας είχε οριστεί στις 30 Οκτωβρίου 2007 και ότι το έγγραφο BREF έχει ενδεικτικό και όχι αναγκαστικό χαρακτήρα. Υπογραμμίζει επίσης ότι η εφαρμογή της Οδηγίας IPPC επαφίεται στην ελαστικότητα και τη λήψη υπόψη των χαρακτηριστικών της κάθε εγκατάστασης, τη γεωγραφική της τοποθεσία και τις τοπικές περιβαλλοντικές συνθήκες.

62. Σύμφωνα με την Οδηγία 2001/80/EK για τον περιορισμό των εκπομπών στην ατμόσφαιρα ορισμένων ρύπων που προέρχονται από μεγάλες εγκαταστάσεις καύσης, η Ελλάδα παρουσίασε ένα Εθνικό Σχέδιο Μείωσης των Εκπομπών (ΕΣΠΕ) που αφορούσε τις υπάρχουσες εγκαταστάσεις καύσης. Στο πλαίσιο αυτό, η ΔΕΗ ανακοίνωσε το κλείσιμο των μονάδων I και II της Μεγαλόπολης για το 2010-2015 και τον περιορισμό της λειτουργίας αυτών των μονάδων μεταξύ 2008 και 2010. Η Κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι λόγω αυτού τερματισμού της λειτουργίας τους, τα φίλτρα δεν θα αντικατασταθούν σύμφωνα με την εξαίρεση που προβλέπεται στο άρθρο 4§4 της Οδηγίας.

63. Στο πλαίσιο της ενσωμάτωσης των δύο αυτών Οδηγιών, τα σχέδια και τα προγράμματα που έχουν εκπονηθεί προβλέπουν την επιστράτευση διαφόρων τεχνικών μείωσης των εκπομπών σωματιδίων, SO₂ και NO_x και τη βελτίωση των εξοπλισμών προκειμένου να αυξηθεί η ενεργειακή απόδοση και να πραγματοποιηθεί εξοικονόμηση ενέργειας. Κάποια σχέδια ήδη εφαρμόστηκαν, άλλα είναι υπό μελέτη, εν εξελίξει ή επεξεργασμένα και παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

Κεντρικοί σταθμοί	
Μεγαλόπολη Α Μονάδες I-II	<ul style="list-style-type: none"> • Μείωση των εκπομπών σωματιδίων: η συντήρηση και η αναβάθμιση των ηλεκτροστατικών φίλτρων περατώθηκαν για τη μονάδα I και είναι εν εξελίξει για τη μονάδα II. • Μείωση των εκπομπών SO₂: Δεν γίνεται αναφορά σε καμία τεχνική αποθείωσης των αερίων. • Μείωση των εκπομπών NO_x: Καυστήρες αργής απελευθέρωσης, καύση κατά στάδια, ανακύκλωση των αερίων καύσης.
Μεγαλόπολη Α Μονάδα III	<ul style="list-style-type: none"> • Μείωση των εκπομπών σωματιδίων: η εγκατάσταση ιδιαίτερα αποδοτικών ηλεκτροστατικών φίλτρων ολοκληρώθηκε το Μάρτιο του 2006. • Μείωση των εκπομπών SO₂: Σύστημα αποθείωσης των αερίων μέσω υγροποίησης είναι υπό κατασκευή στη μονάδα III και θα ολοκληρωθεί το 2008. • Μείωση των εκπομπών NO_x: Καυστήρες αργής απελευθέρωσης, καύση κατά στάδια, ανακύκλωση των αερίων καύσης. • Αναβάθμιση του κύκλου ψύξης προβλέπεται για το 2008.
Μεγαλόπολη Β Μονάδα IV	<ul style="list-style-type: none"> • Μείωση των εκπομπών σωματιδίων: ιδιαίτερα αποδοτικά ηλεκτροστατικά φίλτρα έχουν εγκατασταθεί από το 1991. • Μείωση των εκπομπών SO₂: Σύστημα αποθείωσης των αερίων μέσω υγροποίησης λειτουργεί στη μονάδα IV από το 1999. Η αναβάθμιση των μονάδων αποθείωσης είναι εν εξελίξει. • Μείωση των εκπομπών NO_x: Καυστήρες αργής απελευθέρωσης, καύση κατά στάδια, ανακύκλωση των αερίων καύσης.

Καρδιά Μονάδες I-II	<ul style="list-style-type: none"> • Μείωση των εκπομπών σωματιδίων: ιδιαίτερα αποδοτικά ηλεκτροστατικά φίλτρα λειτουργούν από το 1993. • Μείωση των εκπομπών SO₂: φυσική αποθείωση. • Προβλεπόμενη αναβάθμιση του κύκλου ψύξης.
Καρδιά Μονάδες III-IV	<ul style="list-style-type: none"> • Μείωση των εκπομπών σωματιδίων: ιδιαίτερα αποδοτικά ηλεκτροστατικά φίλτρα λειτουργούν από το 2003 και 2004 αντίστοιχα. • Μείωση των εκπομπών SO₂: φυσική αποθείωση. • Αναβάθμιση τουρμπίνων ατμού έχει ολοκληρωθεί. • Αναβάθμιση του κύκλου ψύξης έχει ολοκληρωθεί.
Πτολεμαΐδα α Μονάδες I- III	<ul style="list-style-type: none"> • Μείωση των εκπομπών σωματιδίων: ιδιαίτερα αποδοτικά ηλεκτροστατικά φίλτρα λειτουργούν από το 1987. • Μείωση των εκπομπών SO₂: φυσική αποθείωση. • Αναβάθμιση του κύκλου ψύξης έχει ολοκληρωθεί. • Ανακαίνιση του καυστήρα της Μονάδας II.
Πτολεμαΐδα Μονάδα IV	<ul style="list-style-type: none"> • Μείωση των εκπομπών σωματιδίων: ιδιαίτερα αποδοτικά ηλεκτροστατικά φίλτρα λειτουργούν από το 1994. • Μείωση των εκπομπών SO₂: φυσική αποθείωση. • Αναβάθμιση του κύκλου ψύξης έχει ολοκληρωθεί.
Άγ. Δημήτριος Μονάδες I, III, IV	<ul style="list-style-type: none"> • Μείωση των εκπομπών σωματιδίων: αναβάθμιση των υπαρχόντων ηλεκτροστατικών φίλτρων και προβλεπόμενη εγκατάσταση νέων φίλτρων για το 2007-2008. • Μείωση των εκπομπών SO₂: φυσική αποθείωση. • Μείωση των εκπομπών NO_x: Καυστήρες αργής απελευθέρωσης, καύση κατά στάδια, ανακύκλωση των αερίων καύσης. • Αναβάθμιση των τουρμπίνων ατμού και του συστήματος προθέρμανσης των πιεσμένων υπολειμμάτων προβλέπεται για το 2008. • Αναβάθμιση του κύκλου ψύξης των μονάδων I-IV προβλέπεται για το 2008.
Άγ. Δημήτριος Μονάδα II	<ul style="list-style-type: none"> • Μείωση των εκπομπών σωματιδίων: ιδιαίτερα αποδοτικά ηλεκτροστατικά φίλτρα λειτουργούν από τον Μάιο του 2006. Η αναβάθμιση των υπαρχόντων ηλεκτροστατικών φίλτρων και εγκατάσταση νέων φίλτρων πρέπει να αποπερατωθούν ως το τέλος του 2007. • Μείωση των εκπομπών SO₂: φυσική αποθείωση. • Μείωση των εκπομπών NO_x: Καυστήρες αργής απελευθέρωσης, καύση κατά στάδια, ανακύκλωση των αερίων καύσης. • Αναβάθμιση των τουρμπίνων ατμού και του συστήματος προθέρμανσης των πιεσμένων υπολειμμάτων προβλέπεται για το 2008.
Άγ. Δημήτριος Μονάδα V	<ul style="list-style-type: none"> • Μείωση των εκπομπών σωματιδίων: ιδιαίτερα αποδοτικά ηλεκτροστατικά φίλτρα έχουν εγκατασταθεί από το 1999. • Μείωση των εκπομπών SO₂: φυσική αποθείωση. • Μείωση των εκπομπών NO_x: Καυστήρες αργής απελευθέρωσης, καύση κατά στάδια, ανακύκλωση των αερίων καύσης.

Μελίτης	<ul style="list-style-type: none"> • Μείωση των εκπομπών σωματιδίων: ιδιαίτερα αποδοτικά ηλεκτροστατικά φίλτρα λειτουργούν σε συνδυασμό με ένα σύστημα αποθείωσης μέσω υγροποίησης. • Μείωση των εκπομπών SO₂: ένα σύστημα αποθείωσης μέσω υγροποίησης τίθεται σε λειτουργία. • Μείωση των εκπομπών NO_x: Καυστήρες αργής απελευθέρωσης, καύση κατά στάδια, ανακύκλωση των αερίων καύσης.
Αμύνταιον I-II	<ul style="list-style-type: none"> • Μείωση των εκπομπών σωματιδίων: ιδιαίτερα αποδοτικά ηλεκτροστατικά φίλτρα λειτουργούν στις μονάδες I-II. • Μείωση των εκπομπών SO₂: φυσική αποθείωση. • Μείωση των εκπομπών NO_x: Καυστήρες αργής απελευθέρωσης, καύση κατά στάδια, ανακύκλωση των αερίων καύσης. • Αναβάθμιση του κύκλου ψύξης έχει ολοκληρωθεί.

64. Η Κυβέρνηση αμφισβητεί τον τρόπο που το ΙΜΔΑ ερμηνεύει τον όρο «βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές» οι οποίες στοχεύουν στη μείωση των εκπομπών SO₂. Ενώ το ΙΜΔΑ επικαλείται την ανάγκη να εγκατασταθούν σε όλους τους κεντρικούς σταθμούς συστήματα αποθείωσης των αερίων, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι αυτές οι τεχνικές, που και οι ίδιες αποτελούν πηγές εκπομπής CO₂, δεν είναι επιβεβλημένες παρά μόνον στα μέρη όπου οι εκπομπές του SO₂ πρέπει να μειωθούν. Αυτό όμως δεν συμβαίνει με τους ατμοηλεκτρικούς σταθμούς της Βόρειας Ελλάδας που λειτουργούν με λιγνίτη που περιέχει πολύ λίγο θείο. Κατά συνέπεια, χάρις στην ισχυρή παρουσία των αλκαλικής τέφρας (CaO), η φυσική αποθείωση είναι επαρκής. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι τα μέτρα που έχουν υιοθετηθεί είναι πλήρως ευθυγραμμισμένα με την προσέγγιση πρόληψης και μείωσης της ρύπανσης και με το έγγραφο BREF LCP.

65. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι όλες οι εγκαταστάσεις της ΔΕΗ είναι εφοδιασμένες με τις «βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές» προκειμένου να μειώσουν τις εκπομπές NO_x, λαμβανομένων υπόψη των χαμηλών θερμοκρασιών καύσης και του αυξημένου ποσοστού υγρασίας των αερίων της καύσης (καυστήρες αργής απελευθέρωσης, καύση κατά στάδια, ανακύκλωση των αερίων καύσης).

66. Η Κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι δεν υφίσταται καμιά συγκεκριμένη τεχνική για τη μείωση των εκπομπών PM₁₀, καθώς η μόνη τεχνική που περιγράφεται στο έγγραφο BREF LCP είναι η χρησιμοποίηση ηλεκτροστατικών φίλτρων που προορίζονται να φιλτράρουν τα σωματίδια εν γένει.

67. Τέλος, η Κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι κατά τη διαδικασία αδειοδότησης IPPC, η ΔΕΗ δεσμεύτηκε να υποβάλει στην αρμόδια αρχή τεχνικές εκθέσεις σχετικά με τις «βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές» που χρησιμοποιούνται ή που πρόκειται να

χρησιμοποιηθούν στις εν λόγω εγκαταστάσεις. Για τον σκοπό αυτό, η προσαρμογή των εγκαταστάσεων της ΔΕΗ στις «βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές» γίνεται αντικείμενο ενδεδειγμένων επιθεωρήσεων. Η απόφαση έγκρισης των περιβαλλοντικών όρων περιέχει εξάλλου διατάξεις σχετικές με την προσαρμογή στις «βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές», των οποίων η θέση σε εφαρμογή ελέγχεται στη συνέχεια από τις αρμόδιες διοικητικές αρχές. Σε αυτή τη βάση, η Κυβέρνηση αμφισβητεί τον ισχυρισμό ότι τα άρθρα 10 και 11 της Οδηγίας IPPC δεν ενσωματώθηκαν πλήρως στην εσωτερική έννομη τάξη. Πιο συγκεκριμένα, η Κυβέρνηση υποδεικνύει ότι το άρθρο 10 ενσωματώθηκε με την διυπουργική απόφαση 11014/703Φ104 που ελήφθη προς εκτέλεση του νόμου 2010/2002 και το άρθρο 11 με τη διυπουργική απόφαση 29457/1511 που δεν αναφέρεται στις «βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές» διότι ενσωματώνει την Οδηγία 2001/80.

Όσον αφορά στην αποτελεσματικότητα των περιβαλλοντικών κανόνων:

68. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι εκτός από τις δραστηριότητες της Επιθεώρησης Περιβάλλοντος, ο έλεγχος του σεβασμού των περιβαλλοντικών κανόνων περνά επίσης από την εξέταση των ετήσιων εκθέσεων της ΔΕΗ, συμπεριλαμβανομένου και του ελέγχου εφαρμογής στις εγκαταστάσεις της ΔΕΗ των «βέλτιστων διαθέσιμων τεχνικών» (βλ. παραπάνω). Αναφορικά με τα ποσά των προστίμων, η Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι ο καθορισμός τους, όποιο κι αν είναι το όργανο που τα επιβάλλει, εξαρτάται πάντοτε από τις συγκεκριμένες περιστάσεις κάθε περίπτωσης και σέβεται την αρχή της αναλογικότητας που καθιερώνει το Σύνταγμα.

69. Αναφορικά με τις περαιτέρω ενέργειες που πραγματοποιήθηκαν μετά από παρεμβάσεις των κατοίκων που ζουν στα περίχωρα των ορυχείων και των λιγνιτικών σταθμών, η Κυβέρνηση υποστηρίζει, με γενικό τρόπο, ότι αν τέτοιες περαιτέρω ενέργειες είναι απαραίτητες, αυτό γίνεται απαραίτητως με πρωτοβουλία της Νομαρχίας στα πλαίσια διαδικασίας προβλεπόμενης από το νόμο και η Νομαρχία λαμβάνει ενδεχομένως μέτρα, συμπεριλαμβανομένων και των προστίμων στη ΔΕΗ. Έτσι, αναφερόμενη στην αίτηση ενώπιον της Νομαρχίας Αρκαδίας από την Κίνηση Πολιτών Μεγαλόπολης το 2004, η Κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι εκτός από την επίσκεψη της επιθεώρησης του ορυχείου και τις κυρώσεις που επιβλήθηκαν ως αποτέλεσμα αυτής, ένα σύστημα αποθείωσης των αερίων μέσω υγροποίησης είναι υπό κατασκευή (βλ. τον πίνακα παραπάνω).

70. Ως προς την υπόθεση του ορυχείου του «Δυτικού Πεδίου», η Κυβέρνηση απαντά ότι σε ολόκληρη τη διάρκεια της διαδικασίας, ήταν σε ισχύ περιβαλλοντική άδεια, σύμφωνα με τους γενικούς όρους του διοικητικού δικαίου, και ότι τη στιγμή της οριστικής της ανάκλησης με την απόφαση 519/2006 του ΣΤΕ, παραχωρήθηκαν νέες περιβαλλοντικές άδειες. Σχετικά με την υπόθεση του σταθμού της ΔΕΗ στο Κοκκάρι, η Κυβέρνηση, εκτός του ότι αμφισβητεί τη συνάφειά της εν προκειμένω, παρατηρεί ότι καμία διαδικασία δεν κινήθηκε με σκοπό την εκτέλεση της απόφασης 4577/1998 του ΣΤΕ, και σε κάθε περίπτωση ο σταθμός λειτουργεί βάσει έγκυρης περιβαλλοντικής άδειας.

Όσον αφορά στην περιβαλλοντική πολιτική στον ενεργειακό τομέα:

71. Η Κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι η Ελλάδα έχει εδώ και πολύ καιρό αποδείξει την δέσμευσή της στη μάχη κατά των κλιματικών αλλαγών με τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων, πιο σημαντικά από τα οποία είναι η κύρωση της Συνθήκης του Ρίο και του Πρωτοκόλλου του Κιότο καθώς και η ενσωμάτωση των σχετικών κοινοτικών Οδηγιών. Υπενθυμίζει εν προκειμένω ότι το δικαίωμα της Ελλάδας να αυξήσει τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου (ΕΑΘ) κατά 25% στα πλαίσια της εφαρμογής των δεσμεύσεων του Κιότο προκύπτει από μια επιλογή οικονομικής πολιτικής που συνίσταται στην παραχώρηση του δικαιώματος σε μια χώρα όπως η Ελλάδα, να πλησιάσει τον ευρωπαϊκό μέσο όρο του κατά κεφαλήν ΑΕΠ.

72. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η Ελλάδα, προκειμένου να επιτύχει τους στόχους του Κιότο, εξακολουθεί να καταβάλλει προσπάθειες προς δύο κατευθύνσεις που προβλέπονται σε ευρωπαϊκά και διεθνή κείμενα, και συγκεκριμένα : κατ' αρχήν περιορίζοντας τις εκπομπές και επικουρικά καταφεύγοντας σε ευέλικτους μηχανισμούς, όπως το ευρωπαϊκό σύστημα εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.

73. Όσον αφορά την πρώτη παρατήρηση, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η Ελλάδα επέδειξε απτή πρόοδο στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου γενικά και του CO₂ ειδικότερα, και κατόρθωσε να σεβαστεί τους καθορισμένους στόχους ακολουθώντας τις προβλέψεις και τα καθορισμένα σενάρια.

74. Σε αντίθεση με το ΙΜΔΑ, η Κυβέρνηση θεωρεί ότι η έγκριση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή του πρώτου Εθνικού Σχεδίου Κατανομής Δικαιωμάτων Εκπομπών της Ελλάδας και του καταμερισμού των ποσοστών εκπομπών είναι ένα αποδεικτικό

στοιχείο, διότι η έγκριση αυτή είναι αποτέλεσμα ενδελεχούς εξέτασης των κριτηρίων, τυπικών και ουσιαστικών, που καθορίζονται στην Οδηγία 2003/87, και των ενεργειακών σεναρίων που περιλαμβάνονται στο Σχέδιο.

75. Η Κυβέρνηση παραδέχεται ότι το σενάριο αναμενόμενης εξέλιξης που περιέχεται στο ΕΣΚΔΕ1 (2005-2007) προβλέπει αύξηση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου για το σύνολο της χώρας και όλους τους συγχωνευμένους τομείς κατά 39,2% ως το 2010. Σε κάθε περίπτωση, υποστηρίζει ότι η καθιέρωση ενός τέτοιου σεναρίου έχει ως στόχο να καθορίσει το βαθμό της προσπάθειας που πρέπει να συμφωνηθεί, και ότι στην πραγματικότητα, οι εκπομπές CO₂ που προέρχονται από τις εγκαταστάσεις της ΔΕΗ παρουσιάζουν έλλειμμα 2.533.863 τόνων CO₂ (4,6%) μεταξύ των ποσοστών των κατανεμημένων εκπομπών και των προβλέψεων του σεναρίου αναμενόμενης εξέλιξης. Υποδεικνύει επίσης ότι, χάρις στα μέτρα μείωσης των εκπομπών (σε ποσοστό 80,6% του ελλείμματος) καθώς επίσης και στην αγορά των ποσοστών (σε ποσοστό 19,4%), η ΔΕΗ μείωσε κατά 3,7% τις πραγματικές της εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα (2.041.507 τόνοι).

76. Η Κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι υφίσταται κάποια αβεβαιότητα στις προβλέψεις της που περιέχονται σε εγχειρήματα όπως οι εκθέσεις που υποβάλλει στην Γραμματεία της ΣΠΗΕΚΑ, και ότι όλα τα κράτη προσαρμόζουν τις προβλέψεις τους ως προς τον έλεγχο των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου από τη μια χρονιά στην άλλη για διάφορους λόγους. Ούτως εχόντων των πραγμάτων, [η Κυβέρνηση] υπογραμμίζει ότι, όπως το αναγνώρισε η ΣΠΗΕΚΑ στην «Έκθεση για την ξεχωριστή αναθεώρηση του μητρώου αερίων του θερμοκηπίου της Ελλάδας που υποβλήθηκε το 2005» (12 Απριλίου 2006, μόνο στα αγγλικά), ο καθορισμένος στόχος όσον αφορά τον όγκο των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στο πρώτο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κλιματική Αλλαγή (15%+-3%) κατακτήθηκε εφόσον ο ίδιος όγκος ήταν 18% μεταξύ των ετών 1990 και 2000.

77. Σχετικά με την δεύτερη περίπτωση, η Κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι οι δεσμεύσεις βάσει του Κιότο πρέπει να αναλυθούν σε παγκόσμια κλίμακα και όχι σε τοπική. Κατά συνέπεια, η χρησιμοποίηση ευέλικτων μηχανισμών, όπως η αγορά δικαιωμάτων εκπομπών, αποτελεί μέρος ενός παγκόσμιου σχεδίου και αντιπροσωπεύει μια δράση για την προστασία του περιβάλλοντος ανάλογη με την τοπική μείωση των εκπομπών. Με τον ίδιο τρόπο, η Κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου δε μπορούν να αναλυθούν με όρους επιπτώσεων τους στην υγεία,

ακόμη λιγότερο σε τοπικό επίπεδο, αλλά μόνο ως προς τις επιπτώσεις τους στο κλίμα.

78. Τέλος, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι το ΕΣΚΔΕ1 προβλέπει αναμφίβολα σημαντική διείσδυση του φυσικού αερίου στον ενεργειακό τομέα σε ποσοστό 28% της συνολικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας το 2010 και 36% το 2020. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα τον περιορισμό της σχετικής συμβολής του λιγνίτη από 67% το 2005 σε 38% το 2020.

Αναφορικά με τα επιχειρήματα για παράβαση του άρθρου 11§§2 και 3:

A - Η προσφεύγουσα οργάνωση

79. Σύμφωνα με το ΙΜΔΑ, το Κράτος, παραβιάζοντας το άρθρο 11§2 του Χάρτη, αθέτησε την υποχρέωσή του «να προβλέπει συμβουλευτικές υπηρεσίες και υπηρεσίες διαφώτισης σε ό,τι αφορά τη βελτίωση της υγείας και την ανάπτυξη της συναίσθησης ατομικής ευθύνης στον τομέα της υγείας».

80. Πρώτον, το ΙΜΔΑ υποστηρίζει ότι το Κράτος δεν ενέπλεξε τους θιγόμενους πληθυσμούς στην διαδικασία αξιολόγησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Αντίθετα, σε πολλές περιπτώσεις, το Κράτος απέδειξε τη θέλησή του να μην συνεργαστεί με τους πολίτες. Για παράδειγμα, στην υπόθεση των κατοίκων της Μαυροπηγής (βλ. παραπάνω, §32) η Κυβέρνηση ενέκρινε τους περιβαλλοντικούς όρους για την εκμετάλλευση του ορυχείου της ΔΕΗ στο «Δυτικό Πεδίο» παρά την ύπαρξη μελέτης που αποδεικνύει την αρνητική επίδραση της εξορυκτικής δραστηριότητας στο χωριό, και δεν εισάκουσε τους κατοίκους που επιθυμούσαν να μεταφερθούν, στοιχεία μεταξύ άλλων που οδήγησαν το Συμβούλιο της Επικρατείας να ακυρώσει τη διυπουργική απόφαση 10594/2003¹⁴ που ενέκρινε τους περιβαλλοντικούς όρους. Ένα ακόμη παράδειγμα αντλείται από τη διαδικασία διαβούλευσης με τους πολίτες κατά την επεξεργασία του ΕΣΚΔΕ1, το οποίο, παρά την περιπλοκότητά του, δημοσιεύτηκε στο διαδίκτυο για μόλις τέσσερις ημέρες, μεταξύ 20^{ης} και 24^{ης} Δεκεμβρίου 2004, στερώντας από τις μη κυβερνητικές οργανώσεις, ακόμη και τις εξειδικευμένες, τη δυνατότητα να εκφράσουν μια χρήσιμη γνώμη.

---

¹⁴ Συμβούλιο της Επικρατείας, απόφαση 998/2005 της 1^{ης} Απριλίου 2005.

81. Δεύτερον, το ΙΜΔΑ ισχυρίζεται ότι δεν επιτράπηκε στους θιγόμενους πληθυσμούς η πρόσβαση σε δεδομένα και πληροφορίες σχετικά με το περιβάλλον, γεγονός που τους εμπόδισε να ασκήσουν ουσιαστικά το δικαίωμά τους να προσβάλουν τις ειλημμένες αποφάσεις. Το ΙΜΔΑ κάνει εκ νέου αναφορά, προς επίρρωση των ισχυρισμών του, στο αίτημα για έλεγχο που κατατέθηκε το 2004 στην Νομαρχία Αρκαδίας από την Κίνηση Πολιτών Μεγαλόπολης (βλ. παραπάνω, §31) και αφορούσε κυρίως την πρόσβαση στις πληροφορίες τις σχετικές με τις οριακές τιμές και τα επίπεδα ρύπανσης της περιοχής, και υπενθυμίζει ότι η διοίκηση δεν έδωσε καμία συνέχεια στα διαβήματα που έγιναν από τους πολίτες.

82. Στο ίδιο πλαίσιο, το ΙΜΔΑ δηλώνει κατά τρίτον ότι η υγειονομική αξιολόγηση από το Κράτος των επιπτώσεων της εκμετάλλευσης του λιγνίτη περιορίζεται σε δύο επιδημιολογικές μελέτες (βλ. παρακάτω, §86) που βασίζονται αποκλειστικά σε δεδομένα που συνελέγησαν από τις δημόσιες υπηρεσίες και οι οποίες δεν ενέπλεξαν ουσιαστικά τους θιγόμενους πληθυσμούς.

83. Τέταρτον, το ΙΜΔΑ καταγγέλλει το γεγονός ότι δεν υφίσταται καμία πολιτική πληροφόρησης και ενημέρωσης των πληθυσμών που ζουν στις περιοχές εκμετάλλευσης του λιγνίτη για τη δημόσια υγεία. Ως προς την υγειονομική εκπαίδευση σε σχολικό επίπεδο, το ΙΜΔΑ θεωρεί ότι οι αριθμοί που δίνονται από την Κυβέρνηση (103 μαθήματα υγειονομικής και περιβαλλοντικής εκπαίδευσης σε 150 σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στη Νομαρχία Κοζάνης) αποκαλύπτουν από μόνοι τους την ανεπάρκεια στον τομέα αυτό.

84. Ομοίως, το ΙΜΔΑ ισχυρίζεται ότι κανένα μέτρο δεν λήφθηκε για την ενημέρωση των πληθυσμών αυτών σχετικά με τα μέσα που διαθέτουν ώστε να διαχειρίζονται τους κινδύνους για την υγεία τους σε κανονικές συνθήκες αλλά και σε περιπτώσεις ατυχημάτων, για παράδειγμα σε περίπτωση υπέρβασης των επιπέδων συναγερμού.

85. Σύμφωνα με το ΙΜΔΑ, το Κράτος αμέλησε, κατά παράβαση του άρθρου 11§3 του Χάρτη, να «προλάβει, στο μέτρο του δυνατού, τις επιδημικές, ενδημικές και άλλες ασθένειες».

86. Πρώτον, το ΙΜΔΑ υποστηρίζει ότι το Κράτος δεν προέβη σε επαρκείς και περιοδικές υγειονομικές αξιολογήσεις των επιπτώσεων της ατμοσφαιρικής ρύπανσης στην υγεία, υπογραμμίζοντας ότι 45 χρόνια μετά την έναρξη των δραστηριοτήτων της ΔΕΗ στη λεκάνη Κοζάνης-Πτολαμαΐδας, η αξιολόγηση της κατάστασης της υγείας του

πληθυσμού περιορίζεται σε δύο επιδημιολογικές μελέτες. Η κατάσταση αυτή αποκαλύπτει, σύμφωνα με το ΙΜΔΑ, ότι το Κράτος δεν συγκεντρώνει ούτε επεξεργάζεται συστηματικά τα δεδομένα τα σχετικά με τη θνησιμότητα και την νοσηρότητα στις εν λόγω περιοχές, και συνεπώς ελλείπουν σημαντικές πληροφορίες που θα επέτρεπαν την αξιολόγηση της υγειονομικής κατάστασης στις περιοχές αυτές και την ανάλογη αντιμετώπισή της. Για παράδειγμα το Κράτος, μολονότι αναγνωρίζει την ανάγκη να διεξάγει τέτοιες μελέτες, δεν διέταξε καμιά έρευνα για τις επιπτώσεις της εκμετάλλευσης του λιγνίτη στην αύξηση των κρουσμάτων καρκίνου.

87. Δεύτερον, από την έλλειψη τακτικής παρακολούθησης των περιβαλλοντικών συνθηκών, υγειονομικής αξιολόγησης, αλλά και συμμετοχής και εκπροσώπησης των εν λόγω πληθυσμών, το ΙΜΔΑ συμπεραίνει ότι το Κράτος δεν θέτει μακροπρόθεσμες στρατηγικές για τη διαχείριση των επιπτώσεων της ατμοσφαιρικής ρύπανσης στη δημόσια υγεία, ούτε άλλωστε θέτει σε εφαρμογή πολιτικές για την ταχεία και αποτελεσματική αντιμετώπιση των κινδύνων που συνιστά για το περιβάλλον η υπέρβαση των ανωτάτων ορίων ατμοσφαιρικών ρύπων.

B – Η Κυβέρνηση

88. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι έχει υιοθετήσει, σύμφωνα με τις δεσμεύσεις της βάσει του άρθρου 11§§2 και 3, μια μακροπρόθεσμη στρατηγική για τη διαχείριση των επιπτώσεων της ατμοσφαιρικής ρύπανσης στη δημόσια υγεία, και ότι ακολουθεί για το σκοπό αυτό πολιτική προώθησης της υγείας προάγοντας μια κουλτούρα δημόσιας υγείας για τους πολίτες, σύμφωνα με τους στόχους που έχει θέσει ο ΠΟΥ (διακηρύξεις της Οτάβα και της Άλμα-Ατα).

89. Η Κυβέρνηση παραδέχεται ότι, παρά τις μεθοδολογικές δυσκολίες διεξαγωγής επιδημιολογικών μελετών και την προσοχή με την οποία πρέπει να χρησιμοποιούνται τα στοιχεία τους (βλ. παραπάνω, §49), η χρησιμότητά τους είναι αδιαμφισβήτητη. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο συνεισέφερε οικονομικά σε πολλές μελέτες και ανέθεσε τη διεξαγωγή τέτοιων μελετών στους καθηγητές Κονδάκη και Κουτσογιαννόπουλο (βλ. παραπάνω, §51). Οι μελέτες αυτές παρουσιάστηκαν στους κατοίκους της Κοζάνης το 1998. Η Κυβέρνηση υποδεικνύει ότι και άλλες παρόμοιες πρωτοβουλίες έχουν προγραμματιστεί ή βρίσκονται σε εξέλιξη. Έτσι, μια επιδημιολογική μελέτη για τον πληθυσμό της Μεγαλόπολης έχει προγραμματιστεί και ανατεθεί στο Ελληνικό Ινστιτούτο Υγείας και Ασφάλειας σε συνεργασία με το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης και μια επιδημιολογική μελέτη διεξάγεται στη

Φλώρινα από το Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Η Κυβέρνηση υποδεικνύει ότι καμιά επιδημιολογική μελέτη θνησιμότητας δεν έχει διενεργηθεί στις κοινότητες που γειτονεύουν με τους ατμοηλεκτρικούς σταθμούς.

90. Η Κυβέρνηση απορρίπτει τους ισχυρισμούς του ΙΜΔΑ σύμφωνα με τους οποίους οι εν λόγω πληθυσμοί δεν είχαν πρόσβαση ή τους αρνούνταν η πρόσβαση σε δεδομένα και πληροφορίες σχετικά με το περιβάλλον. Απαντήθηκαν, σημείο προς σημείο, τα ερωτήματα που τέθηκαν το 2004 από την Κίνηση Πολιτών Μεγαλόπολης στην Νομαρχία Αρκαδίας και [η Κυβέρνηση] δηλώνει ότι οι δήμοι και οι κάτοικοι έχουν πλήρη πρόσβαση στα δεδομένα τα σχετικά με τον έλεγχο της ποιότητας του ατμοσφαιρικού αέρα.

91. Τέλος, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι επεξεργάζεται στρατηγικές προώθησης της υγείας των παιδιών σχολικής ηλικίας, και ότι, στο πλαίσιο αυτό, διεξάγονται στα πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια σχολεία, από το πρωτοβάθμιο και δευτεροβάθμιο δίκτυο εκπαίδευσης για θέματα υγείας και από τους φορείς περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, μαθήματα για την εκπαίδευση σε θέματα περιβαλλοντικής υγείας. Για παράδειγμα, το 2004-2005 116 μαθήματα έλαβαν χώρα στα πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια σχολεία της Νομαρχίας Αρκαδίας και 103 στην Κοζάνη.

Σχετικά με τις συνθήκες εργασίας και απασχόλησης στα ορυχεία λιγνίτη:

Αναφορικά με τα επιχειρήματα για παράβαση του άρθρου 3§§1 και 2:

A- Η προσφεύγουσα οργάνωση

92. Σύμφωνα με το ΙΜΔΑ, η Ελλάδα παραβίασε το άρθρο 3§1, αθετώντας την υποχρέωσή της «να εκδίδει κανονισμούς ασφάλειας και υγιεινής», για τους ακόλουθους λόγους.

93. Το ΙΜΔΑ ισχυρίζεται ότι ο κανονισμός των ορυχείων και των λατομείων παρουσιάζει ένα σημαντικό κενό όσον αφορά τις επαγγελματικές ασθένειες, διότι δεν επιβάλλει καμία συγκεκριμένη υποχρέωση εντοπισμού, καταμέτρησης, γνωστοποίησης και αποζημίωσης των προσώπων που είναι θύματα επαγγελματικών ασθενειών. Σύμφωνα με το ΙΜΔΑ, αυτή η κατάσταση πρέπει ιδωθεί σε σχέση με το γεγονός ότι, γενικότερα, οι διαδικασίες αποζημίωσης είναι ταυτόσημες οποιαδήποτε και αν είναι η προέλευση της ασθένειας, επαγγελματική ή όχι. Το ΙΜΔΑ προσθέτει ότι

η ίδια η Κυβέρνηση αναγνώρισε το γενικό αυτό κενό στα πλαίσια του συστήματος αναφορών (17^η αναφορά της Ελλάδας, σελ. 27).

94. Το ΙΜΔΑ καταγγέλλει στη συνέχεια ότι ο νόμος 1568/1985 απαιτεί μόνον την παρουσία τουλάχιστον ενός γιατρού εργασίας ανά εκμετάλλευση όπου απασχολούνται περισσότεροι από 50 μισθωτών, όσο μεγάλη και αν είναι η εργατική δύναμη της εν λόγω εκμετάλλευσης. Αυτό το γεγονός επιτρέπει στις επιχειρήσεις ενός μόνο κλάδου που εκμεταλλεύονται τεράστιες εκτάσεις (τα ορυχεία λιγνίτη, για παράδειγμα, στο καθένα από τα οποία απασχολούνται περισσότεροι από ένα εκατομμύριο μισθωτοί) να «εφαρμόσουν» τους κανονισμούς υγείας και ασφάλειας προσλαμβάνοντας μόνον έναν γιατρό εργασίας. Επιπλέον, και κυρίως όσον αφορά τα ορυχεία της ΔΕΗ, το ΙΜΔΑ θεωρεί ότι ο αριθμός των ιατρών εργασίας (7 ιατροί για 7000 μισθωτούς) είναι από μόνος του προφανώς ανεπαρκής, λαμβάνοντας ειδικά υπόψη ότι αυτοί πρέπει να παρεμβαίνουν σε 13 εγκαταστάσεις που βρίσκονται σε τοποθεσίες πολύ απομακρυσμένες ή μια από την άλλη.

95. Σύμφωνα με το ΙΜΔΑ, η Ελλάδα παραβίασε επίσης το άρθρο 3§2, αμελώντας να «υπαγορεύσει μέτρα ελέγχου της εφαρμογής αυτών των κανονισμών» για τους ακόλουθους λόγους.

96. Το ΙΜΔΑ υποστηρίζει ότι η επιθεώρηση των ορυχείων και των λατομείων δεν διαθέτει επαρκή μέσα για τη διεξαγωγή πραγματικών ελέγχων, η συχνότητα και η ποιότητα των οποίων θα μπορούσε να εμποδίσει – στα μέτρα του δυνατού – την πρόκληση εργατικών ατυχημάτων και επαγγελματικών ασθενειών. Το ΙΜΔΑ επικαλείται προς επίρρωση των ισχυρισμών του, για τη νότια Ελλάδα, τον μικρό αριθμό επιθεωρητών (πέντε μηχανικοί) και την μείωση του αριθμού των επισκέψεων: περίπου 780 έλεγχοι το 2000, μόνον 550 το 2004.

97. Σε αυτό προστίθεται, σύμφωνα με το ΙΜΔΑ, το γεγονός ότι οι επισκέψεις του Σώματος Επιθεωρητών Εργασίας (ΣΕΠΕ) που αφιερώθηκαν στις εξορυκτικές δραστηριότητες είναι πολύ λίγες (τρεις το 2005 σύμφωνα με τον απολογισμό δραστηριοτήτων του 2005 του ΣΕΠΕ). Το ΙΜΔΑ θεωρεί ότι η αναποτελεσματικότητα των υπηρεσιών ελέγχου επιδεινώνεται από την πρακτική της ΔΕΗ να παραχωρεί σε υπεργολάβους ένα μεγάλο μέρος της εξορυκτικής δραστηριότητας και να μην ασκεί επαρκή έλεγχο επί των υπεύθυνων υπεργολάβων για θέματα υγείας και ασφάλειας στην εργασία.

98. Το ΙΜΔΑ επικαλείται ως απόδειξη της αναποτελεσματικότητας των υπηρεσιών επιθεώρησης τον ιδιαίτερα αυξημένο αριθμό εργατικών ατυχημάτων και θανατηφόρων ατυχημάτων στην Ελλάδα. Βασίζεται επιπλέον στα δεδομένα της Eurostat που δείχνουν ότι τα ποσοστά ατυχημάτων και τα ποσοστά θανατηφόρων ατυχημάτων στην Ελλάδα είναι μεγαλύτερα από τον μέσο όρο άλλων χωρών της ΕΕ (ΕΕ-15). Αναφορικά με τα θανατηφόρα ατυχήματα, βασίζεται επίσης στα δεδομένα που συλλέχθηκαν από την Κυβέρνηση σχετικά με την εξέλιξη του αριθμού των θανατηφόρων ατυχημάτων και φανερώνουν πρόσφατη αυξητική τάση των θανατηφόρων ατυχημάτων που κοινοποιούνται στο Ίδρυμα Κοινωνικής Ασφάλισης (ΙΚΑ).

99. Το ΙΜΔΑ ισχυρίζεται ότι οι χρηματικές ποινές που πράγματι επιβάλλονται από το ΣΕΠΕ βρίσκονται συχνότατα στο ελάχιστο ποσό που προβλέπει ο νόμος 3385/2005 (με την κλίμακα των ποινών να κυμαίνεται από τα 1.000 στα 30.000 €) και ότι είναι πολύ επιεικείς για να είναι αποτρεπτικές (1.333 € κατά μέσο όρο το 2005 σύμφωνα με τον απολογισμό δραστηριοτήτων του 2005 του ΣΕΠΕ). Όσον αφορά τις ποινές μη χρηματικού χαρακτήρα (όπως αναστολή δραστηριοτήτων, πειθαρχικά μέτρα, ποινικές διώξεις) δεν εφαρμόστηκαν παρά σε σπάνιες περιπτώσεις ή και ποτέ.

B-Η Κυβέρνηση

100. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι έχει εκπληρώσει όλες τις υποχρεώσεις της βάσει του άρθρου 3 του Χάρτη.

101. Η Κυβέρνηση υποδεικνύει ότι η ΔΕΗ διαθέτει εσωτερικές γενικές οδηγίες για την καταγραφή των επαγγελματικών ασθενειών. Αναγνωρίζοντας κάποια καθυστέρηση στην καταγραφή των ασθενειών, δηλώνει πως εύχεται ότι από την στιγμή που θα τεθεί σε εφαρμογή η διαδικασία καταγραφής, η πρόληψη και η αναγνώριση των επαγγελματικών ασθενειών θα γίνουν πραγματικότητα.

102. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι ο αριθμός των ιατρών εργασίας καθορίζεται σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου 1568/1985 και ότι το 2003 96,3% των επιχειρήσεων που υποχρεούνταν να προσλάβουν ιατρό εργασίας τηρούσαν τις υποχρεώσεις τους, δηλαδή 580 επιχειρήσεις στις 602, οι οποίες απασχολούσαν 78.016 μισθωτούς. Υπογραμμίζει επίσης ότι η διάρκεια της παρουσίας και συνεπώς ο αριθμός των ιατρών προσδιορίζονται από το Προεδρικό Διάταγμα 294/1988, εκτελεστικό του νόμου 1568/1985, σχετικό με τη διάρκεια της ελάχιστης παρουσίας

των τεχνικών ασφαλείας και των ιατρών εργασίας σε συνάρτηση με τον αριθμό των εργαζομένων και την επικινδυνότητα των διενεργούμενων στην εν λόγω επιχείρηση εργασιών. Επιπλέον, στις επιχειρήσεις όπου οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε καρκινογόνους παράγοντες, σε μόλυβδο ή αμιάντο, η παρουσία ενός ιατρού εργασίας ως μέλους του προσωπικού μπορεί να είναι υποχρεωτική, ακόμη και αν πρόκειται για ένα μόνον εργαζόμενο.

103. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει επίσης ότι η ΔΕΗ καθιέρωσε μια εσωτερική υπηρεσία πρόληψης και προστασίας (ΕΣΥΠΠ) που αποτελείται, για το σύνολο της χώρας, από 35 ιατρούς εργασίας, 100 τεχνικούς ασφαλείας με καθεστώς πλήρους ή μερικής απασχόλησης, και 55 μέλη βοηθητικού νοσηλευτικού προσωπικού. Πιο συγκεκριμένα, επτά ιατροί εργασίας απασχολούνται στις εγκαταστάσεις της δυτικής Μακεδονίας και της Μεγαλόπολης για 7.000 περίπου μισθωτούς.

104. Η Κυβέρνηση παραδέχεται ότι οι υπηρεσίες επιθεώρησης των ορυχείων και των λατομείων είναι ανεπαρκείς, γεγονός που οφείλεται σε έλλειψη προσωπικού. Ωστόσο, υπογραμμίζει ότι αυτές οι υπηρεσίες αποδεικνύονται πολύ δυναμικές επί του πεδίου. Επιπλέον, στα πλαίσια μιας μελέτης που βρίσκεται σε εξέλιξη σχετικά με την αναδιοργάνωση του συνόλου των υπηρεσιών του Υπουργείου Ανάπτυξης, προβλέπεται να προσδοθεί μεγάλη σημασία στην καλή λειτουργία των υπηρεσιών των ορυχείων όσον αφορά το ανθρώπινο δυναμικό, την υλική υποστήριξη και την τεχνική υποδομή. Τέλος, η Κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι το ΣΕΠΕ δεν είναι αρμόδιο για την επιθεώρηση των ορυχείων και ότι δεν είναι κατά συνέπεια εύστοχο να αναφέρεται κανείς στις δραστηριότητες αυτής της υπηρεσίας στα πλαίσια της παρούσας προσφυγής.

105. Όσον αφορά τα εργατικά ατυχήματα που κοινοποιούνται στο ΙΚΑ και το ΣΕΠΕ, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι από το 1977 ο συνολικός τους αριθμός δε σταμάτησε να μειώνεται. Ως προς τα θανατηφόρα ατυχήματα και την αύξησή τους το 2001, υποστηρίζει ότι πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι σχεδόν 30% των θανατηφόρων ατυχημάτων που συνέβησαν είχαν ως αιτία την κυκλοφορία των οχημάτων ή παθολογικούς παράγοντες. [Εξίσου πρέπει να ληφθεί υπόψη] ότι μεγάλα κατασκευαστικά έργα ήταν σε εξέλιξη, κυρίως κατά την προετοιμασία των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, και ότι πολλοί αλλοδαποί εργάτες αντιμετωπίζουν αντικειμενικές δυσκολίες (γλωσσικό πρόβλημα, έλλειψη εκπαίδευσης, περιορισμένη επαγγελματική εμπειρία, κα). Όσον αφορά στην περίοδο μετά το 2001, η Κυβέρνηση

υπογραμμίζει ότι κατά την περίοδο 2001-2004 σημειώθηκε μείωση του συνολικού αριθμού των θανατηφόρων ατυχημάτων.

106. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ακόμη ότι η υπεργολαβίες δεν έχουν επιπτώσεις στην ασφάλεια και την υγεία στην εργασία. Υποστηρίζει, πρώτον, ότι οι σχετικές υποχρεώσεις υγείας και ασφάλειας που απορρέουν από τον νόμο, αναφέρονται σαφώς στα συμβόλαια που συνάπτονται μεταξύ των επιχειρήσεων και, δεύτερον, ότι κατά τη διάρκεια της εκτέλεσης του συμβολαίου, η νομοθεσία εφαρμόζεται, και αν είναι αναγκαίο, οι υπηρεσίες επιθεώρησης παρεμβαίνουν σε συνεργασία με τις αρμόδιες υπηρεσίες της ΔΕΗ, οι οποίες μπορούν επίσης να ζητήσουν, αν χρειάζεται, από την επιθεώρηση των ορυχείων να διενεργήσει επίσκεψη.

107. Ως προς τις κυρώσεις, το Κράτος υποστηρίζει ότι το ποσό των προστίμων, οποιοδήποτε κι αν είναι το όργανο που το επιβάλλει, είναι πάντα τέτοιο ώστε να γίνεται σεβαστή η αρχή της αναλογικότητας που καθιερώνεται στο Σύνταγμα, και ότι τα επιβαλλόμενα από τη ΣΕΠΕ πρόστιμα μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο προσφυγής ενώπιον των αρμόδιων αρχών και δικαστηρίων, σύμφωνα με τον νόμο 2639/1998 για το Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας. Χωρίς να προσδιορίσει ποια υπηρεσία επιθεώρησης αφορούν, το Κράτος παρέχει δεδομένα για την επόπτευση των παραβάσεων που διαπιστώθηκαν μεταξύ 1999 και 2004, τα οποία φανερώνουν τάση αύξησης του αριθμού των αγωγών που κατατέθηκαν, των αναστολών εργασιών και των προστίμων που επιβλήθηκαν.

Αναφορικά με το επιχείρημα για παράβαση του άρθρου 2§4:

A – Η προσφεύγουσα οργάνωση

108. Το ΙΜΔΑ υποστηρίζει ότι οι εργαζόμενοι στα ορυχεία λιγνίτη είναι ιδιαίτερα εκτεθειμένοι σε αυξημένα επίπεδα ατμοσφαιρικής ρύπανσης, και ειδικότερα στη ρύπανση υπό μορφή μικροσωματιδίων και ότι, οπουδήποτε και αν διαμένουν, υφίστανται συχνότερα ρινίτιδες απ' ότι άλλες κατηγορίες εργαζομένων. Εξ άλλου η ύπαρξη υψηλών συγκεντρώσεων μεταλλικών ουσιών στην τέφρα έχει κριθεί υπεύθυνη για την πνευμονοκονίαση των ανθρακωρύχων.

109. Το ΙΜΔΑ υποστηρίζει ότι το Κράτος δεν εκπληρώνει τις υποχρεώσεις του βάσει του άρθρου 2§4: άμεσα, ως νομοθέτης, διότι κανένα νομικό κείμενο δεν επιβάλλει τη μείωση του ωραρίου εργασίας ή την παροχή πρόσθετων αδειών μετ' αποδοχών

στους ανθρακωρύχους, και έμμεσα, ως *de facto* διαχειριστής της ΔΕΗ – μιας ιδιωτικής επιχείρησης – διότι δεν εκπληρώνει την υποχρέωσή του να περιλαμβάνει τέτοιους όρους στις συμβάσεις εργασίας, είτε αυτές είναι ατομικές είτε είναι συλλογικές.

B- Η Κυβέρνηση

110. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η εσωτερική υπηρεσία πρόληψης και προστασίας (ΕΣΥΠΠ) της ΔΕΗ διαθέτει δίκτυο μετρήσεων των επικίνδυνων ουσιών και ότι εάν τελικά εντοπιστούν υπερβαίνουσες τιμές, λαμβάνονται μέτρα προστασίας σύμφωνα με την νομοθεσία. Επιπλέον, υπογραμμίζει ότι έχουν προβλεφθεί και χρησιμοποιούνται ολοένα και περισσότερο μέτρα προστασίας των εργαζομένων που εκτίθενται στη σκόνη.

111. Η Κυβέρνηση είναι της άποψης ότι η ελληνική νομοθεσία προβλέπει για τους ανθρακωρύχους μέτρα υπό την έννοια του άρθρου 2§4. Πρώτον, εξαιτίας των μη ευνοϊκών μετεωρολογικών συνθηκών υπό τις οποίες εργάζονται οι ανθρακωρύχοι, κατατάσσονται στην κατηγορία των βαρέων και ανθυγιεινών επαγγελματών και η πλειοψηφία του προσωπικού των ορυχείων της ΔΕΗ ανήκει στις κατηγορίες των μισθωτών των οποίων η ηλικία συνταξιοδότησης είναι η μικρότερη (πρώρη συνταξιοδότηση). Δεύτερον, αυτοί που απασχολούνται σε εναλλασσόμενες βάρδιες, ακριβώς επειδή οι συνθήκες εργασίας τους είναι οι δυσχερέστερες, έχουν δικαίωμα πέντε επιπλέον ημερών άδειας ανά έτος. Τρίτον, βάσει των συλλογικών συμβάσεων, η πλειοψηφία του προσωπικού των ορυχείων της ΔΕΗ λαμβάνει ειδικά επιδόματα.

112. Για τα λοιπά, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η μείωση του ωραρίου εργασίας και η παροχή επιπλέον αδειών στους υπαλλήλους της ΔΕΗ που εργάζονται στα ορυχεία λιγνίτη μπορούν να προβλέπονται στις συλλογικές συμβάσεις των οποίων το περιεχόμενο καθορίζεται αποκλειστικά από τους κοινωνικούς εταίρους. Ως προς τη ΔΕΗ, τα συνδικάτα δεν είχαν ποτέ σχετικές διεκδικήσεις.

ΕΦΑΡΜΟΣΤΕΟ ΔΙΚΑΙΟ

Σχετικά με την ατμοσφαιρική ρύπανση

Οι διεθνείς κανόνες

Σύμβαση-Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για τις κλιματικές αλλαγές της 9^{ης} Μαΐου 1992 (ΣΠΗΕΚΑ)¹⁵

113. Ο στόχος της Σύμβασης είναι να σταθεροποιήσει τις συγκεντρώσεις των αερίων του θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα σε επίπεδο που να εμποδίζει κάθε επικίνδυνη ανθρωπογενή διαταραχή του κλιματικού συστήματος.

114. Τα Κράτη δεσμεύονται να συντάσσουν, να αναβαθμίζουν περιοδικά, να δημοσιεύουν και να θέτουν στη διάθεση της Συνέλευσης των Μερών λεπτομερή εθνικό κατάλογο των ανθρωπογενών εκπομπών και των ορυχείων. [Τα συμβαλλόμενα Μέρη δεσμεύονται] να υιοθετούν και να εφαρμόζουν, σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, μέτρα που αποσκοπούν στην άμβλυνση των κλιματικών αλλαγών. [Τα συμβαλλόμενα Μέρη δεσμεύονται] να ενθαρρύνουν, κυρίως μέσω της μεταφοράς τεχνολογίας, την εφαρμογή των παραπάνω, που επιτρέπουν να τεθούν υπό έλεγχο οι ανθρωπογενείς εκπομπές, κλπ.

Πρωτόκολλο του Κιότο στην Σύμβαση-Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για τις κλιματικές αλλαγές, της 11^{ης} Δεκεμβρίου 1997¹⁶

115. Το Πρωτόκολλο του Κιότο έχει τον ίδιο απώτατο στόχο με τη ΣΠΗΕΚΑ. Κυρώνοντας το Πρωτόκολλο, οι χώρες δεσμεύονται να μειώσουν τις συνολικές τους εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου κατά τη διάρκεια της περιόδου 2008-2012. Αυτοί οι στόχοι καλύπτουν τα έξι κυριότερα αέρια του θερμοκηπίου: το διοξείδιο του άνθρακα (CO₂), το μεθάνιο (CH₄), το πρωτοξειδίο του αζώτου ή νίτρο (N₂O), τους υδροφθοράνθρακες (HFC), τους υπερφθοράνθρακες (PFC) και το εξαφθοριούχο θείο (SF₆). Ο στόχος είναι να μειωθούν κατά τουλάχιστον 5% σε σχέση με τα έτη αναφοράς: 1990 για τα CO₂, CH₄, και το N₂O, και το 1995 για τα φθοριούχα αέρια.

116. Το Πρωτόκολλο του Κιότο καθιερώνει επίσης τρεις πρωτοποριακούς μηχανισμούς που σχεδιάστηκαν για να βοηθήσουν τα Συμβαλλόμενα Μέρη να

¹⁵ <www.untreaty.org>

¹⁶ *Ibidem.*

μειώσουν το κόστος που προκύπτει από την πραγματοποίηση του στόχου της μείωσης των εκπομπών: τον μηχανισμό κοινής εφαρμογής, την αγοραπωλησία δικαιωμάτων εκπομπών (βλ. παρακάτω, §§152-158 στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης) και τον μηχανισμό καθαρής ανάπτυξης.

117. Κάθε ανεπτυγμένη χώρα όφειλε, το έτος 2005, να έχει πραγματοποιήσει απτές προόδους στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, σύμφωνα με τις δεσμεύσεις της. Μια διαδικασία κοινοποίησης και εξέτασης των πληροφοριών έχει καθιερωθεί από το Πρωτόκολλο του Κιότο. Οι ανεπτυγμένες χώρες υποχρεούνται να αναφέρουν στην εθνική τους έκθεση τις απαραίτητες πληροφορίες που θα καταδεικνύουν τον σεβασμό των δεσμεύσεών τους βάσει του Πρωτοκόλλου.

Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ)

118. Ο ΠΟΥ καθιέρωσε κατευθυντήριες αρχές σχετικές με την ποιότητα του ατμοσφαιρικού αέρα,¹⁷ παρέχοντας στα Κράτη οδηγίες ώστε να μειωθούν οι επιπτώσεις της ρύπανσης στην υγεία. Οι οδηγίες, που εμφανίστηκαν το 1987 για πρώτη φορά και αναθεωρήθηκαν το 1997, αφορούσαν την Ευρώπη. Οι οδηγίες που δημοσιεύθηκαν το 2006 εφαρμόζονται σε παγκόσμιο επίπεδο και βασίζονται στην αξιολόγηση των σύγχρονων επιστημονικών δεδομένων από ειδικούς αναφορικά τόσο με τον καθορισμό των πηγών ρύπανσης όσο και με τις επιπτώσεις της ρύπανσης στην υγεία. Οι συνιστώμενες οριακές συγκεντρώσεις αφορούν κυρίως: τα μικροσωματίδια, το όζον (O₃), το διοξείδιο του αζώτου (NO₂) και το θειικό ανυδρίδιο ή το διοξείδιο του θείου (SO₂). Μια περίληψη των οδηγιών δημοσιεύθηκε το 2006 και το πλήρες κείμενο των οδηγιών θα δημοσιευθεί το 2007.

Οι κανόνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁸

Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας

119. «Άρθρο 2: Η Κοινότητα έχει ως αποστολή (...), να προάγει στο σύνολο της Κοινότητας (...) υψηλό επίπεδο προστασίας και βελτίωσης της ποιότητας του περιβάλλοντος (...).

¹⁷ Οδηγίες που αφορούν την ποιότητα του αέρα για την προστασία της δημόσιας υγείας: δεύτερη έκδοση, Ιούνιος 2005, και παγκόσμια ενημέρωση, βοηθητικό υπόμνημα αριθ. 313, Οκτώβριος 2006. Οδηγίες διαθέσιμες στο δικτυακό τόπο του ΠΟΥ (τοπικό γραφείο Ευρώπης): <www.euro.who.int>.

¹⁸ <europa.eu.int/eur-lex>, <europa.eu.int/scadplus>.

120. Άρθρο 6: Οι απαιτήσεις της περιβαλλοντικής προστασίας πρέπει να ενταχθούν στον καθορισμό και την εφαρμογή των κοινοτικών πολιτικών και δράσεων που αναφέρονται στο άρθρο 3, ιδίως προκειμένου να προωθηθεί η αειφόρος ανάπτυξη.

121. Άρθρο 174: 1. Η πολιτική της Κοινότητας στον τομέα του περιβάλλοντος συμβάλλει στην επιδίωξη των ακόλουθων στόχων:

- τη διατήρηση, προστασία και βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος,
- την προστασία της υγείας του ανθρώπου,
- τη συνετή και ορθολογική χρησιμοποίηση των φυσικών πόρων,
- την προώθηση, σε διεθνές επίπεδο, μέτρων για την αντιμετώπιση των περιφερειακών ή παγκόσμιων περιβαλλοντικών προβλημάτων.

2. Η πολιτική της Κοινότητας στον τομέα του περιβάλλοντος αποβλέπει σε υψηλό επίπεδο προστασίας και λαμβάνει υπόψη την ποικιλομορφία των καταστάσεων στις διάφορες περιοχές της Κοινότητας. Στηρίζεται στις αρχές της προφύλαξης και της προληπτικής δράσης, της επανόρθωσης των καταστροφών του περιβάλλοντος, κατά προτεραιότητα στην πηγή, καθώς και στην αρχή "ο ρυπαίνων πληρώνει". (...)»

Προαπαιτούμενη αξιολόγηση

122. Η Κοινότητα καθιέρωσε ένα σύστημα αξιολόγησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων των δημοσίων και ιδιωτικών σχεδίων (κατασκευαστικά έργα, εγκαταστάσεις και κατασκευές, θερμοκοί σταθμοί, διαχείριση απορριμμάτων, εκδάσωση, κλπ.) που στηρίζεται στα ακόλουθα κείμενα:

- Την Οδηγία 85/337/ΕΟΚ όπως τροποποιήθηκε από την Οδηγία 97/11/ΕΚ¹⁹, η οποία έθεσε σε εφαρμογή ένα προληπτικό σύστημα αξιολόγησης των επιπτώσεων συγκεκριμένων σχεδίων στο περιβάλλον, και η οποία προβλέπει την πληροφόρηση της κοινής γνώμης.

---

¹⁹ Επίσημη Εφημερίδα L073, 14/03/1997, σελ. 0005-0015· προθεσμία ενσωμάτωσης: 14 Μαρτίου 1999.

- Την Οδηγία 2001/42/ΕΚ,²⁰ η οποία διευρύνει το σύστημα περιβαλλοντικής αξιολόγησης στο στάδιο του σχεδιασμού των σχεδίων (επιπτώσεις κάποιων σχεδίων και προγραμμάτων στο περιβάλλον). Προβλέπει την δημοσιότητα της διαδικασίας και τη δυνατότητα συλλογής της γνώμης του κοινού και των αρμόδιων αρχών για το περιβάλλον πριν την απόφαση της υιοθέτησης του πλάνου ή του προγράμματος.

123. Η Οδηγία 96/61/ΕΚ,²¹ σχετική με την ολοκληρωμένη πρόληψη και έλεγχο της ρύπανσης (Οδηγία IPPC) καθιέρωσε την υποχρέωση των Κρατών-Μελών να θέσουν σε εφαρμογή μια προπαρασκευαστική διαδικασία παραχώρησης άδειας λειτουργίας για την εγκατάσταση βιομηχανικών δραστηριοτήτων για τις οποίες υφίσταται ισχυρό ενδεχόμενο ρύπανσης (βλ. παρακάτω).

Ολοκληρωμένη πρόληψη και έλεγχος της ρύπανσης: η Οδηγία IPPC

124. Η Οδηγία IPPC θεσπίζει την έκδοση άδειας για βιομηχανικές και γεωργικές δραστηριότητες με υψηλό ενδεχόμενο ρύπανσης. Για την έκδοση μιας τέτοιας άδειας, προϋποτίθεται από μέρους της βιομηχανικής ή γεωργικής εγκατάστασης, η τήρηση ορισμένων θεμελιωδών υποχρεώσεων που αφορούν κυρίως:

- Τη χρησιμοποίηση όλων των αναγκαίων μέτρων καταπολέμησης της ρύπανσης και κυρίως την προσφυγή στις «βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές» (*Best Available Technologies*, BAT, στα αγγλικά)
- Την πρόληψη κάθε σημαντικής ρύπανσης
- Την πρόληψη, ανακύκλωση ή διάθεση των αποβλήτων με τον λιγότερο ρυπαντικό τρόπο
- Την αποτελεσματική χρησιμοποίηση της ενέργειας
- Την πρόληψη των ατυχημάτων και τον περιορισμό των συνεπειών τους
- Την αποκατάσταση της τοποθεσίας μετά την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων.

125. Η έκφραση «βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές» ορίζεται στο άρθρο 2 της Οδηγίας ως «το πλέον αποτελεσματικό και προηγμένο στάδιο εξέλιξης των δραστηριοτήτων και μεθόδων λειτουργίας που αποδεικνύει την πρακτική ικανότητα συγκεκριμένων τεχνικών να συνιστούν καταρχήν τη βάση των οριακών τιμών εκπομπής για την

²⁰ Επίσημη Εφημερίδα L197, 21/07/2001, σελ. 0030-0037· προθεσμία ενσωμάτωσης: 21 Ιουλίου 2004.

²¹ Επίσημη Εφημερίδα L257, 10/10/1996, σελ. 0026-0040· προθεσμία ενσωμάτωσης: 30 Οκτωβρίου 1999.

αποφυγή και, όταν αυτό δεν είναι πρακτικά εφαρμόσιμο, τη γενική μείωση των εκπομπών και των επιπτώσεων για το περιβάλλον στο σύνολό του».

126. Επιπλέον, η απόφαση για έγκριση άδειας προϋποθέτει την πλήρωση μιας σειράς συγκεκριμένων προϋποθέσεων:

- Ανώτατα όρια εκπομπής ρύπων (εξαιρούνται τα αέρια του θερμοκηπίου όταν εφαρμόζεται το σύστημα εμπορίας δικαιωμάτων – βλ. παρακάτω),
- Ενδεχόμενα μέτρα για προστασία του εδάφους, του νερού και του αέρα,
- Μέτρα διαχείρισης των αποβλήτων,
- Μέτρα που λαμβάνονται σε εξαιρετικές περιστάσεις (διαρροές, δυσλειτουργίες, στιγμιαίες διακοπές ή οριστική παύση κλπ.)
- Ελαχιστοποίηση της ρύπανσης σε μεγάλες αποστάσεις ή της διασυνοριακής ρύπανσης
- Έλεγχος της απόρριψης αποβλήτων

127. Προκειμένου για το συντονισμό της διαδικασίας αδειοδότησης που καθιερώνει η Οδηγία και του συστήματος εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπών (βλ. παρακάτω), μια άδεια που εγκρίνεται σύμφωνα με τις απαιτήσεις της Οδηγίας δεν είναι αναγκαίο να περιέχει τα ανώτατα όρια εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, εάν τα τελευταία αποτελούν αντικείμενο του συστήματος εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπών, και υπό τον όρο βέβαια ότι δεν υπάρχει πρόβλημα ρύπανσης σε τοπικό επίπεδο.

128. Οι αιτήσεις απευθύνονται στην αρμόδια αρχή του κάθε Κράτους-Μέλους, το οποίο και θα λάβει την απόφαση έγκρισης ή όχι της δραστηριότητας. Η απόφαση θα πρέπει κυρίως να περιλαμβάνει τις παρακάτω πληροφορίες:

- περιγραφή της εγκατάστασης, περιεχόμενο και εύρος των δραστηριοτήτων, καθώς και σε τι κατάσταση βρίσκεται η τοποθεσία όπου θα αναπτυχθεί η εγκατάσταση·
- υλικά, ουσίες και ενέργεια που θα χρησιμοποιούνται ή θα παράγονται·
- πηγές εκπομπών της εγκατάστασης, ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά των προβλεπόμενων εκπομπών (σε έδαφος, νερό και αέρα) και περιβαλλοντικές επιπτώσεις αυτών·
- τεχνολογία και τεχνικές που αποσκοπούν σε πρόληψη ή μείωση των εκπομπών που προκύπτουν από την εγκατάσταση·

- μέτρα για την πρόληψη και αξιοποίηση των αποβλήτων·
- προβλεπόμενα μέτρα παρακολούθησης των εκπομπών·
- πιθανές λύσεις αντικατάστασης.

129. Η Οδηγία προβλέπει την οργάνωση από την Επιτροπή ανταλλαγής πληροφοριών ανάμεσα στα Κράτη-Μέλη και τις ενδιαφερόμενες βιομηχανίες για τις βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές. Το έγγραφο αναφοράς για τις βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές στις μεγάλες εγκαταστάσεις καύσης (BREF), που δημοσιεύθηκε από την Επιτροπή το Μάιο του 2005, αποτελεί μέρος των εγγράφων αναφοράς που δημοσιεύθηκαν στο πλαίσιο αυτό. Πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν κατά τη διαδικασία ορισμού των βέλτιστων διαθέσιμων τεχνικών.

Πληροφόρηση και συμμετοχή του κοινού

130. Η Σύμβαση του Άαρχους (1998) για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για θέματα περιβάλλοντος εγκρίθηκε εξ ονόματος της Κοινότητας με την απόφαση 2005/370/ΕΚ. Για την εξασφάλιση της θέσης σε εφαρμογή της Συνθήκης υιοθετήθηκε η Οδηγία 2003/4/ΕΚ,²² που αφορά την πρόσβαση του κοινού στις πληροφορίες τις σχετικές με το περιβάλλον. Θεωρείται ως τέτοια κάθε πληροφορία διαθέσιμη σε γραπτή, οπτική και ακουστική μορφή ή που περιέχεται σε βάσεις δεδομένων, η οποία αφορά την κατάσταση των υδάτων, του αέρα, του εδάφους, της πανίδας, της χλωρίδας, των φυσικών εκτάσεων και πάρκων, καθώς επίσης και οι δραστηριότητες ή τα μέτρα που τις επηρεάζουν ή είναι πολύ πιθανό να τις επηρεάσουν, και οι δραστηριότητες ή τα μέτρα που προορίζονται να τα προστατεύσουν (συμπεριλαμβανομένων και των διοικητικών μέτρων και των προγραμμάτων διαχείρισης του περιβάλλοντος). Ο στόχος είναι οι περιβαλλοντικές πληροφορίες να είναι συστηματικά διαθέσιμες και διαδεδομένες στο κοινό. Αυτές οι πληροφορίες περιλαμβάνουν το λιγότερο τις διεθνείς συνθήκες, συμβάσεις και συμφωνίες, καθώς και την κοινοτική, εθνική, περιφερειακή ή τοπική νομοθεσία που αφορά το περιβάλλον. Τις περιβαλλοντικές πολιτικές, προγράμματα και πλάνα. Τις αναφορές στην κατάσταση του περιβάλλοντος. Τα δεδομένα σχετικά με δραστηριότητες που έχουν επίδραση στο περιβάλλον. Τις περιβαλλοντικού

---

²² Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 41 της 14.02.2003· προθεσμία ενσωμάτωσης: 14 Φεβρουαρίου 2005.

ενδιαφέροντος άδειες και συμφωνίες. Τις μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων και τις εκτιμήσεις των κινδύνων. Οι δημόσιες αρχές θέτουν στη διάθεση κάθε αιτούντος, χωρίς αυτός να είναι υποχρεωμένος να αποδείξει έννομο συμφέρον, τις πληροφορίες σχετικά με το περιβάλλον που κατέχουν ή που κατέχονται για λογαριασμό τους. Τα Κράτη-Μέλη οφείλουν να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα προκειμένου το κοινό που ενδέχεται να δεχτεί τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις να λάβει άμεσα γνώση των πληροφοριών που κατέχουν οι δημόσιες αρχές σχετικά με τις επικείμενες απειλές για την υγεία ή το περιβάλλον.

131. Στη συνέχεια, η Οδηγία 2003/35/ΕΚ²³ για τη συμμετοχή του κοινού στα πλαίσια της επεξεργασίας συγκεκριμένων σχεδίων και προγραμμάτων σχετικών με το περιβάλλον, προβλέπει την υποχρέωση των Κρατών-Μελών να υιοθετήσουν τα απαραίτητα μέτρα προκειμένου να εγγυηθούν στο κοινό την αποτελεσματική συμμετοχή του στην επεξεργασία – και στην εκ νέου επεξεργασία, αν το απαιτεί η κατάσταση – των σχεδίων και των προγραμμάτων: ενημέρωση του κοινού για τα σχέδια και τα προγράμματα στους τομείς των αποβλήτων, της ατμοσφαιρικής ρύπανσης και της προστασίας των υδάτων ενάντια στη ρύπανση από τα νιτρικά, δυνατότητα του κοινού να διατυπώσει παρατηρήσεις και γνώμες για τα προγράμματα αυτά, λήψη υπόψη των αποτελεσμάτων της συμμετοχής του κοινού στη διαδικασία λήψης της απόφασης.

Στρατηγική για την ατμοσφαιρική ρύπανση

132. Η στρατηγική αυτή στηρίζεται στη διαπίστωση ότι η ατμοσφαιρική ρύπανση βλάπτει σοβαρά την ανθρώπινη υγεία και το περιβάλλον προξενώντας αναπνευστικά προβλήματα, πρόωρους θανάτους, ευτροφισμό και υποβάθμιση των οικοσυστημάτων εξ αιτίας των συγκεντρώσεων αζώτου και τοξικών ουσιών. Οι ρύποι που θεωρούνται ως οι πιο ανησυχητικοί για τη δημόσια υγεία είναι το τροποσφαιρικό όζον²⁴ και κυρίως τα σωματίδια (πιο συγκεκριμένα τα μικροσωματίδια).

²³ Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 156 της 25.06.2003 σελ. 0017-0025· προθεσμία ενσωμάτωσης: 25 Ιουνίου 2005.

²⁴ Το τροποσφαιρικό όζον είναι ένα αέριο άχρωμο και εξαιρετικά ερεθιστικό που σχηματίζεται ακριβώς πάνω από την επιφάνεια της γης. Αποκαλείται «δευτερεύον» γιατί δημιουργείται όταν δύο πρωτεύοντες ρύποι αντιδρούν στον ήλιο και τον στάσιμο αέρα. Αυτοί οι δύο πρωτεύοντες ρύποι είναι τα οξείδια του αζώτου (NO_x) και οι πτητικές οργανικές ενώσεις (ΠΟΕ). Τα NO_x και οι ΠΟΕ είναι προϊόντα φυσικών πηγών ή της ανθρώπινης δραστηριότητας. Περίπου το 95% των NO_x που απορρέουν από την ανθρώπινη δραστηριότητα αποδίδονται στην καύση του άνθρακα, τη βενζίνη και τα λάδια των κινητήρων οχημάτων, τις κατοικίες, τις βιομηχανίες και τους σταθμούς παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας.

133. Στα πλαίσια της επεξεργασίας της στρατηγικής, δεν κατέστη δυνατό να καθορισθεί ένα επίπεδο έκθεσης σε σωματίδια και τροποσφαιρικό όζον που να μην παρουσιάζει κανέναν κίνδυνο για τον άνθρωπο. Σε κάθε περίπτωση, υπερίσχυσε η άποψη ότι μια σημαντική μείωση αυτών των ουσιών θα έχει ευεργετικά αποτελέσματα στη δημόσια υγεία και θα είναι εξίσου ευεργετική για τα οικοσυστήματα.

134. Σε σχέση με την κατάσταση που επικρατούσε το 2000, η στρατηγική θέτει συγκεκριμένους μακροπρόθεσμους στόχους (2020): μείωση κατά 47% της πτώσης του δείκτη ζωής εξαιτίας της έκθεσης σε σωματίδια, μείωση κατά 10% των περιπτώσεων ακραίου θανάτου εξαιτίας του όζοντος, μείωση των υπερβάσεων των τοξικών εναποθέσεων κατά 74% και 39% αντίστοιχα στις δασικές ζώνες και τις επιφάνειες γλυκού νερού, και μείωση κατά 43% των ζωνών ή των οικοσυστημάτων που υφίστανται ευτροφισμό.

135. Η πραγματοποίηση των στόχων αυτών προϋποθέτει τη μείωση των εκπομπών θειούχων ανυδριδίων ή διοξειδίου του θείου (SO₂) κατά 82%, οξειδίων του αζώτου (NO_x) κατά 60%, πτητικών οργανικών ενώσεων (ΠΟΕ) κατά 51%, αμμωνίας (NH₃) κατά 27% και πρωτογενών PM_{2,5} κατά 59% σε σχέση με τα επίπεδα του 2000.

136. Η στρατηγική έχει επίσης ως στόχο να βελτιώσει την ευρωπαϊκή νομοθεσία για την ποιότητα του ατμοσφαιρικού αέρα με τη συγχώνευση σε μία μοναδική Οδηγία της Οδηγίας-Πλαίσιο 96/62/ΕΚ σχετικά με τον ατμοσφαιρικό αέρα (βλ. παρακάτω), τριών «θυγατρικών οδηγιών» που καθορίζουν τις ελάχιστες τιμές για διάφορους ατμοσφαιρικούς ρύπους και μιας απόφασης του Συμβουλίου σχετικής με την ανταλλαγή δεδομένων για την ποιότητα του αέρα μεταξύ των Κρατών-Μελών²⁵.

Νομοθεσία για την ποιότητα του αέρα

137. Η Οδηγία 96/62/ΕΚ²⁶ σχετικά με την αξιολόγηση και διαχείριση της ποιότητας του ατμοσφαιρικού αέρα καθορίζει οριακές τιμές και όρια συναγερμού για κάποιους ρύπους (βλ. παρακάτω, πρώτη θυγατρική Οδηγία).

²⁵ Πρόταση που παρουσιάστηκε στις 21 Σεπτεμβρίου 2005 από την Επιτροπή της Οδηγίας του Συμβουλίου και του Κοινοβουλίου που αφορά την ποιότητα του ατμοσφαιρικού αέρα και μια καθαρή ατμόσφαιρα για την Ευρώπη [COM (2005)447 τελικό].

²⁶ Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 296 της 21/11/1996, σελ. 0055-0063· προθεσμία ενσωμάτωσης: 21 Ιουνίου 1998.

138. Η ποιότητα του ατμοσφαιρικού αέρα πρέπει να ελέγχεται σε ολόκληρη την επικράτεια των Κρατών-Μελών. Αυτός ο έλεγχος πραγματοποιείται με διάφορες μεθόδους: είτε με μετρήσεις, είτε με μαθηματικά μοντέλα, είτε με ένα συνδυασμό αυτών των δύο μεθόδων, είτε κατ' εκτίμηση. Αυτή η αξιολόγηση είναι υποχρεωτική στις αστικές περιοχές με περισσότερους από 250.000 κατοίκους ή στις ζώνες όπου οι συγκεντρώσεις είναι κοντά στις οριακές τιμές. Σε περίπτωση υπέρβασης των οριακών τιμών, τα Κράτη-Μέλη οφείλουν να θέσουν σε εφαρμογή ένα πρόγραμμα που να προβλέπει επαναφορά στις οριακές τιμές εντός καθορισμένης προθεσμίας. Αυτό το πρόγραμμα, προσβάσιμο στον πληθυσμό, πρέπει να περιέχει κυρίως τις ακόλουθες πληροφορίες: τον τόπο της υπέρβασης, τη φύση και την αξιολόγηση της ρύπανσης, και την προέλευση της ρύπανσης.

139. Τα Κράτη οφείλουν να συντάξουν έναν κατάλογο των ζωνών και των αστικών περιοχών όπου τα επίπεδα της ρύπανσης υπερβαίνουν τα ανώτατα όρια.

140. Σε περίπτωση υπέρβασης των ορίων συναγερμού, τα Κράτη μέλη ενημερώνουν τον πληθυσμό και διαβιβάζουν στην Επιτροπή κάθε πρόσφορη πληροφορία (επίπεδο καταγεγραμμένης ρύπανσης, διάρκεια συναγερμού, κλπ.)

141. Στις περιπτώσεις όπου κάποιες γεωγραφικές ζώνες και αστικές περιοχές έχουν επίπεδα ρύπανσης κατώτερα από τις οριακές τιμές, τα Κράτη μέλη οφείλουν να διατηρήσουν τα επίπεδα αυτά κάτω από τις οριακές τιμές.

142. Η Οδηγία περιλαμβάνει διατάξεις σχετικές με την διαβίβαση των πληροφοριών και τη σύνταξη αναφορών για τα επίπεδα της ρύπανσης και τις βλαπτόμενες ζώνες.

143. Η πρώτη θυγατρική Οδηγία της Οδηγίας 96/62/EK, η Οδηγία 99/30/EK,²⁷ καθορίζει τις οριακές τιμές για το θειούχο ανυδρίδιο ή το διοξείδιο του θείου (SO₂), το οξείδιο του θείου (SO_x) και τα οξείδια του αζώτου (NO_x), τα σωματίδια (PM₁₀) και τον μόλυβδο στον ατμοσφαιρικό αέρα.

144. Η Οδηγία 2001/81/EK καθορίζουν τα ανώτατα όρια των εθνικών εκπομπών για ορισμένους ρύπους – το SO₂, τα NO_x, οι COV και τη NH₃, που είναι υπεύθυνοι για τα φαινόμενα οξικοποίησης, ευτροφισμού και σχηματισμού τροποσφαιρικού όζοντος,

---

²⁷ Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 163 της 29/06/1999, σελ. 0041-0060· προθεσμία ενσωμάτωσης: 19 Ιουλίου 2001.

όποιες κι αν είναι οι πηγές της ρύπανσης. Πρέπει να τεθούν σε εφαρμογή ως το 2010 το αργότερο.

145. Ο παρακάτω πίνακας συνοψίζει τα ανώτατα όρια που καθιερώνονται από την ΕΕ για ορισμένους ρύπους:

	<i>Μακρόχρονη έκθεση</i>	<i>Βραχύχρονη έκθεση</i>	<i>Εθνικά ανώτατα όρια</i>
TSP	150μg/m ³	Ημερήσιο όριο 300 μg/m ³ (δεν επιτρέπεται υπέρβασή του περισσότερες από 18 ημέρες ανά έτος)	M.δ.
PM ₁₀	40μg/m ³	Ημερήσιο όριο 50 μg/m ³ (δεν επιτρέπεται υπέρβαση του περισσότερες από 35 ημέρες ανά έτος)	M.δ.
SO ₂	120μg/m ³	Όριο 350 μg/m ³ ανά ώρα (δεν επιτρέπεται υπέρβασή του περισσότερες από 24 φορές ανά έτος) και 125 μg/m ³ ανά ημέρα (δεν επιτρέπεται υπέρβασή του περισσότερες από 3 φορές ανά έτος)	320 Κιλοτόνοι (Για τις εγκαταστάσεις πριν την 1 ^η Ιουλίου 1987)
NO _x	40μg/m ³	Όριο 200 μg/m ³ ανά ώρα (δεν επιτρέπεται υπέρβασή του περισσότερες από 18 φορές ανά έτος)	70 Κιλοτόνοι (Για εγκαταστάσεις πριν την 1η Ιουλίου 1987)
Αέριο του θειικού	M.δ.	M.δ.	110,2 Μεγατόνοι (να κατακτηθεί το αργότερο ως το 2012)

146. Το ανώτατο όριο μακρόχρονης έκθεσης, εκφρασμένο στον ετήσιο μέσο όρο των καθημερινών συγκεντρώσεων ενός ρύπου, χρησιμεύει στη μέτρηση ενός μέσου επιπέδου έκθεσης των ατόμων, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι περίοδοι βραχύχρονης έκθεσης ούτε οι εποχιακές διακυμάνσεις στη συγκέντρωση των ρύπων. Καθορίζει την ποιότητα του ατμοσφαιρικού αέρα και επιτρέπει την εκτίμηση των σωρευτικών συνεπειών, μακροπρόθεσμα, μιας κακής ποιότητας ατμοσφαιρικού αέρα. Το ανώτατο όριο της βραχύχρονης έκθεσης καθορίζεται υψηλότερα από αυτό της μακρόχρονης, αλλά δε μπορεί να ξεπεραστεί περισσότερο από ένα συγκεκριμένο αριθμό ημερών ή ωρών ανά έτος. Αυτός ο δείκτης μετρά τους κινδύνους που συνδέονται με σύντομα επεισόδια πυκνής συγκέντρωσης ρύπων, που εκτιμάται ότι είναι υπεύθυνα για αυξήσεις της θνησιμότητας και της νοσηρότητας σε βραχυπρόθεσμη βάση. Τα εθνικά ανώτατα όρια, εκφρασμένα σε συνολικό όγκο

(τόνους) ενός ορισμένου ρύπου, δείχνουν την ποσότητα της ρύπανσης που μπορεί να εκπεμφθεί από ορισμένους – ή το σύνολο – των τομέων δραστηριότητας μιας συγκεκριμένης χώρας.

147. Η οριακή τιμή για τα TSP, όπως ορίστηκε από την Οδηγία 80/779/ΕΟΚ για τις οριακές τιμές και τις τιμές-οδηγούς ως προς την ποιότητα της ατμόσφαιρας για τα θειούχα ανυδρίδια και τα αιωρούμενα σωματίδια καταργήθηκε από την ΕΕ, γιατί δεν θεωρείται πλέον ως επαρκώς σαφής δείκτης της ποιότητας του αέρα για την προστασία της υγείας.

148. Η Οδηγία 2001/80/ΕΚ²⁸ σχετικά με τον περιορισμό των εκπομπών ορισμένων ρύπων στην ατμόσφαιρα με προέλευση από μεγάλες εγκαταστάσεις καύσης έχει ως στόχο να μειώσει σταδιακά τις ετήσιες εκπομπές SO₂ και NO_x που προέρχονται από τις υπάρχουσες εγκαταστάσεις και να καθορίσει τις οριακές τιμές εκπομπών για τους ρύπους SO₂, NO_x και τα σωματίδια στις περιπτώσεις των καινούργιων εγκαταστάσεων.

149. Διακριτές διατάξεις προβλέπονται ανάλογα με το αν πρόκειται για ήδη υπάρχουσες εγκαταστάσεις καύσης ή άδειες κατασκευής νέων εγκαταστάσεων καύσης ή άδειες εκμετάλλευσης νέων εγκαταστάσεων. Για τις πρώτες, τα Κράτη οφείλουν να θεσπίσουν, το αργότερο την 1^η Ιουλίου 1990, προγράμματα σταδιακής ελάττωσης των συνολικών ετήσιων εκπομπών και να κοινοποιήσουν στην Επιτροπή, το αργότερο την 27^η Νοεμβρίου 2003, ένα Εθνικό Σχέδιο Μείωσης των Εκπομπών για τις υπάρχουσες εγκαταστάσεις, το οποίο θα θέτει στόχους, και ένα χρονοδιάγραμμα, υποδεικνύοντας τα μέσα που θα χρησιμοποιηθούν και προβλέποντας μηχανισμούς ελέγχου.

150. Η Οδηγία προβλέπει εξαιρέσεις από την υποχρέωση σεβασμού των οριακών τιμών εκπομπών στις περιπτώσεις των εγκαταστάσεων που χρησιμοποιούν συγκεκριμένους τύπους καυσίμου. Τα Κράτη μπορούν να ορίσουν ανώτατα όρια εκπομπών και προθεσμίες εφαρμογής αυστηρότερες από αυτές που προβλέπονται στην Οδηγία. Οφείλουν, σε κάθε περίπτωση, να ελαττώσουν αισθητά τις εκπομπές το αργότερο την 1^η Ιανουαρίου 2008.

---

²⁸ Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 309 της 27.11.2001, σελ. 0001-0021· προθεσμία ενσωμάτωσης: 27 Νοεμβρίου 2002.

Μέτρα που έχουν ληφθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση προκειμένου να ευθυγραμμιστεί με το Πρωτόκολλο του Κιότο²⁹

Συνδυασμένη εφαρμογή των δεσμεύσεων

151. Σύμφωνα με το Πρωτόκολλο του Κιότο, που υπογράφηκε από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα την 29^η Απριλίου 1998, τα 15 κράτη που συνιστούσαν την ΕΕ πριν τη διεύρυνσή της δεσμεύθηκαν να παρέμβουν μεταξύ 2008 και 2012 ώστε να μειώσουν κατά 8% τις εκπομπές αερίων του φαινομένου του θερμοκηπίου σε σχέση με τα επίπεδα του 1990. Αυτός ο συνολικός στόχος κατανεμήθηκε σε επιμέρους στόχους μείωσης ή περιορισμού των εκπομπών στα πλαίσια μιας συμφωνίας κατανομής του βάρους (απόφαση 2002/358/ΕΚ σχετικά με την έγκριση στο όνομα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας του Πρωτοκόλλου του Κιότο στην ΕΣΚΗΑ και τη συναφή εκτέλεση των δεσμεύσεων που απορρέουν από αυτή).

Μηχανισμός εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπών³⁰

152. Στηριζόμενη σε καινοτόμους μηχανισμούς, που προβλέπονται στο Πρωτόκολλο του Κιότο (βλ. παραπάνω, §116), η Οδηγία 2003/87/ΕΚ³¹ καθιερώνει ένα σύστημα εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στην Κοινότητα. Αυτό το σύστημα προβλέπει την αγοραπωλησία δικαιωμάτων εκπομπών μεταξύ των βιομηχανικών επιχειρήσεων και επιτρέπει στις επιχειρήσεις αυτές να κατανέμουν δικαιώματα εκπομπών και να χρησιμοποιούν τα δικαιώματα αυτά για συμμόρφωση με τις υποχρεώσεις τους σε θέματα εκπομπών. Το σύστημα τέθηκε σε ισχύ την 1^η Ιανουαρίου του 2005 στα 25 Κράτη μέλη της ΕΕ.

153. Μολονότι το σύστημα μπορεί να περιλάβει πολυάριθμους τομείς της οικονομίας και όλα τα αέρια του θερμοκηπίου που καλύπτονται από το Πρωτόκολλο του Κιότο, το πεδίο εφαρμογής του είναι περιορισμένο στην φάση της θέσης του σε εφαρμογή και του πειραματικού σταδίου του συστήματος (2005-2007) στις εκπομπές που προέρχονται από τους μεγάλους εκπομπείς του τομέα παραγωγής θέρμανσης και ηλεκτρικής ενέργειας (CO₂).

²⁹ <europa.eu.int/eur-lex>, <europa.eu.int/scadplus>.

³⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Η δράση της ΕΕ για την καταπολέμηση των κλιματικών αλλαγών: Η εμπορία δικαιωμάτων εκπομπών – ένα ανοιχτό σύστημα που προωθεί την οικουμενική καινοτομία*, 2005.

³¹ Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 275 της 25/10/2003, σελ. 0032-0046· προθεσμία ενσωμάτωσης: 31 Δεκεμβρίου 2003.

154. Τα Κράτη μέλη οφείλουν να ετοιμάσουν Εθνικά Σχέδια Κατανομής Δικαιωμάτων Εκπομπών, ΕΣΚΔΕ, σύμφωνα με τους κοινούς κανόνες που θέτει η Οδηγία 2003/87/ΕΚ. Στα πλαίσια της επεξεργασίας των σχεδίων, τα Κράτη οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη τις παρατηρήσεις των πολιτών. Η Επιτροπή αξιολογεί τα ΕΣΚΔΕ βάσει των κανόνων και των κανονισμών της ΕΕ για τη βοήθεια του Κράτους και τον ανταγωνισμό. Η Επιτροπή μπορεί να ζητήσει τροποποίηση, ακόμη και να απορρίψει τα σχέδια. Από τη στιγμή που το Σχέδιο εγκρίνεται, ούτε η συνολική ποσότητα των δικαιωμάτων εκπομπής, ούτε ο αριθμός των παραχωρηθέντων δικαιωμάτων μπορούν να τροποποιηθούν.

155. Τα ΕΣΚΔΕ οφείλουν να περιέχουν ενεργειακά σενάρια (σενάριο αναμενόμενης εξέλιξης): Προβλέψεις για την παραγωγή, αξιολόγηση της εξέλιξης των εκπομπών.

156. Το ΕΣΚΔΕ κατανέμει σε κάθε εγκατάσταση έναν συγκεκριμένο αριθμό δικαιωμάτων εκπομπών, επιτρέποντας την εκπομπή ισοδύναμης ποσότητας CO₂. Το δικαίωμα είναι η μονάδα ανταλλαγής και αντιπροσωπεύει το δικαίωμα εκπομπής ενός τόνου CO₂. Οι επιχειρήσεις που διατηρούν τις εκπομπές τους κάτω από αυτά τα δικαιώματα εκπομπών που τους παραχωρήθηκαν μπορούν να πωλήσουν τα πλεονάζοντα δικαιώματα σε τιμές αγοράς. Αυτές που αντιμετωπίζουν δυσκολίες να παραμείνουν εντός ορίων εκπομπής μπορούν να επιλέξουν να μειώσουν τις εκπομπές τους, για παράδειγμα επενδύοντας σε πιο αποδοτικές τεχνολογίες ή καταφεύγοντας σε μια ενεργειακή πηγή που παράγει λιγότερο άνθρακα. Μπορούν επίσης να αγοράσουν σε τιμές αγοράς τα δικαιώματα που τους λείπουν, ή να συνδυάσουν τις δύο λύσεις.

157. Κατά τη διάρκεια των δύο πρώτων φάσεων, τα δικαιώματα κατανεμήθηκαν στις εγκαταστάσεις χωρίς κόστος, σε ποσοστό τουλάχιστον 95% κατά τη διάρκεια της αρχικής φάσης (2005-2007) και 90% κατά τη διάρκεια της δεύτερης φάσης (2008-2012).

158. Από την 1^η Ιανουαρίου 2005, κάθε εγκατάσταση καλυπτόμενη από το πρόγραμμα αγοράς δικαιωμάτων εκπομπών οφείλει να διαθέτει άδεια, χορηγούμενη από την αρμόδια αρχή, εκπομπής αερίων του θερμοκηπίου.

159. Στην περίπτωση της Ελλάδας, 72% των δικαιωμάτων εκπομπών παραχωρήθηκαν στον τομέα παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, εκ των οποίων το 59% αποκλειστικά στους σταθμούς που τροφοδοτούνται με λιγνίτη.

Γενικές υποχρεώσεις

160. Το ελληνικό Σύνταγμα, όπως τροποποιήθηκε το 2001, περιέχει δύο διατάξεις που αφορούν το περιβάλλον και την προστασία της υγείας:

«Άρθρο 21
(...)

3. Το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και παίρνει ειδικά μέτρα για την προστασία της νεότητας, του γήρατος, της αναπηρίας και για την περίθαλψη των απόρων.

Άρθρο 24

1.. Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός. Για τη διαφύλαξή του το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την προστασία των δασών και των δασικών εκτάσεων. Η σύνταξη δασολογίου συνιστά υποχρέωση του Κράτους. Απαγορεύεται η μεταβολή του προορισμού των δασών και των δασικών εκτάσεων, εκτός αν προέχει για την Εθνική Οικονομία η αγροτική εκμετάλλευση ή άλλη τους χρήση, που την επιβάλλει το δημόσιο συμφέρον.»

161. Ο νόμος 1650/1986 για την προστασία του περιβάλλοντος,³² όπως τροποποιήθηκε με το νόμο 3010/2002,³³ είναι το πρώτο κείμενο γενικής ισχύος που ρύθμιζε τα περιβαλλοντικά ζητήματα στην Ελλάδα. Βάσει του άρθρου 2 του νόμου, το περιβάλλον περιλαμβάνει «το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες». Εξ άλλου, ο νόμος έχει ως σκοπό «τη θέσπιση θεμελιωδών κανόνων και την καθιέρωση κριτηρίων και μηχανισμών για την προστασία του περιβάλλοντος, έτσι ώστε ο άνθρωπος, ως άτομο και ως μέλος του κοινωνικού συνόλου, να ζει σε ένα υψηλής ποιότητας περιβάλλον, μέσα στο οποίο να προστατεύεται η υγεία του και να ευνοείται η ανάπτυξη της προσωπικότητάς του».

³² Φύλλο Εφημερίδας της Κυβέρνησης Α 160 (16/10/1986).

³³ Φύλλο Εφημερίδας της Κυβέρνησης Α 91 (25/04/2002). Αυτό το κείμενο εναρμονίζει το νόμο 1650/1986 με την Οδηγία 97/11/ΕΚ που τροποποιεί την Οδηγία 85/337/ΕΟΚ για την εκτίμηση των επιπτώσεων συγκεκριμένων δημόσιων ή ιδιωτικών σχεδίων στο περιβάλλον και την Οδηγία 96/61/ΕΚ σχετικά με την άμεση πρόληψη της ρύπανσης.

Ρύθμιση σχετικά με την αξιολόγηση της επίπτωσης στο περιβάλλον

162. Η Υπουργική Απόφαση 15393/2332³⁴ ορίζει τις κατηγορίες έργων και δραστηριοτήτων που παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά όσον αφορά την εκτίμηση και αξιολόγηση των επιπτώσεών τους στο περιβάλλον. Κατατάσσονται σε δέκα ευρύτερες κατηγορίες, εκ των οποίων μία αφορά τις «εξορυκτικές και συναφείς δραστηριότητες» (άρθρο 3§1 εδ.5) και μία τις «βιομηχανικές εγκαταστάσεις και εργασίες διαρρύθμισης βιομηχανικών ζωνών», που περιλαμβάνουν τους κεντρικούς σταθμούς παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας που τροφοδοτούνται με στέρεη καύσιμη ύλη (άρθρο 3§1 εδ.9).

163. Το άρθρο 3 της κοινής Υ.Α. 11014/703/Φ104³⁵ καθορίζει τη διαδικασία προκαταρκτικής περιβαλλοντικής εκτίμησης και αξιολόγησης (Π.Π.Ε.Α.). Αυτή η αξιολόγηση πρέπει να περιλαμβάνει πληροφορίες ως προς (α) τη θέση και το μέγεθος του έργου, (β) το είδος, την εφαρμοζόμενη τεχνολογία, τα γενικά τεχνικά χαρακτηριστικά του έργου ή της δραστηριότητας, (γ) τις συνθήκες της περιοχής όπου θα πραγματοποιηθεί το έργο ή η δραστηριότητα, κυρίως ως προς το φυσικό και το πολιτιστικό περιβάλλον, (δ) τη χρήση των φυσικών πόρων, (ε) τη συσσωρευτική δράση με άλλα έργα ή δραστηριότητες, (στ) την παραγωγή αποβλήτων, (ζ) την προκαλούμενη ρύπανση και τις οχλήσεις, (η) την πρόληψη των ατυχημάτων ιδίως από τη χρήση ουσιών ή τεχνολογίας, (θ) συνοπτική καταρχήν περιγραφή των μέτρων που προβλέπονται προκειμένου να αποφευχθούν, να μειωθούν και εφόσον είναι δυνατό, να επανορθωθούν σημαντικές δυσμενείς επιπτώσεις και (ι) συνοπτική περιγραφή των κύριων εναλλακτικών λύσεων που μελετά ο κύριος του έργου ή της δραστηριότητας και υπόδειξη των κύριων λόγων της επιλογής του, λαμβανομένων υπόψη των επιπτώσεών τους στο περιβάλλον.

164. Η ίδια Υ.Α. (άρθρα 4 ως 7) ρυθμίζει εξίσου την έγκριση των περιβαλλοντικών όρων. Η αίτηση έγκρισης των περιβαλλοντικών όρων (Ε.Π.Ο.) συνοδεύεται από μια μελέτη των περιβαλλοντικών επιπτώσεων (Μ.Π.Ε.) [δηλαδή το αποτέλεσμα της θετικής προκαταρκτικής περιβαλλοντικής εκτίμησης και αξιολόγησης (Π.Π.Ε.Α.)]. Η αίτηση έγκρισης πρέπει να κατατίθεται στο ΥΠΕΧΩΔΕ για τις εκμεταλλεύσεις κατηγορίας Α, υπο-κατηγορίας 1 (εξορυκτικές εκμεταλλεύσεις επιφάνειας ≥ 500.000

³⁴ ΦΕΚ Β 1022 (05/08/2002).

³⁵ ΦΕΚ Β 332 (20/03/2003), που εφαρμόζει το άρθρο 4 του νόμου 1650/1986, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 2 του νόμου 3010/2002 και το εναρμονίζει με τις προαναφερθείσες Οδηγίες 97/11/ΕΚ και 96/61/ΕΚ.

m² – περίπου 125 ακρ – και εγκαταστάσεις καύσης ονομαστικής θερμικής ισχύος ≥50 MW) στις οποίες ανήκουν όλα τα λιγνιτωρυχεία της ΔΕΗ και όλοι οι σταθμοί παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας που τροφοδοτούνται με λιγνίτη, με εξαίρεση αυτούς του Liptol-Πτολεμαΐδα.

165. Η κοινή υπουργική απόφαση 3711/2021³⁶ ρυθμίζει τους τρόπους ενημέρωσης και συμμετοχής του κοινού στη διαδικασία έγκρισης των περιβαλλοντικών όρων των έργων και δραστηριοτήτων. Αυτό το κείμενο επιβάλλει στην Νομαρχία να δημοσιεύει στον τοπικό τύπο την Προκαταρκτική Περιβαλλοντική Εκτίμηση και Αξιολόγηση (Π.Π.Ε.Α.) (άρθρο 2) καθώς επίσης και τη Μελέτη των Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (Μ.Π.Ε) (άρθρο 4), ώστε κάθε ενδιαφερόμενος να μπορεί να εκφράσει τους φόβους του «στη βάση πληροφοριών επαρκώς λεπτομερών» εντός 30 ημερών από τη δημοσιοποίηση της μελέτης. Η Νομαρχία ή η αρμόδια υπηρεσία του Υπουργείου Περιβάλλοντος δημοσιοποιεί στη συνέχεια την απόφαση Έγκρισης των Περιβαλλοντικών Όρων (Ε.Π.Ο.) (άρθρο 5).

166. Όσον αφορά τις μεγάλες εγκαταστάσεις καύσης (ονομαστικής θερμικής ισχύος ≥50 MW), η Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων πρέπει εξάλλου να επικαλείται, βάσει της κοινής υπουργικής απόφασης 15393/2332, διατάξεις που προβλέφθηκαν για την καταπολέμηση της ρύπανσης και μεθόδους μέτρησης των εκπομπών ρύπων. Πρέπει επίσης να φέρει πληροφορίες για την επιλογή των «βέλτιστων διαθέσιμων τεχνικών», καθώς και για τα απόβλητα και για την επίδρασή τους στο περιβάλλον. Τέλος, βάσει του άρθρου 16 του παραρτήματος ΙΙ στην κοινή υπουργική απόφαση 11014/703/F104, οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα (CO₂) και οξειδίων του αζώτου (NO_x) πρέπει υποχρεωτικά να λαμβάνονται υπόψη για τον καθορισμό των ανωτάτων ορίων των εκπομπών στην ατμόσφαιρα.

Ρυθμίσεις για τον περιορισμό της ατμοσφαιρικής ρύπανσης

167. Η κοινή υπουργική απόφαση 3277/209³⁷ για την ποιότητα και αξιολόγηση του ατμοσφαιρικού αέρα καθορίζει τα θεμελιώδη κριτήρια μιας αποτελεσματικής στρατηγικής για την προστασία του ατμοσφαιρικού αέρα με σκοπό την πρόληψη ή τον περιορισμό των επιβλαβών επιπτώσεων στην ανθρώπινη υγεία και το

³⁶ ΦΕΚ Β 1391 (29/09/2003). Αυτό το κείμενο ευθυγραμμίζεται με τις προαναφερθείσες Οδηγίες 85/337/ΕΟΚ, 96/61/ΕΚ και την Οδηγία 97/11.

³⁷ ΦΕΚ Β 180 (17/2/2000). Αυτό το κείμενο ευθυγραμμίζεται με την Οδηγία πλαίσιο 96/62/ΕΚ για την ποιότητα του ατμοσφαιρικού αέρα.

περιβάλλον συνολικά. Βάσει αυτής της υπουργικής απόφασης, ο Υπουργός Περιβάλλοντος βαρύνεται με τον καθορισμό των γενικών κατευθύνσεων και το συντονισμό της πολιτικής σε εθνικό επίπεδο. Το παράρτημα στο άρθρο 5 παραθέτει τον κατάλογο των ατμοσφαιρικών ρύπων που πρέπει να ληφθούν υπόψη για την αξιολόγηση και τη διαχείριση της ποιότητας του ατμοσφαιρικού αέρα.

168. Η κοινή υπουργική απόφαση 58751/2370³⁸ καθορίζει τα μέτρα και τις προϋποθέσεις για τον περιορισμό της ατμοσφαιρικής ρύπανσης που προέρχονται από μεγάλες εγκαταστάσεις καύσης. Βάσει του άρθρου 5§5 του κειμένου αυτού, το Υπουργείο Περιβάλλοντος μπορεί να επιτρέψει την υπέρβαση των οριακών τιμών εκπομπών στις εγκαταστάσεις καύσης που τροφοδοτούνται με εγχώριο λιγνίτη. Για να αιτιολογήσει την εξαίρεση αυτή, έχει ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι ο εγχώριος λιγνίτης συνιστά το κύριο καύσιμο για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα και ότι η ίδια η φύση του καυσίμου αυτού ενέχει μεγάλες δυσκολίες, ακόμη και αν χρησιμοποιηθούν οι καλύτερες αντιρρυπαντικές τεχνικές. Το Κράτος υποχρεούται να γνωστοποιεί αυτές τις περιπτώσεις στην ευρωπαϊκή Επιτροπή, προκειμένου να αποτελέσουν αντικείμενο συνεννόησης όσον αφορά τα κατάλληλα μέτρα που πρέπει να ληφθούν.

Ειδική ρύθμιση των εξορυκτικών εκμεταλλεύσεων

169. Το νομικό πλαίσιο που ρυθμίζει με συγκεκριμένο τρόπο τις επιπτώσεις της εξορυκτικής εκμετάλλευσης στο περιβάλλον είναι ο Κανονισμός Μεταλλευτικών και Λατομικών Εργασιών³⁹. Βάσει του άρθρου 85, η εκμετάλλευση των μεταλλείων και των λατομείων πρέπει να σχεδιάζεται με τέτοιο τρόπο ώστε να αποφεύγεται κάθε υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Ο εκμεταλλευτής (στα πλαίσια της παρούσας προσφυγής πρόκειται για τη ΔΕΗ) υποχρεούται να λαμβάνει μέτρα για το σκοπό αυτό, σε συνεργασία με τη διοίκηση. Πρέπει να διεξάγεται τεχνική μελέτη με ιδιαίτερη έμφαση στις περιβαλλοντικές επιπτώσεις, η οποία θα έχει ως αντικείμενο την ανάλυση και περιγραφή του φυσικού και ανθρώπινου περιβάλλοντος, και την πρόταση εναλλακτικών μεθόδων, την αξιολόγηση επιπτώσεων – ιδιαίτερα των πιο αρνητικών – και την υπόδειξη των μέσων για την αντιμετώπισή τους. Το άρθρο 85 απαιτεί εξίσου ειδικά μέτρα προστασίας και αποκατάστασης. Το άρθρο 86

³⁸ ΦΕΚ Β 264 (15/04/1993) εναρμονίζει το εθνικό δίκαιο με την Οδηγία 88/609/ΕΟΚ για τον περιορισμό των εκπομπών στην ατμόσφαιρα ορισμένων ρύπων με προέλευση από μεγάλες εγκαταστάσεις καύσης.

³⁹ Υιοθετήθηκε σύμφωνα με την υπουργική απόφαση ΙΙ-5Η/Φ/17402/1984, ΦΕΚ Β 931 (31/12/1984).

αποσκοπεί στο να εμποδίσει κάθε ρύπανση στα πλαίσια της φόρτωσης, μεταφοράς και αποθήκευσης των προϊόντων, πρώτων υλών και αποβλήτων. Προκειμένου να αποφευχθεί η ρύπανση υπό μορφή σωματιδίων, ειδικά κατάλληλα μέτρα πρέπει να υιοθετούνται προκειμένου να εξασφαλιστεί η ύγρανση και επικάλυψη των υλικών.

170. Η κοινή υπουργική απόφαση 40786/2143⁴⁰ αναγνωρίζει ρητά την ανάγκη μείωσης των εκπομπών στάχτης υπό μορφή λεπτής σκόνης που προέρχεται από τις εγκαταστάσεις καύσης της Κοζάνης και της Φλώρινας με την εφαρμογή μέτρων καταπολέμησης της ρύπανσης.

171. Επιβάλλει για κάθε μονάδα τη λειτουργία αποσκοπιστών που θα επεξεργάζονται τις εκπομπές των σιλό στάχτης, καθώς επίσης και την εγκατάσταση ενός αυτόματου συστήματος ψεκασμού με νερό προκειμένου να διασφαλιστεί μια ομοιόμορφη και αποτελεσματική διαβροχή της τέφρας (άρθρο 1§1). Εξ άλλου, όπου χρειάζεται, για τη μεταφορά της τέφρας με ταινιόδρομους ή άλλο παρόμοιο υπαίθριο μεταφορικό μέσο, πρέπει να προβλέπεται ένα σύστημα ψεκασμού με νερό προκειμένου να διατηρηθεί ένα ορισμένο επίπεδο υγρασίας, πράγμα που θα εμποδίσει την εκπομπή σωματιδίων. Επιπλέον, πρέπει να λαμβάνονται κατάλληλα μέτρα για να καλυφθεί η τέφρα που μεταφέρεται μέσω υπαίθριου δικτύου (άρθρο 1§2). Στις ζώνες όπου αποθηκεύεται η τέφρα, πρέπει να εξασφαλιστεί η απαραίτητη υγρασία και συμπίεση ή να προβλεφθεί (ελλείψει αυτών) σύστημα σβωλοποίησης της τέφρας (άρθρο 1§§3 και 4). Όλες οι υφικάμινοι που επιτρέπουν τις εκπομπές από την καύση του λιγνίτη πρέπει να είναι εξοπλισμένες με αυτοματοποιημένο σύστημα συνεχούς μέτρησης των εκπομπών σωματιδίων (άρθρο 2). Η ΔΕΗ υποχρεούται να υποδεικνύει έναν ειδικό επιφορτισμένο με τη διατήρηση και τη λειτουργία του αντιρρυπαντικού μηχανισμού και, γενικότερα του σεβασμού των περιβαλλοντικών όρων (άρθρο 3). Έχει εξίσου την υποχρέωση να διενεργεί ελέγχους τουλάχιστον μια φορά ανά μήνα για τη μέτρηση της ποσότητας των βαρέων μετάλλων και των τοξικών ουσιών που παράγονται από τη χρησιμοποίηση του λιγνίτη στον ατμοσφαιρικό αέρα (άρθρο 4).

Έλεγχος των κανόνων σε θέματα περιβάλλοντος

172. Ο προεκτεθείς νόμος 1650/1986 επιβάλλει την εγκατάσταση εξειδικευμένου μηχανισμού που να επιτρέπει τον έλεγχο της εφαρμογής της νομοθεσίας σε θέματα

---

⁴⁰ ΦΕΚ Β 341 (06/06/1988).

περιβάλλοντος. Αυτός ο μηχανισμός καθιερώθηκε με τον νόμο 29467/2001⁴¹ που προβλέπει τη δημιουργία μιας Ειδικής Υπηρεσίας Επιθεωρητών Περιβάλλοντος (την Ε.Υ.Ε.Π.) υπό την εποπτεία του Υπουργείου Περιβάλλοντος. Αναθέτει στην Ε.Υ.Ε.Π. κυρίως την εξακρίβωση και παρακολούθηση της εφαρμογής των περιβαλλοντικών όρων που πρέπει να τηρούνται κατά τη διεξαγωγή των δημόσιων έργων, υπό ευρεία έννοια, καθώς επίσης και ιδιωτικών, και τον καθορισμό των προστίμων σε περίπτωση παράβασης της νομοθεσίας σε θέματα περιβάλλοντος.

173. Η επιθεώρηση περιβάλλοντος είναι ειδικά επιφορτισμένη να ελέγχει την εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας και των περιβαλλοντικών όρων στα ορυχεία, τα λατομεία και τις βιομηχανικές εγκαταστάσεις. Έλεγχοι πρέπει να διενεργούνται σε τακτική ή έκτακτη βάση, καθώς και σε περίπτωση καταγγελίας. Το άρθρο 4 του προεδρικού διατάγματος 165/2003⁴² δημιουργεί 78 θέσεις εργασίας για την υπηρεσία αυτή.

174. Βάσει του άρθρου 9§5 του ν. 2947/2001, η επιθεώρηση περιβάλλοντος μπορεί να επιβάλει ποινές εφόσον διαπιστώνει παράβαση των κανόνων των σχετικών με το περιβάλλον. Ανάλογα με τον τύπο της παράβασης, η επιβολή προστίμων εξαρτάται από τις τοπικές αρχές (νομαρχίες) ή τον Υπουργό Περιβάλλοντος.

Η αγορά ηλεκτρικής ενέργειας

175. Η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ) ιδρύθηκε το 1950 για αόριστο χρόνο, και επιφορτίστηκε με την παραγωγή, τη μεταφορά και τη διανομή ηλεκτρικής ενέργειας σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια. Το 1999, ο νόμος 2773/1999 σχετικά με την απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, τη ρύθμιση των ζητημάτων ενεργειακής πολιτικής και άλλες διατάξεις⁴³ οδήγησε στην μετατροπή του καθεστώτος της ΔΕΗ, που μετατράπηκε σε Ανώνυμη Εταιρεία. Αυτή η αλλαγή καθεστώτος ίσχυσε από την 1^η Ιανουαρίου 2001, βάσει του προεδρικού διατάγματος 333/2000. Σύμφωνα με το νόμο 2773/1999, το ελληνικό Κράτος δεν επιτρέπεται να κατέχει λιγότερο από το 51% των μετοχών με δικαίωμα ψήφου στη ΔΕΗ, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που εκδίδονται μετά από κάθε ενδεχόμενη αύξηση κεφαλαίου.

---

⁴¹ ΦΕΚ Α 228 (09/10/2001).

⁴² ΦΕΚ Α 137 (05/06/2003).

⁴³ ΦΕΚ Α 286.

176. Ο νόμος 2773/1999 ενσωμάτωσε τις διατάξεις της Οδηγίας 96/62/EK αναφορικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας.⁴⁴

177. Ο νόμος 2773/1999 απελευθέρωσε την ελληνική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας. Από τις 19 Φεβρουαρίου 2001, με την εξαίρεση των μη συνδεδεμένων νησιών, οι χρήστες που καταναλώνουν περισσότερα από 100 GWh ανά έτος και ανά σταθμό τροφοδοσίας (δικαιούχοι καταναλωτές) είναι επιπλέον υποχρεωμένοι να υπογράφουν ιδιωτικά συμφωνητικά παροχής με τις εταιρείες διανομής ενέργειας. Την 1^η Ιουλίου 2007, όλοι οι χρήστες θα θεωρούνται ως δικαιούχοι καταναλωτές εκτός από αυτούς στα πολύ μικρά απομονωμένα νησιά όπου η ηλεκτρική ενέργεια θα διανέμεται αποκλειστικά από τη ΔΕΗ.

178. Η ΔΕΗ είναι ο μεγαλύτερος παραγωγός ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα. Είναι ο μοναδικός κύριος των εγκαταστάσεων που χρησιμοποιούνται για τη μεταφορά της ηλεκτρικής ενέργειας και ο μόνος που μπορεί να εξασφαλίσει τη διανομή της στην επικράτεια, με περίπου 7,1 εκατομμύρια χρήστες στις 31 Δεκεμβρίου 2005. Υποβάλλεται επομένως σε υποχρεώσεις δημόσιας υπηρεσίας.⁴⁵

Αναφορικά με τις συνθήκες πρόσληψης και εργασίας στα λιγνιτωρυχεία

Γενικές υποχρεώσεις

179. Ο νόμος 1568/1985⁴⁶ για την υγιεινή και την ασφάλεια στην εργασία είναι το πρώτο γενικού χαρακτήρα νομοθέτημα που ρυθμίζει ζητήματα υγιεινής και ασφάλειας στην εργασία και καθορίζει, σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, την αρμοδιότητα των αρχών σε θέματα βελτίωσης των συνθηκών εργασίας. Το άρθρο 4 υποχρεώνει τις επιχειρήσεις με περισσότερους από 50 μισθωτούς να απασχολούν τεχνικούς ασφαλείας και γιατρούς εργασίας. Το άρθρο 2 προβλέπει το δικαίωμα των μισθωτών να οργανώνουν συμβούλια ή επιτροπές υγιεινής και ασφάλειας. Τα άρθρα 17 με 21 εξαγγέλλουν τις θεμελιώδεις αρχές σχετικά με την ασφάλεια γενικά, και ειδικότερα την ασφάλεια στους χώρους εργασίας, ενώ τα άρθρα 24 με 28 περιέχουν διατάξεις για την προστασία από παράγοντες φυσικούς, βιολογικούς ή χημικούς. Τα

⁴⁴ Επίσημη Εφημερίδα L 027, 30/01/97, σελ. 0020 με 0029· προθεσμία ενσωμάτωσης: 19 Φεβρουαρίου 1999.

⁴⁵ Ετήσια Έκθεση της ΔΕΗ Α.Ε. για την περίοδο 1.1.2001 – 31.12.2002, Ετήσια Έκθεση της ΔΕΗ Α.Ε. για το 2005.

⁴⁶ ΦΕΚ Α 177 (10/10/1985).

άρθρα 33 με 35, όπως τροποποιήθηκαν, προβλέπουν την επιβολή προστίμων σε περιπτώσεις παράβασης των νομικών διατάξεων.

180. Πριν από τη θέση σε ισχύ του προεδρικού διατάγματος 17/1996 (βλ. παρακάτω), μόνο το πρώτο μέρος του προηγούμενου νόμου – αυτό που αφορούσε του γιατρούς εργασίας, τους τεχνικούς ασφάλειας και τις επιτροπές εργαζομένων – εφαρμοζόταν στις εξορυκτικές δραστηριότητες.

181. Το προεδρικό διάταγμα 17/1996 σχετικά με τη λήψη μέτρων για τη βελτίωση της υγείας και της ασφάλειας των εργαζομένων στο χώρο εργασίας και το διάταγμα 159/1999 για τα μέτρα βελτίωσης της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων κατά τη διάρκεια της παροχής εργασίας τους⁴⁷ ενσωματώνουν τις Οδηγίες 89/391/ΕΟΚ και 91/383/ΕΚ. Εξαγγέλλουν υποχρεώσεις των εργοδοτών, τόσο γενικού χαρακτήρα (πρόληψη, ενημέρωση για τους κινδύνους που συνδέονται με το επάγγελμα, εφαρμογή όλων των μέτρων για την προστασία της ασφάλειας και της υγείας) όσο και ειδικά (γραπτή αξιολόγηση των επαγγελματικών κινδύνων, ειδικό μητρώο και κατάλογος των επαγγελματικών ατυχημάτων, κλπ). Το άρθρο 4§1 του π.δ. 17/1996 επιβάλλει σε κάθε επιχείρηση, ανεξάρτητα από τον αριθμό των εργαζομένων, να απασχολεί στο προσωπικό της έναν τεχνικό ασφαλείας καθώς επίσης και, εάν αριθμεί περισσότερους των 50 εργαζομένους, έναν ιατρό εργασίας. Ο εργοδότης μπορεί να αποφασίσει σύμφωνα με την §4, να αναθέσει τις αρμοδιότητες του τεχνικού ή του ιατρού εργασίας σε έναν εργαζόμενο, με την επιφύλαξη του ελάχιστου προβλεπόμενου χρόνου απασχόλησης (§7) – ο εν λόγω εργαζόμενος πρέπει να διαθέτει αρκετό χρόνο για να διεκπεραιώνει σχολαστικά όλα τα καθήκοντά του.

182. Το άρθρο 7 του π.δ. 17/1996 προβλέπει διάφορες γενικές υποχρεώσεις για τον εργοδότη: Πρόληψη των επαγγελματικών κινδύνων, τακτική ενημέρωση των εργαζομένων για τα ζητήματα που τους αφορούν, δημιουργία μιας κατάλληλης υποδομής υγείας και ασφάλειας και διάθεση των αναγκαίων μέσων για τους σκοπούς αυτούς. Μεταξύ των γενικών αρχών που πρέπει να εφαρμόζονται ξεχωρίζουν ιδίως η υποχρέωση αποφυγής κινδύνων (πρόληψη, αξιολόγηση και απομάκρυνση), ο σχεδιασμός της οργάνωσης της εργασίας με άξονα αναφοράς τον άνθρωπο, και η αξιοποίηση της τεχνολογικής προόδου. Εξ άλλου, εφόσον πολλοί εργοδότες μοιράζονται τους χώρους εργασίας, οφείλουν να συνεργάζονται στους τομείς της

---

⁴⁷ ΦΕΚ Α 11 (18/01/1996), όπως τροποποιήθηκε με το προεδρικό διάταγμα 159/1999, ΦΕΚ Α 157 (03/08/1999).

υγείας και της ασφάλειας. Οφείλουν εξίσου να συντονίσουν τα ληφθέντα μέτρα και να ανταλλάσσουν πληροφορίες για τους ενδεχόμενους κινδύνους (§9).

183. Κάθε εργοδότης οφείλει να διαθέτει μια γραπτή εκτίμηση των επαγγελματικών κινδύνων που θα περιέχει, σύμφωνα με το άρθρο 3 του διατάγματος 159/1999, λεπτομερείς πληροφορίες για τα χαρακτηριστικά των κινδύνων, τα αντίστοιχα μέτρα πρόληψης και τους κινδύνους που θα μπορούσαν να προκύψουν (έκθεση σε υγειονομικούς κινδύνους φυσικής, βιολογικής ή χημικής προέλευσης). Προκειμένου να προχωρήσουν σε μια γραπτή εκτίμηση πλήρη, ανταποκρινόμενη στην πραγματικότητα, ο ιατρός εργασίας και ο τεχνικός ασφάλειας οφείλουν να καθορίσουν τους επαγγελματικούς κινδύνους με κριτήρια ποσοτικά και ποιοτικά, και να λάβουν υπόψη επίσης τα αποτελέσματα των περιοδικών ελέγχων υγείας.

184. Το άρθρο 10 προβλέπει τη γνωμοδότηση και τη συμμετοχή των εργαζομένων στον καθορισμό της πολιτικής υγείας και ασφάλειας. Το άρθρο 11 προβλέπει ότι οι εργαζόμενοι οφείλουν εξίσου να ενημερώνονται για τη σχετική νομοθεσία, τους ενδεχόμενους κινδύνους και τα λαμβανόμενα μέτρα ως προς τα ζητήματα αυτά.

185. Το Προεδρικό Διάταγμα 294/88 σχετικά με την ελάχιστη διάρκεια παρουσίας των τεχνικών ασφαλείας και των ιατρών εργασίας ανάλογα με τον αριθμό των εργαζομένων και την επικινδυνότητα των διενεργούμενων εργασιών στην εν λόγω επιχείρηση, που εκδόθηκε προς εκτέλεση του νόμου 1568/1985, κατατάσσει τις επιχειρήσεις σε τρεις κατηγορίες σύμφωνα με το επίπεδο του κινδύνου (Α= δραστηριότητα που ενέχει πολλούς κινδύνους, Β= δραστηριότητα που ενέχει μέτριους κινδύνους και Γ= δραστηριότητα γραφείου). Σε κάθε κατηγορία αποδίδεται μια ετήσια διάρκεια παρουσίας των τεχνικών ασφαλείας και των γιατρών εργασίας, ανάλογα με τον αριθμό των εργαζομένων.

Ειδική ρύθμιση των εξορυκτικών εκμεταλλεύσεων

186. Ο Κανονισμός Μεταλλευτικών και Λατομικών Εργασιών ρυθμίζει την κατανομή ευθυνών και άλλα, πιο ειδικά ζητήματα, αναφορικά με τα μέτρα ασφάλειας. Έτσι, σε περιπτώσεις όπου καλούνται περισσότεροι υπεργολάβοι για το ίδιο έργο, ο εργοδότης επιφορτίζεται με την υγεία και την ασφάλεια των εργαζομένων του, ενώ ο υπεργολάβος είναι υπεύθυνος για το συντονισμό και τον προγραμματισμό των εργασιών (άρθρο 4§1, εδ. στ). Σύμφωνα με το άρθρο 4§2 του κανονισμού, ο εργοδότης – είτε πρόκειται για τον ανάδοχο είτε για αυτό που εκμεταλλεύεται την

επιχείρηση – οφείλει να τηρεί τα απαιτούμενα μέτρα υγιεινής και ασφάλειας για τους εργαζόμενούς του, να σέβεται τα προτεινόμενα από τον επικεφαλής της ομάδας ή τον υπεύθυνο ιατρό εργασίας μέτρα προστασίας σχετικά με την εργασία, τους εργαζόμενους, τη «γεινίαση» (τους κατοίκους) των γύρω περιοχών και το περιβάλλον, και να υπογράφει, εάν είναι υπεργολάβος του συνόλου ή μέρους των έργων, σχετική σύμβαση σύμφωνα με το εδάφιο στ (βλ. παραπάνω) για την κατανομή των αντίστοιχων ευθυνών.

187. Τα άρθρα 7 έως 13 του κεφαλαίου II του Κανονισμού Μεταλλευτικών και Λατομικών Εργασιών προβλέπουν ατομικά μέτρα ασφάλειας, απασχόληση ιατρών εργασίας, υγειονομική επίβλεψη και εκπαίδευση των εργαζομένων σε θέματα υγείας και ασφάλειας. Το Κεφάλαιο IV αναφέρεται σε γενικά και ειδικά μέτρα ασφαλείας. Έτσι, το άρθρο 22 προβλέπει ότι οι εργαζόμενοι πρέπει να προστατεύονται από τις αιωρούμενες σκόνες, τα αέρια, τους ατμούς και τους καπνούς. Το άρθρο 82 υπαγορεύει τα γενικά μέτρα ασφάλειας σχετικά με την επιφάνεια του εδάφους, ιδιαίτερα για τις κατολισθήσεις του εδάφους ή τις ρωγμές. Το άρθρο 83 επιβάλλει ειδικές υποχρεώσεις για τους χώρους απόθεσης υλικών, οι οποίοι πρέπει να αποτελούν αντικείμενο ειδικής μνείας στην τεχνική μελέτη που απαιτείται για κάθε μεταλλευτική δραστηριότητα (άρθρο 4). Βάσει των άρθρων 92 με 96, τα εργατικά ατυχήματα πρέπει να κοινοποιούνται στις αρχές και την επιθεώρηση των ορυχείων. Το άρθρο 96 προσδιορίζει ότι πρέπει να υποβάλλεται στην αρμόδια Επιθεώρηση Μεταλλείων κάθε τρεις μήνες ένας πίνακας των ατυχημάτων-δυστυχημάτων που έγιναν στη διάρκεια του τριμήνου, ούτως ώστε η Κεντρική Υπηρεσία του Υπουργείου Ανάπτυξης να είναι σε θέση να συλλέξει δεδομένα για τη συχνότητα, τη βαρύτητα και την προέλευση των ατυχημάτων.

188. Η Υπουργική Απόφαση 14080/732/96 αφορά ειδικότερα τις ελάχιστες προδιαγραφές σε θέματα ασφάλειας και υγείας των εργαζομένων στις υπαίθριες ή υπόγειες εξορυκτικές βιομηχανίες. Ο εργοδότης βαρύνεται, μεταξύ άλλων γενικών υποχρεώσεων, για την ασφάλεια των εργαζομένων, με την προετοιμασία και τη συνεχή ενημέρωση του πίνακα υγείας και ασφάλειας (άρθρο 3), τη λήψη κάθε πρόσφορου μέτρου για την πρόληψη κινδύνων, συμπεριλαμβανομένων και των οφειλόμενων στην ατμοσφαιρική ρύπανση κινδύνων για την υγεία (άρθρο 4) και στους χώρους εναπόθεσης αποβλήτων (Μέρος Α, §15, Παράρτημα), κλπ. Εξ άλλου, ο εργοδότης οφείλει, σύμφωνα με το άρθρο 8, να φροντίζει ώστε κάθε εργαζόμενος να παρακολουθείται ιατρικά κατά την πρόσληψη αλλά και σε τακτά διαστήματα στη συνέχεια.

Έλεγχοι των κανόνων υγείας και ασφάλειας

189. Το Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας (Σ.ΕΠ.Ε.) που υπόκειται στο Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων ιδρύθηκε το 1999 με το άρθρο 6 του νόμου 2639/1998 για τη ρύθμιση των εργασιακών σχέσεων και τη σύσταση μιας υπηρεσίας επιθεώρησης εργασίας⁴⁸. Το Προεδρικό Διάταγμα 136/1999 για την οργάνωση των υπηρεσιών του Σ.ΕΠ.Ε.⁴⁹ το διαρθρώνει γεωγραφικά σε κεντρικό και περιφερειακό επίπεδο. Η υπηρεσία αυτή υποδιαιρείται σε δύο κλάδους: ο ένας αφορά την κοινωνική ασφάλιση και γενικά ζητήματα εργασίας, ο άλλος έχει αρμοδιότητα για ζητήματα υγείας και ασφάλειας. Μπορεί να διεξάγει έρευνες, ελέγχους και να εγείρει αγωγές εναντίον κάθε προσώπου που παραβιάζει την εργατική νομοθεσία. Έχει επίσης συμβουλευτική αρμοδιότητα τόσο με τους εργαζόμενους όσο και με τους εργοδότες. Τέλος, η υπηρεσία οφείλει να κοινοποιεί στον Υπουργό κάθε πρόβλημα συνδεδεμένο με την εφαρμογή των διατάξεων της εργατικής νομοθεσίας, ή και κάθε ζήτημα που δε ρυθμίζεται από αυτήν.

190. Η επιθεώρηση των ορυχείων και των λατομείων δεν περιλαμβάνεται στην αρμοδιότητα του Σ.ΕΠ.Ε. αλλά σε μια άλλη διακριτή υπηρεσία: την Επιθεώρηση Μεταλλείων, που αποτελείται από μηχανικούς. Αυτή η υπηρεσία είναι αρμόδια για την παρακολούθηση της εφαρμογής του Κανονισμού Μεταλλευτικών και Λατομικών Εργασιών. Οι επιθεωρητές νομιμοποιούνται να ελέγχουν κάθε τι που αφορά τη δραστηριότητα της επιχείρησης λαμβάνοντας υπόψη τη γνωμοδότηση των εργαζομένων και των συνδικάτων. Τα μέτρα που επιβάλλονται από τους επιθεωρητές κοινοποιούνται στον εκμεταλλευτή προκειμένου να ενημερώσει τους συμβαλλόμενους και να προβεί σε διαβουλεύσεις με αυτούς σε θέματα υγείας και ασφάλειας.

ΣΚΕΠΤΙΚΟ

Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

191. Στο στάδιο εξέτασης του παραδεκτού της προσφυγής, η Κυβέρνηση είχε εγείρει ενστάσεις ως προς την ευθύνη του Κράτους για τις καταγγελλόμενες παραβάσεις και την αρμοδιότητα *ratione temporis* της Επιτροπής. Η Επιτροπή υπέδειξε ότι τα

⁴⁸ ΦΕΚ Α 205 (02/09/1998).

⁴⁹ ΦΕΚ Α 134 (30/06/1999).

ζητήματα αυτά θα εξετάζονταν, αν κρινόταν απαραίτητο, στο πλαίσιο εξέτασης του βάσιμου της προσφυγής (απόφαση επί του παραδεκτού, 10 Οκτωβρίου 2005, §§14 και 15).

192. Ως προς το πρώτο ζήτημα (καταλογισμός των καταγγελλόμενων παραβάσεων στο εναγόμενο Κράτος), η Επιτροπή σημειώνει ότι η ΔΕΗ, η οποία έως τη μερική της ιδιωτικοποίηση το 2001 λογοδοτούσε αποκλειστικά στο ελληνικό κράτος, λειτουργεί, από το 2001 υπό καθεστώς ιδιωτικού δικαίου. Το ελληνικό κράτος όμως υπέχει, ως συμβαλλόμενο μέρος του Χάρτη, την υποχρέωση να εποπτεύει την τήρηση από τους οικονομικούς φορείς των δεσμεύσεων που επιβάλλει ο Χάρτης, ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς λειτουργίας των οικονομικών φορέων των οποίων η συμπεριφορά τίθεται υπό εξέταση. Οι εργασίες της ΔΕΗ υπόκεινται, κατά τα λοιπά, στη γενική περιβαλλοντική νομοθεσία και το ελληνικό κράτος είναι, βάσει του νόμου 2773/1999 για την απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα, υποχρεωμένο να ασκεί έλεγχο των εργασιών της ΔΕΗ. Τέλος, το ελληνικό κράτος εξακολουθεί να κατέχει την πλειοψηφία των μετοχών της ΔΕΗ (51,12% το 2005).

193. Ως προς το δεύτερο ζήτημα (αρμοδιότητα *ratione temporis*), η Επιτροπή σημειώνει ότι πολλές καταγγελίες βασίζονται στην μακρόχρονη έκθεση, εν μέρει πρότερη του 1998, σε ατμοσφαιρικούς ρύπους, των οποίων οι επιδράσεις είτε εξακολουθούν γίνονται αισθητές ήδη από τις αρχές της εκμετάλλευσης του λιγνίτη στις εν λόγω περιοχές, είτε δεν μπορούν να γίνουν αισθητές παρά μόνον πολλά χρόνια μετά την έκθεση. Η Επιτροπή θεωρεί ότι υπό αυτό το πρίσμα, η παρούσα προσφυγή θέτει κυρίως το ζήτημα της εφαρμογής της διάκρισης μεταξύ των ολοκληρωμένων αδικημάτων και των συνεχιζόμενων αδικημάτων, ειδικά στην περίπτωση της υποχρέωσης πρόληψης που επιβάλλει στο κράτος να λαμβάνει όλα τα εύλογα ή αναγκαία μέτρα για την αποφυγή ενός δεδομένου γεγονότος. Η Επιτροπή σημειώνει σχετικά με το θέμα αυτό ότι το άρθρο 14 του σχεδίου άρθρων για την ευθύνη του κράτους για γεγονότα διεθνώς παράνομα, που συντάχθηκε από την Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου,⁵⁰ αφορά την παράταση στο διηνεκές της παραβίασης διεθνούς υποχρέωσης και προβλέπει ότι «η παραβίαση διεθνούς υποχρέωσης η οποία απαιτεί από το Κράτος να προλαμβάνει ένα δεδομένο γεγονός υφίσταται τη στιγμή που το γεγονός αυτό λαμβάνει χώρα και εκτείνεται σε όλη την περίοδο κατά τη διάρκεια της οποίας το γεγονός συνεχίζεται και παραμένει ασύμβατο με την υποχρέωση αυτή» (§ 3), πράγμα για το οποίο παρέχει ακριβώς μια συνεπή

⁵⁰ Επίσημα Πρακτικά της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, 56^η συνεδρίαση, συμπλήρωμα αριθ. 10 (A/56/10).

νομική ερμηνεία των εθνικών και διεθνών δικαιοδοσιών. Εν προκειμένω, η Επιτροπή θεωρεί ότι η υποχρέωση πρόληψης των βλαβών που σχετίζονται με την ατμοσφαιρική ρύπανση παραβιάζεται ενόσω η ρύπανση συνεχίζεται και μάλιστα χειροτερεύει σταδιακά, στο μέτρο κατά το οποίο δε λαμβάνονται επαρκή μέτρα για τον τερματισμό της. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή κρίνει ότι είναι αρμόδια *ratione temporis* να εξετάσει στο σύνολό τους τις πράξεις και παραλείψεις που καταγγέλλει η παρούσα προσφυγή.

Σχετικά με την προβαλλόμενη παράβαση του άρθρου 11

194. Η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι ο Χάρτης είναι ένα ζωντανό διεθνές κείμενο που έχει ως αντικείμενο την προστασία πραγματικών και όχι θεωρητικών δικαιωμάτων (Διεθνής Επιτροπή Νομικών κατά Πορτογαλίας, προσφυγή αριθ. 1/1998, απόφαση για τη νομική βάση της 9^{ης} Σεπτεμβρίου 1999, §32). Η Επιτροπή ερμηνεύει επομένως τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που περιέχονται στο Χάρτη υπό το φως των σύγχρονων συνθηκών.

195. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή στηρίζεται στον αυξανόμενο δεσμό, που καθιερώνεται σήμερα από τα Συμβαλλόμενα Κράτη στο Χάρτη και από τους υπόλοιπους διεθνείς οργανισμούς (βλ. παρακάτω), ανάμεσα στην προστασία της υγείας και την εγγύηση ενός υγιούς περιβάλλοντος για να ερμηνεύσει το άρθρο 11 του Χάρτη (δικαίωμα στην προστασία της υγείας) ως εγγυόμενο το δικαίωμα σε ένα υγιές περιβάλλον.

196. Η Επιτροπή δράττεται της ευκαιρίας της παρούσας προσφυγής για να αποσαφηνίσει την ερμηνεία της για το δικαίωμα σε υγιές περιβάλλον. Για τον σκοπό αυτό λαμβάνει υπόψη τις αρχές που αντλούνται από τη νομολογία άλλων οργάνων ελέγχου των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε περιφερειακό επίπεδο – το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου,⁵¹ το Κεντροαμερικανικό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου⁵² και την αφρικανική Επιτροπή των Δικαιωμάτων του

---

⁵¹ Βλ. *Εγχειρίδιο για τα δικαιώματα του ανθρώπου και το περιβάλλον*, Αρχές που αντλούνται από τη νομολογία του ΕΔΔΑ και συντάχθηκαν από την Διευθύνουσα Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΔΕΔΑ), εκδόσεις Συμβουλίου της Ευρώπης, Στρασβούργο 2006, 90 σελ.

⁵² Βλ. Inter-Am. C.H.R., report on the situation of Human Rights in Ecuador, OEA/Ser.L/V/II.96, doc. 10rev.1 (1997).

Ανθρώπου και των Λαών⁵³ – και στο διεθνές επίπεδο – την Επιτροπή Οικονομικών, Κοινωνικών και Πολιτιστικών δικαιωμάτων.⁵⁴ Έχοντας γνώση της σημασίας και της ακρίβειας του συνόλου νομοθετημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ρυθμίζουν τα ζητήματα που εγείρει η προσφυγή, έχει επίσης λάβει υπόψη αρκετές αποφάσεις του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

197. Η Επιτροπή διαπιστώνει ότι η Ελλάδα χρησιμοποιεί εδώ και 40 έτη τα φυσικά αποθέματα λιγνίτη ως βασικό καύσιμο για την παραγωγή ενέργειας. Τα πιο σημαντικά αποθέματα λιγνίτη βρίσκονται στην περιοχή της Κοζάνης-Πτολεμαΐδας (κοιλάδα της Εορδαίας, νομαρχία Κοζάνης και Φλώρινας) στη Δυτική Μακεδονία και στην περιοχή της Μεγαλόπολης (νομαρχία Αρκαδίας) στην Πελοπόννησο. Το σύνολο σχεδόν του εξορυσσόμενου λιγνίτη χρησιμοποιείται για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας στους ατμοηλεκτρικούς σταθμούς. Η Ελλάδα είναι η δεύτερη λιγνιτοπαραγωγός χώρα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η πέμπτη στον κόσμο. Παρά τις προόδους που σημειώθηκαν στη διαφοροποίηση των πηγών ενεργειακού εφοδιασμού, είναι πιθανόν ότι ο λιγνίτης θα συνεχίσει, στο εγγύς μέλλον, να αποτελεί την κύρια πηγή ενέργειας στην Ελλάδα.

198. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η καταφυγή στο λιγνίτη και η εξακολούθηση εκμετάλλευσης του ορυκτού αυτού καυσίμου δικαιολογείται από το δημόσιο συμφέρον: η διατήρηση της ενεργειακής ανεξαρτησίας της χώρας, η πρόσβαση ολόκληρου του πληθυσμού στην ηλεκτρική ενέργεια σε λογικό κόστος, η οικονομική και βιομηχανική ανάπτυξη της Ελλάδας σε επίπεδα συγκρίσιμα με αυτά των άλλων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Επιτροπή θεωρεί ότι, χωρίς αμφιβολία, πρόκειται για θεμιτούς σκοπούς υπό την έννοια του Χάρτη.

199. Ωστόσο, δεν παύει να παραμένει γεγονός ότι η χρήση λιγνίτη για την παραγωγή ενέργειας αποτελεί πηγή μόλυνσης για το περιβάλλον, κάτι που η Κυβέρνηση δεν αντικρούει. Η Κυβέρνηση δεν αμφισβητεί στην πραγματικότητα ότι οι ανθρωπογενείς εκπομπές σωματιδίων, διοξειδίου του θείου (SO₂) και οξειδίων του αζώτου (NO_x) προέρχονται εν μέρει απευθείας από την καύση του λιγνίτη, ούτε άλλωστε ότι η καύση λιγνίτη είναι μια σημαντική πηγή εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα (CO₂) και

⁵³ Βλ. *Social and economic Rights Action Center, Center for Economic and Social Rights c. Nigeria*, Αφρικανική Επιτροπή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών, Ανακοίνωση 155/96, 30ή τακτική σύνοδος, Βαηζού, Γκάμπια, 13 Οκτωβρίου 2001.

⁵⁴ Επιτροπή οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων, Γενική Παρατήρηση 14 (2000), *Το δικαίωμα στην καλύτερη κατάσταση υγείας που μπορεί να επιτευχθεί (άρθρο 12 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα)*, E/C.12/2/2000/4, 11 Αυγούστου 2000.

ότι, κατά συνέπεια, ακόμη και αν συνυπολογιστεί η επίδραση άλλων παραγόντων, όπως είναι οι μετεωρολογικές και τοπογραφικές συνθήκες στην Ελλάδα και σε άλλες μεσογειακές χώρες, η συμβολή των εγκαταστάσεων καύσης της ΔΕΗ στις εκπομπές αυτών των ρύπων είναι σημαντική.

200. Η Επιτροπή διαπιστώνει ακόμη, υπό το φως των πρόσφατων εργασιών του Π.Ο.Υ.⁵⁵, ότι προκύπτει από επιστημονικά δεδομένα ότι οι βλαβερές επιπτώσεις των σωματιδίων, του SO₂ και των NO_x στην ανθρώπινη υγεία και ζωή είναι αποδεδειγμένες και πασίγνωστες. Εκτιμά εξίσου ότι τα συμπεράσματα των μελετών που διεξήχθησαν για τις επιπτώσεις της ρύπανσης από την εκμετάλλευση του λιγνίτη και τη χρησιμοποίησή του στους ηλεκτροπαραγωγικούς σταθμούς στην υγεία των πληθυσμών που διαμένουν κοντά στις εκμεταλλεύσεις αυτές είναι σαφή και συγκλίνοντα, κυρίως στο σημείο όπου διαπιστώνουν την εμφάνιση σε μεγαλύτερα ποσοστά στους πληθυσμούς αυτούς ασθενειών της αναπνευστικής οδού όπως είναι οι χρόνιες ρινίτιδες και βρογχίτιδες, ακόμη και οι καρδιαγγειακές παθήσεις ή ο καρκίνος.

201. Ακόμη, η Επιτροπή σημειώνει ότι τα πιο ολοκληρωμένα δεδομένα για τις εκπομπές σωματιδίων, SO₂ και NO_x στις περιοχές εκμετάλλευσης του λιγνίτη είναι αυτά που προκύπτουν από τις μελέτες πολλών ανεξάρτητων ερευνητών. Εάν και η ερμηνεία που δίνεται από το ΙΜΔΑ για πολλά από τα δεδομένα αυτά απορρίπτεται από την Κυβέρνηση, αυτή δεν αμφισβητεί το γεγονός ότι στο Κλείτος, την Κοζάνη καθώς και τον Άγιο Δημήτριο, οι οριακές τιμές των εκπομπών σωματιδίων έχουν υπερβεί σε πολλές περιπτώσεις και για πολλά έτη τα ανώτατα όρια που έχουν καθοριστεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το εσωτερικό δίκαιο. Τα στοιχεία που κατέθεσε η Κυβέρνηση δεν επιτρέπουν, από μόνα τους, να έχει κανείς μια πλήρη εικόνα της κατάστασης, γιατί δεν καλύπτουν κάποια έτη, αναφέρονται κατά κύριο λόγο στις μέσες ετήσιες τιμές και δεν παρέχουν ενδείξεις για τις εξάρσεις της ρύπανσης. Η Επιτροπή δεν μπορεί επομένως να αποκλείσει ότι, σε συγκεκριμένους τόπους και χρονικές περιόδους, η περιβαλλοντική κατάσταση ήταν ενδεχομένως χειρότερη απ' ό,τι επιτρέπουν τα διαθέσιμα στοιχεία να φανεί.

---

⁵⁵ Οδηγίες που αφορούν την ποιότητα του αέρα για την προστασία της δημόσιας υγείας: δεύτερη έκδοση, Ιούνιος 2005 και παγκόσμια ενημέρωση, βοηθητικό υπόμνημα αριθ. 313, Οκτώβριος 2006. Οδηγίες διαθέσιμες στο δικτυακό τόπο του Π.Ο.Υ. (περιφερειακό γραφείο της Ευρώπης): <www.euro.who.int>.

202. Η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι βάσει του άρθρου 11 του Χάρτη, κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να επωφελείται όλων των μέτρων που του επιτρέπουν να χαίρει της καλύτερης κατάστασης υγείας που μπορεί να επιτύχει. Η Επιτροπή αντιλαμβάνεται την προφανή συμπληρωματικότητα ανάμεσα στο άρθρο 11 του Χάρτη και το άρθρο 2 (δικαίωμα στη ζωή) της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου όπως ερμηνεύεται από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (γενική εισαγωγή στα Συμπεράσματα XVII-2 και 2005, ερμηνευτική παρατήρηση του άρθρου 11, §5). Τα αναφερόμενα στο άρθρο 11 μέτρα είναι κυρίως αυτά που, βάσει της επιστημονικής γνώσης τη δεδομένη χρονική στιγμή, αποσκοπούν στην απομάκρυνση των «αιτίων μιας ελαττωματικής υγείας» τα οποία είναι αποτέλεσμα πληγμάτων στο περιβάλλον, όπως η ρύπανση (αυτός ο σύνδεσμος καθιερώθηκε στα Συμπεράσματα XV-2, Πολωνία, άρθρο 11 παρ. 1, σελ. 480-483).

203. Εν όψει των παραπάνω, οι εθνικές αρχές δε μπορούν να παραλείπουν, δίχως να παραβαίνουν τις υποχρεώσεις τους:

- να επεξεργάζονται και να ανανεώνουν τακτικά ένα επαρκώς ανεπτυγμένο νομοθετικό και κανονιστικό πλαίσιο για θέματα περιβάλλοντος (Συμπεράσματα XV-2, Προσθήκες, Δημοκρατία της Σλοβακίας, σελ. 210-214).
- να καθιερώνουν ειδικές διατάξεις (επάνδρωση με κατάλληλο εξοπλισμό, καθορισμός οριακών τιμών εκπομπών, μέτρηση της ποιότητας του αέρα, κλπ) τόσο προκειμένου να προληφθεί η ατμοσφαιρική ρύπανση σε τοπικό επίπεδο όσο και για να συνεισφέρουν στη μείωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης σε παγκόσμια κλίμακα.
- να εξασφαλίζουν την αποτελεσματική εφαρμογή των περιβαλλοντικών κανόνων με τους κατάλληλους ελεγκτικούς μηχανισμούς (βλ. *mutatis mutandis*, Διεθνής Επιτροπή Νομικών κατά Πορτογαλίας, προαναφερθείσα απόφαση, §33).
- να ενημερώνουν, να ευαισθητοποιούν και να εκπαιδεύουν το κοινό, και σε σχολικό επίπεδο, για τα περιβαλλοντικά προβλήματα γενικά αλλά και σε τοπικό επίπεδο (Συμπεράσματα 2005, Μολδαβία, άρθρο 11§2, σελ. 485-487).
- να αξιολογούν τους κινδύνους για την υγεία μέσω της επιδημιολογικής παρακολούθησης των πληττόμενων πληθυσμών.

204. Η θέση της ρύπανσης υπό έλεγχο είναι σαφώς ένας στόχος ο οποίος δε μπορεί να επιτευχθεί παρά μόνον σταδιακά. Τα Κράτη-Μέλη οφείλουν εντούτοις να καταβάλλουν προσπάθειες να επιτύχουν τον στόχο αυτόν σε εύλογη προθεσμία, με απτές προόδους, και χρησιμοποιώντας με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τους πόρους που μπορούν να επιστρατεύσουν (βλ. *mutatis mutandis* «Αυτισμός Ευρώπη» κατά

Γαλλίας, απόφαση για τη νομική βάση της 4^{ης} Νοεμβρίου 2003, §53). Η Επιτροπή εκτιμά την επιμέλεια των προσπαθειών των κρατών λαμβάνοντας υπόψη την εσωτερική νομοθεσία και τις κανονιστικές ρυθμίσεις τους, τις δεσμεύσεις που ανέλαβαν σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης και Ηνωμένων Εθνών (Συμπεράσματα XV-2, Ιταλία, άρθρο 11§3, σελ. 331-337) και τις συγκεκριμένες συνθήκες εφαρμογής του εφαρμοστέου δικαίου.

205. Η Επιτροπή διαπιστώνει κατ' αρχήν ότι βάσει του ελληνικού Συντάγματος, η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος συνιστά υποχρέωση του Κράτους και ταυτόχρονα ατομικό δικαίωμα, καθώς και ότι το ελληνικό νομοθετικό και ρυθμιστικό πλαίσιο σε θέματα περιβάλλοντος είναι πολύ ανεπτυγμένο, αναβαθμίστηκε τακτικά και αντικατοπτρίζει σε μεγάλο μέρος την αφθονία των κανόνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα θέματα αυτά. Προβλέπεται κυρίως, για τη διεξαγωγή εργασιών εξόρυξης μεταλλευμάτων και καύσης ορυκτών, η σύνταξη μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων, η έγκριση περιβαλλοντικών όρων και η παραχώρηση άδειας λειτουργίας από τις αρμόδιες αρχές. Προβλέπονται η ενημέρωση και συμμετοχή του κοινού στην διαδικασία λήψης των αποφάσεων. Καθορίστηκαν οι οριακές τιμές για την έκθεση σε ρύπους που προέρχονται από την εκμετάλλευση λιγνίτη. Η Ελλάδα κύρωσε επίσης όλες τις σχετικές διεθνείς συνθήκες, συγκεκριμένα τη Σύμβαση-Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για τις Κλιματικές Αλλαγές της 9^{ης} Μαΐου 1992 (ΣΠΗΕΚΑ) και το Πρωτόκολλο του Κιότο στη ΣΠΗΕΚΑ, της 11^{ης} Δεκεμβρίου 1997.

206. Ωστόσο, το Εθνικό Σχέδιο Κατανομής Δικαιωμάτων Εκπομπών (ΕΣΚΔΕ1) για το 2005-2007, που καταρτίστηκε από την Ελλάδα βάσει της Οδηγίας 2003/87ΕΚ η οποία καθιερώνει ένα σύστημα αγοράς δικαιωμάτων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στην Κοινότητα, προβλέπει ότι οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου θα αυξηθούν, για το σύνολο της ελληνικής επικράτειας και όλους τους συγχωνευμένους τομείς κατά 39,2% έως το 2010, ενώ η Ελλάδα είχε δεσμευτεί στα πλαίσια της εφαρμογής των στόχων του Πρωτοκόλλου του Κιότο να αυξήσει τις εκπομπές των αερίων αυτών κατά 25% το 2010 σε σχέση με το έτος αναφοράς (1990 για το διοξείδιο του άνθρακα, CO₂).

207. Η Επιτροπή συμφωνεί ότι αυτές οι προβλέψεις, όπως και τα άλλα ενεργειακά σενάρια και σχέδια μείωσης των εκπομπών, έχουν ως κύριο στόχο να καθορίσουν την ένταση των προσπαθειών που θα καταβληθούν και, όπως υποστηρίζει η Κυβέρνηση, μια κάποια ασάφεια είναι εγγενής σε τέτοιες απόπειρες. Η Επιτροπή εκτιμά σε κάθε περίπτωση ότι η δυνατότητα που αναγνωρίζεται στην Ελλάδα να

αυξήσει τις εκπομπές της σε SO₂ στα πλαίσια της Οδηγίας 2001/81/EK που καθορίζει τα ανώτατα όρια των εθνικών εκπομπών για ορισμένους ατμοσφαιρικούς ρύπους, η καταφυγή στην αγορά δικαιωμάτων εκπομπών προκειμένου να ικανοποιήσει τις προβλέψεις του ΕΣΚΔΕ1, οι οποίες είναι πολύ λιγότερο απαιτητικές από αυτές του Πρωτοκόλλου του Κιότο, ή η δυνατότητα που είχε παρασχεθεί στον Υπουργό Περιβάλλοντος, βάσει της κοινής υπουργικής απόφασης 58751/2370, να καθορίζει ψηλότερα όρια εκπομπών για τις εγκαταστάσεις καύσης που χρησιμοποιούσαν ελληνικό λιγνίτη, δεν επιτρέπουν να συναχθεί το συμπέρασμα ότι η Ελλάδα είναι αποφασισμένη να βελτιώσει την κατάσταση σε εύλογο χρόνο, ή να καταστήσει ένα τέτοιο ενδεχόμενο αληθοφανές.

208. Η Επιτροπή διαπιστώνει εξ άλλου ότι ο νόμος 2947/2001 αναθέτει τον έλεγχο της τήρησης της περιβαλλοντικής νομοθεσίας από τους ιδιωτικούς και δημόσιους φορείς σε ένα εξειδικευμένο σώμα επιθεώρησης – την επιθεώρηση περιβάλλοντος, για την οποία το ΙΜΔΑ υποστηρίζει, γεγονός που η Κυβέρνηση δεν αμφισβητεί, ότι δεν είναι ενεργή παρά από το 2004, και ότι, από τις προβλεπόμενες 78 θέσεις εργασίας, μόνο 28 έχουν δημιουργηθεί για τη νότια και 4 για τη βόρεια Ελλάδα.

209. Τα δεδομένα που παρέχει η προσφεύγουσα οργάνωση φανερώνουν ότι, στις περιπτώσεις που οι έλεγχοι για την ποιότητα του αέρα εμφανίζουν υπερβάσεις των ανωτάτων ορίων των εκπομπών, όπως στην περίπτωση του σταθμού του Αγίου Δημητρίου, οι χρηματικές ποινές που επιβάλλονται ως πρόστιμα είναι επεικειές και πολύ λίγο αποτρεπτικές. Η Κυβέρνηση αρκείται να δηλώσει ότι οι προβλεπόμενες χρηματικές ποινές επιβάλλονται με σεβασμό στην αρχή της αναλογικότητας και δεν αποδεικνύει ότι οι διενεργούμενοι έλεγχοι καταλήγουν, εφόσον αποδειχθούν παραβάσεις, σε αποτελεσματικά μέτρα που να έχουν άμεση επίπτωση στις εκπομπές.

210. Ως προς τους ελέγχους για την προσαρμογή του εξοπλισμού στις «βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές», η Κυβέρνηση αρκείται να υποδείξει ότι διεξάγονται κυρίως από τις αρχές που εμπλέκονται στη διαδικασία αδειοδότησης που προβλέπεται στην Οδηγία 96/61/EK σχετικά με την άμεση πρόληψη και μείωση της ρύπανσης (Οδηγία IPPC) και στη διαδικασία έγκρισης περιβαλλοντικών όρων. Με τον τρόπο αυτό, και πάλι δεν αποδεικνύει ότι πραγματικά λαμβάνουν χώρα έλεγχοι και πόσο αποτελεσματικοί αυτοί είναι.

211. Η Επιτροπή σημειώνει ότι, μολονότι η Κυβέρνηση, στο δεύτερο υπόμνημά της, απαντά σημείο προς σημείο στα ερωτήματα που ετέθησαν από το αίτημα για διενέργεια έρευνας που κατέθεσε το 2004 στη Νομαρχία Αρκαδίας η Κίνηση Πολιτών Μεγαλόπολης, δεν κοινοποίησε σε κανένα στάδιο τις πληροφορίες αυτές σε εύλογο χρόνο στην Κίνηση.

212. Η Επιτροπή παρατηρεί ότι, παρ' όλες τις διαπιστώσεις του Συνηγόρου του Πολίτη, οι σταθμοί της Καρδιάς, του Αγίου Δημητρίου και της Πτολεμαΐδας λειτουργούν βάσει ενιαίας προσωρινής άδειας λειτουργίας, της οποίας η ισχύς παρατάθηκε έως το 2008 δίχως την προηγούμενη έγκριση νέων περιβαλλοντικών όρων. Η Επιτροπή συμφωνεί με την ελληνική Κυβέρνηση ότι οι οικονομικές επιπτώσεις που θα μπορούσαν να προκύψουν από τη διακοπή λειτουργίας των σταθμών θα ήταν πολύ σημαντικές, ωστόσο, δεν θα πρέπει να θεωρείται αποδεκτή η ερμηνεία που δόθηκε από τις ελληνικές αρχές στην καθιερωμένη διάκριση ανάμεσα στη διαδικασία παραχώρησης άδειας λειτουργίας και τη διαδικασία παραχώρησης περιβαλλοντικής άδειας, καθώς αυτή η ερμηνεία στερεί κάθε αξία από τη δεύτερη διαδικασία.

213. Η Επιτροπή εκτιμά ότι οι εξηγήσεις που δόθηκαν από την Κυβέρνηση σχετικά με την μη εκτέλεση πολλών αποφάσεων του Συμβουλίου της Επικρατείας δεν είναι ικανές να αποκρούσουν την επιχειρηματολογία της προσφεύγουσας οργάνωσης.

214. Ως προς το εάν όλα τα εύλογα δυνατά μέτρα ελήφθησαν από την Ελλάδα για την προσαρμογή των εξοπλισμών των ορυχείων και των σταθμών στις «βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές», προκύπτει από τα έγγραφα που κατέθεσαν τα μέρη ότι, σύμφωνα με την αξιολόγηση των χαρακτηριστικών των εν λόγω εγκαταστάσεων, τις τοπικές γεωγραφικές και περιβαλλοντικές συνθήκες και τις οικονομικές διαστάσεις των εφαρμοστέων αποφάσεων, οι πρωτοβουλίες της ΔΕΗ ελήφθησαν με καθυστέρηση, είχαν μερικά μόνον αποτελέσματα, ή αποτελούν απλά αντικείμενο μελλοντικού σχεδιασμού.

215. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει εξ άλλου ότι τα μέτρα παρακολούθησης και ελέγχου των εκπομπών ισοδυναμούν με προσαρμογή στις «βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές». Πέραν του γεγονότος ότι το επιχείρημα αυτό είναι προφανώς απρόσφορο, και σε αντίφαση με τις ευρωπαϊκές δεσμεύσεις τις οποίες ανέλαβε η Ελλάδα, υπενθυμίζεται ότι η Επιτροπή εκτιμά πως δεν αποδείχθηκε ότι οι εν λόγω έλεγχοι ήταν επαρκώς αποτελεσματικοί, μιας οι ελληνικές αρχές θεωρούν ικανοποιητικό το να προβαίνουν

στους ελέγχους αυτούς εν όψει της παραχώρησης άδειας, και εφόσον εκτιμούν ως φυσιολογικό το να διακρίνουν μεταξύ άδειας λειτουργίας και περιβαλλοντικής άδειας.

216. Αναφορικά με τα μέτρα που όφειλαν οι αρχές να λάβουν για την ανάπτυξη της συναίσθησης ατομικής ευθύνης των εκτιθέμενων πληθυσμών σχετικά με τους κινδύνους από την εκμετάλλευση του λιγνίτη για την υγεία, η Επιτροπή διαπιστώνει κατ' αρχάς ότι η ελληνική νομοθεσία πληροί όλες τις ευκαταίεσ προϋποθέσεις, καθώς επιβάλλει την ενημέρωση και συμμετοχή του κοινού στα πλαίσια της διαδικασίας έγκρισης περιβαλλοντικών όρων για τις σχετικές δραστηριότητες. Επιβάλλεται έτσι στη Νομαρχία η υποχρέωση να δημοσιεύει στον τοπικό τύπο την προκαταρκτική περιβαλλοντική αξιολόγηση και εκτίμηση, καθώς και τη μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Αντίθετα, οι παραχώρησης και παράτασης της ισχύος πολλών αδειών, τουλάχιστον η ενιαία άδεια λειτουργίας για πολλούς σταθμούς, καθώς και η υπόθεση του ορυχείου του «Δυτικού Πεδίου», αποκαλύπτουν ότι στην πράξη οι ελληνικές αρχές δεν εφαρμόζουν ικανοποιητικά το ισχύον δίκαιο.

217. Η δημοσίευση στο διαδίκτυο ενός εγγράφου τόσο περίπλοκου όσο το ΕΣΚΔΕ1 για τέσσερις μόνον ημέρες, μεταξύ 20 και 24 Δεκεμβρίου 2004, μαρτυρά εξίσου την πρόδηλη αδιαφορία, εκ μέρους των ελληνικών αρχών, απέναντι στην υποχρέωσή τους να διαβουλεύονται, με τίμιους και ειλικρινείς όρους, με τους εκτιθέμενους σε περιβαλλοντικούς κινδύνους πληθυσμούς.

218. Η Επιτροπή σημειώνει επίσης την τάση των ελληνικών αρχών να μην κοινοποιούν τις πληροφορίες που διαθέτουν, ακόμη και όταν έχει κατατεθεί σχετική αίτηση, όπως στην υπόθεση της Μεγαλόπολης.

219. Η Κυβέρνηση δηλώνει ότι ακολουθεί πολιτική προώθησης και πολιτισμού της δημόσιας υγείας σύμφωνα με τους στόχους που έθεσε η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (Π.Ο.Υ.), και υποστηρίζει ότι οι επιδημιολογικές μελέτες που διεξήχθησαν για τον έλεγχο των εν λόγω πληθυσμών κατόπιν αίτησης του Κράτους, παρουσιάστηκαν σε αυτούς. Η Επιτροπή θεωρεί ότι τα στοιχεία αυτά είναι πολύ ασαφή για να χαρακτηρίσουν μια πρόσφορη πολιτική εκπαίδευσης προς όφελος των πληθυσμών που διαμένουν στις περιοχές εκμετάλλευσης του λιγνίτη. Η Επιτροπή σημειώνει εξ άλλου, όπως και η προσφεύγουσα οργάνωση, ότι οι αριθμοί που παρατίθενται από την Κυβέρνηση για να καταδειχθεί η οργάνωση εκπαιδευτικών σεμιναρίων για την περιβαλλοντική υγεία στα πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια σχολεία αποκαλύπτουν από μόνοι τους την ανεπάρκεια στον τομέα αυτό.

220. Η Επιτροπή έχει ήδη σημειώσει (§200) την ύπαρξη κινδύνων από την εκμετάλλευση του λιγνίτη για την υγεία των εντόπιων κατοίκων. Κατανοεί σε κάθε περίπτωση ότι, όπως προκύπτει από την ομολογία ήδη της Κυβέρνησης, και παρά το συμφέρον που η ίδια διατείνεται ότι αναγνωρίζει για συστηματική επιδημιολογική επιτήρηση των πληττόμενων πληθυσμών, πολύ λίγα μέτρα έχουν ληφθεί ως σήμερα για την οργάνωση της επιτήρησης αυτής. Έτσι, στα 45 χρόνια εκμετάλλευσης του λιγνίτη στην Ελλάδα, μόνον δύο επιδημιολογικές μελέτες έχουν παραγγελθεί από το Κράτος, οι οποίες δεν καλύπτουν παρά ένα μέρος των περιοχών που πλήττονται. Αυτές οι μελέτες παρουσιάστηκαν στο κοινό το 1998. Άλλες επιδημιολογικές μελέτες έχουν μεν προγραμματιστεί, ή είναι εν εξελίξει, αλλά καμιά μελέτη θνησιμότητας δε διενεργήθηκε στις περιοχές που γειτνιάζουν με τους κεντρικούς σταθμούς.

221. Συμπερασματικά, ακόμη και αν λάβει κανείς υπόψη το περιθώριο εκτίμησης που αναγνωρίζεται στις εθνικές αρχές εν προκειμένω, η Επιτροπή θεωρεί ότι αυτές δεν μπόρεσαν να επιτύχουν μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ των συμφερόντων των κατοίκων των περιοχών εκμετάλλευσης του λιγνίτη και του δημοσίου συμφέροντος, και αποφαίνεται ότι υπάρχει επομένως παράβαση των άρθρων 11§§1, 2 και 3 του Χάρτη.

Για την καταγγελλόμενη παράβαση του άρθρου 3§§1 και 2

222. Η Επιτροπή θεωρεί ότι η προεκτεθείσα κρίση της (§§191-193) αναφορικά με την ευθύνη της Κυβέρνησης για τις πράξεις και παραλείψεις της ΔΕΗ βάσει του άρθρου 11 ισχύει *mutatis mutandis* και για το άρθρο 3.

223. Η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι το άρθρο 3 του Χάρτη εγγυάται το δικαίωμα κάθε προσώπου να εργάζεται σε ένα περιβάλλον που δεν ενέχει κινδύνους για την υγεία και την ασφάλειά του. Θεωρεί αυτό το δικαίωμα ως απορρέον άμεσα από το δικαίωμα στη ανθρώπινη αξιοπρέπεια (Συμπεράσματα Ι, ερμηνευτική παρατήρηση του άρθρου 3, σελ. 23).

224. Η πρώτη υποχρέωση του Κράτους βάσει του άρθρου 3, συνίσταται στο να εγγυάται το δικαίωμα σε κανόνες υγείας και ασφάλειας στην εργασία όσο το δυνατόν πιο αυξημένης ισχύος. Αυτή η υποχρέωση περιλαμβάνει, βάσει της §1, την θέσπιση κανόνων υγείας και ασφάλειας στην εργασία που να εξασφαλίζουν την πρόληψη και προστασία στο χώρο εργασίας ενάντια στους κινδύνους που αναγνωρίζονται από

την επιστημονική κοινότητα και ρυθμίζονται σε κοινοτικό και διεθνές επίπεδο (Συμπεράσματα XIV-2, ερμηνευτική παρατήρηση του άρθρου 3, σελ. 37-39).

225. Αναφορικά με την καταγγελία περί απουσίας ειδικής κανονιστικής ρύθμισης για τις επαγγελματικές ασθένειες, η Επιτροπή δεν την κάνει δεκτή, δεδομένων των νομοθετικών και ρυθμιστικών κειμένων που ισχύουν στην Ελλάδα σχετικά με τον εντοπισμό και την καταμέτρηση των επαγγελματικών ασθενειών.

226. Αναφορικά με την καταγγελία για με τις μεθόδους αποζημίωσης των εργασιακών ασθενειών και εργασιακών ατυχημάτων, η Επιτροπή διαπιστώνει ότι στην Ελλάδα, οι επαγγελματικοί κίνδυνοι καλύπτονται από την ασφάλιση ασθένειας και αναπηρίας που καλύπτει και τα ατυχήματα ή τις ασθένειες που δεν οφείλονται στην εργασία. Σημειώνοντας ότι η πλειοψηφία των Κρατών-Μερών του Χάρτη έχουν θεσπίσει ειδικό καθεστώς ασφάλισης των επαγγελματικών κινδύνων, το οποίο παρέχει γενικά ευνοϊκότερες οικονομικές παροχές από αυτές που παρέχονται από τις γενικές ασφάλειες ασθένειας και αναπηρίας, η Επιτροπή θεωρεί ότι τα Κράτη δεν είναι υποχρεωμένα να θεσπίσουν ειδική ασφάλιση για να σεβαστούν το άρθρο 3§1.

227. Αναφορικά με τον ισχυρισμό για ανεπαρκή αριθμό ιατρών εργασίας, η Επιτροπή παρατηρεί ότι η υποχρέωση σταδιακής θέσπισης υπηρεσιών υγείας στην εργασία περιέχεται στο άρθρο 3§4 του Αναθεωρημένου Χάρτη. Δεδομένου ότι η παρούσα προσφυγή έχει ως νομικό πλαίσιο το Χάρτη και όχι τον Αναθεωρημένο χάρτη και ότι ο πρώτος δεν θα πρέπει να ερμηνεύεται με τρόπο αυστηρότερο από τον δεύτερο, η Επιτροπή αποφασίζει να μην προχωρήσει στην περαιτέρω εξέταση της καταγγελίας αυτής.

228. Αναφορικά με τον ισχυρισμό για την απουσία αποτελεσματικού ελέγχου της νομοθεσίας σε θέματα ασφάλειας και υγείας στην εργασία, η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι η σύννομη εφαρμογή του Χάρτη «δεν μπορεί να εξασφαλιστεί εκ του γεγονότος μόνο της νομοθεσίας εάν η εφαρμογή αυτής δεν είναι αποτελεσματική και αυστηρά ελεγχόμενη» (Διεθνής Επιτροπή Νομικών κατά Πορτογαλίας, προαναφερθείσα απόφαση, §33). Ο έλεγχος του σεβασμού της νομοθεσίας σε θέματα ασφάλειας και υγείας στην εργασία που θεσπίζεται στην §2 είναι συνεπώς ένας *sine qua non* όρος αποτελεσματικότητας του δικαιώματος που εγγυάται το άρθρο 3.

229. Τα κράτη που κύρωσαν τον Χάρτη δεσμεύονται βάσει του άρθρου 20§5 να διαθέτουν σύστημα επιθεώρησης εργασίας «κατάλληλο για τις εθνικές συνθήκες». Η

Επιτροπή κρίνει ότι τα Κράτη έχουν περιθώριο εκτίμησης όχι μόνο ως προς την οργάνωση των υπηρεσιών επιθεώρησης, αλλά επίσης και ως προς τη κατανομή των πόρων στις υπηρεσίες επιθεώρησης. Εν τούτοις, εφόσον αυτές οι υπηρεσίες είναι οι κύριοι εγγυητές της υγείας και της ασφάλειας στο χώρο εργασίας, η Επιτροπή ελέγχει αν τους παρέχονται επαρκή μέσα που θα τους επιτρέπουν να διεξάγουν «τακτικά έναν ελάχιστο αριθμό επισκέψεων ελέγχου ώστε στις πιο σύντομες προθεσμίες, ο μεγαλύτερος αριθμός εργαζομένων να απολαμβάνει αποτελεσματικά το δικαίωμα που καθιερώνει το άρθρο 3» (Συμπεράσματα XIV-2, Βέλγιο, σελ. 132) και να μειώνεται ο κίνδυνος ατυχημάτων στο ελάχιστο. Έτσι, το περιθώριο εκτίμησης των Κρατών περιορίζεται, και ο Χάρτης παραβιάζεται όταν η σχέση ανάμεσα στο δυναμικό των υπηρεσιών επιθεώρησης, τις πραγματοποιούμενες επισκέψεις και τους εργαζόμενους τους οποίους αφορούν είναι πρόδηλα ανεπαρκής.

230. Τα δεδομένα που διαθέτει η Επιτροπή εν προκειμένω προέρχονται από την προσφεύγουσα οργάνωση. Από την πλευρά της η Κυβέρνηση, χωρίς να παρέχει κάποιο αριθμητικό δεδομένο προς επίρρωση των ισχυρισμών της, αναγνωρίζει ότι η επιθεώρηση των λατομείων και ορυχείων πάσχει από ελλείψεις που οφείλονται σε έλλειψη εργατικού δυναμικού. Υποστηρίζει εξ άλλου ότι, παρά την κατάσταση αυτή, οι επιθεωρητές είναι δραστήριοι επί τόπου και ότι προβλέπεται βελτίωση της κατάστασης.

231. Η Επιτροπή θεωρεί ότι σε τομείς όπως το δικαίωμα στην υγεία και την ασφάλεια στο χώρο εργασίας, που σχετίζονται άμεσα με τη φυσική ακεραιότητα των ατόμων, η υποχρέωση παροχής σαφών και απτών εξηγήσεων και πληροφοριών για τις διακυμάνσεις του αριθμού των εργατικών ατυχημάτων και τα μέτρα που λαμβάνονται για την εξασφάλιση του ελέγχου εφαρμογής της νομοθεσίας και ως εκ τούτου η υποχρέωση πρόληψης των ατυχημάτων, επαφίεται στο Κράτος. Εν προκειμένω, η Επιτροπή αποφαινεται ότι η Ελλάδα παραβίασε την υποχρέωσή της να ελέγχει αποτελεσματικά τη νομοθεσία σε θέματα υγείας και ασφάλειας της εργασίας, κυρίως επειδή η Κυβέρνηση αναγνωρίζει την έλλειψη σε προσωπικό ελέγχου και δεν μπορεί να παρέχει σαφή δεδομένα για τον αριθμό των ατυχημάτων στον τομέα των ορυχείων.

Για την καταγγελλόμενη παράβαση του άρθρου 2§4

232. Η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι, αποδεχόμενα το άρθρο 2§4 του Χάρτη, τα Κράτη δεσμεύονται να παρέχουν στους εργαζόμενους που εκτίθενται σε κινδύνους για την υγεία τους στην εργασία αποζημιώσεις σε χρόνο.

233. Η Επιτροπή διαπιστώνει ότι η Ελλάδα, όπως και τα υπόλοιπα Κράτη-Μέρη στον Χάρτη, ακολουθεί εδώ και πολλά χρόνια μια πολιτική πρόληψης και εξάλειψης των επαγγελματικών κινδύνων αντί μιας πολιτικής αποζημίωσης για τους κινδύνους αυτούς. Θεωρεί ότι, λαμβάνοντας υπόψη αυτή την εξέλιξη στην ερμηνεία του άρθρου 2§4, εξασφαλίζεται η συνοχή με το άρθρο 3 (δικαίωμα στην υγεία και την ασφάλεια στην εργασία) και το άρθρο 11 (δικαίωμα στην προστασία της υγείας). Μια κατά γράμμα ερμηνεία θα την οδηγούσε εξ άλλου να διαπιστώσει, δίχως άλλο, την παραβίαση του Χάρτη εν προκειμένω.

234. Από αυτή την πιο πρόσφατη ερμηνεία, προκύπτει ότι η υποχρέωση των Κρατών βάσει του άρθρου 2§4 του Χάρτη συνίσταται στη λήψη μέτρων αποζημίωσης σε περιπτώσεις μόνιμων κινδύνων. Με τον όρο αυτό, η Επιτροπή εννοεί τις περιπτώσεις εκείνες όπου οι εργαζόμενοι εκτίθενται σε κινδύνους που δε μπορούν ή δεν έχουν ακόμη μπορέσει να εξαλειφθούν ή να μειωθούν επαρκώς παρά την αποτελεσματική εφαρμογή των μέτρων πρόληψης και προστασίας που απορρέει από το άρθρο 3 και το άρθρο 11 ή από τη μη εφαρμογή τους.

235. Εν προκειμένω, διαπιστώνει ότι ως σήμερα, ο εξορυκτικός τομέας αποτελεί ακόμη μέρος των πασίγνωστων επικίνδυνων τομέων στους οποίους οι κίνδυνοι για την υγεία και την ασφάλεια των εργαζομένων δε μπορούν να εξαλειφθούν, και ότι το ελληνικό δίκαιο κατατάσσει το επάγγελμα των ανθρακωρύχων στα βαρέα και ανθυγιεινά. Θεωρεί επομένως ότι το Κράτος ήταν υποχρεωμένο να προβλέψει στον τομέα αυτό, εκτός από μέτρα πρόληψης και προστασίας, και μέτρα αποζημίωσης.

236. Το άρθρο 2§4 αναφέρει δύο τύπους αποζημίωσης σε χρόνο: μείωση του ημερήσιου ωραρίου εργασίας ή επιπρόσθετες άδειες μετ' αποδοχών. Με την ευκαιρία της εξέτασης των αναφορών, στα πλαίσια του Αναθεωρημένου Χάρτη, η Επιτροπή υπέδειξε ότι άλλα μέτρα που να επιτρέπουν τον περιορισμό της διάρκειας της έκθεσης σε κινδύνους μπορούν να θεωρηθούν συμβατά [με το Χάρτη] (Συμπεράσματα 2003, Βουλγαρία, άρθρο 2§4 του αναθεωρημένου Χάρτη, σελ. 24-28). Διευκρινίζει ότι σε καμία περίπτωση η οικονομική αποζημίωση δε μπορεί να

θεωρηθεί κατάλληλη υπό την έννοια του άρθρου 2§4. Εκτός από αυτή την περίπτωση, η Επιτροπή δε σκοπεύει να υπεισέλθει στην εξέταση της συμβατότητας [με το Χάρτη] άλλων μέτρων *in abstracto*, αλλά θα αποφαινεται για τη συμβατότητα τους κατά περίπτωση. Έτσι, σε μια περίπτωση όπου ένα τέτοιο μέτρο προβλεπόταν γενικά, χωρίς διάκριση ανάλογα με τον τύπο και τη φύση του κινδύνου, έκρινε ότι η μείωση του αριθμού των ετών έκθεσης δεν ήταν ένα κατάλληλο μέτρο σε όλες τις περιπτώσεις (*ibidem*).

237. Μέτρα αποζημίωσης προβλέπονται από τον ελληνικό νόμο προς όφελος των ανθρακωρύχων για λόγους του επαχθούς της εργασίας τους: πρόωρη σύνταξη, ειδικά επιδόματα για την πλειονότητα του προσωπικού των ορυχείων της ΔΕΗ, και επιπρόσθετες άδειες για όσους από το προσωπικό σε κυλιόμενες βάρδιες. [Τα μέτρα αυτά] πρέπει πάντως να εφαρμοστούν μέσω συλλογικών συμβάσεων.

238. Η ελληνική Κυβέρνηση υποστηρίζει σε κάθε περίπτωση ότι δεν ευθύνεται για την ανεπάρκεια των διατάξεων που ρυθμίζουν αυτό το ζήτημα στις συλλογικές συμβάσεις. Η Επιτροπή υπενθυμίζει σχετικά με αυτό ότι, εάν τα κράτη μέλη μπορούν να επιλέξουν να αφήσουν τις συλλογικές συμβάσεις να εξασφαλίσουν την εφαρμογή του Χάρτη, πρέπει το «Κράτος» – αδιάφορο αν πρόκειται για τη νομοθετική, εκτελεστική ή δικαστική εξουσία – να εγγυάται την αποτελεσματικότητα των δικαιωμάτων (Συνομοσπονδία σουηδικών επιχειρήσεων κατά Σουηδίας, προσφυγή αριθ. 12/2002, απόφαση για τη νομική βάση της 15^{ης} Μαρτίου 2003, §27. Βλ. επίσης Ευρωπαϊκό Κέντρο Δικαιωμάτων των Ρομά κατά Ελλάδας, προσφυγή αριθ. 15/2003, απόφαση για τη νομική βάση της 8^{ης} Δεκεμβρίου 2004, §29).

239. Εν προκειμένω, ο ισχύων ελληνικός νόμος δεν επιβάλλει οι συλλογικές συμβάσεις να προβλέπουν μέτρα αποζημίωσης που να επιδιώκουν το σκοπό του άρθρου 2§4 ακόμη και αν οι κοινωνικοί εταίροι έχουν προφανώς τη δυνατότητα να το κάνουν. Η Επιτροπή κρίνει ότι, εξ αυτού του γεγονότος, η διαδικασία συλλογικής διαπραγμάτευσης δεν προσφέρει επαρκείς εγγυήσεις ώστε το άρθρο 2§4 να γίνεται σεβαστό. Επιπλέον, η Επιτροπή διαπιστώνει ότι η Κυβέρνηση δεν έλαβε κανένα μέτρο *a posteriori* για να εξασφαλίσει την αποτελεσματικότητα του δικαιώματος που εγγυάται το άρθρο 2§4.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

240. Για τους λόγους αυτούς, η Επιτροπή καταλήγει στο συμπέρασμα :

1. με 9 ψήφους υπέρ και 1 κατά, ότι υπάρχει παράβαση του άρθρου 11§§1 μέχρι 3 του Χάρτη,
2. με 9 ψήφους υπέρ και 1 κατά, ότι δεν υπάρχει παράβαση του άρθρου 3§1 του Χάρτη,
3. ομόφωνα ότι υπάρχει παράβαση του άρθρου 3§2 του Χάρτη,
4. ομόφωνα ότι υπάρχει παράβαση του άρθρου 2§4 του Χάρτη.

Jean-Michel BELORGEY

Εισηγητής

Πρόεδρος

Régis BRILLAT

Εκτελεστικός Γραμματέας